

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Rapport

R60 :1991

**Att bo i invandrartäta
områden**

**Etnisk bostadssegregation i
Göteborg**

Kirsti Kuusela

V-HUSETS BIBLIOTEK, LTH

15000

400135564

Byggforskningsrådet

R60:1991

LUNDS TEKNISKA HÖGSKOLA
VÄG- OCH VATTENBYGGNAD
BIBLIOTEKET

ATT BO I INVANDRARTÄTA OMRÅDEN

Etnisk bostadssegregation i Göteborg

Kirsti Kuusela

Denna rapport hänför sig till forskningsanslag 870195-4
från Statens råd för byggnadsforskning till Göteborgs
universitet, Sociologiska institutionen, Göteborg.

REFERAT

Rapporten beskriver vad det innebär för fyra olika invandrargrupper (Turkar, Iranier, Chilenare och Finnar) samt för svenskar att bo i två invandrartäta områden - Gårdsten och Norra Biskopsgården i Göteborg. Rapporten beskriver även vad svenskarna och invandrarna tycker om varandra i de två områdena och varför svenskarna flyttar ut därifrån. Rapporten visar hur segregationen påverkar föreningslivet och skolan och hur politiker och tjänstemän uppfattar den etniska bostadssegregationen i Göteborg. Rapporten är främst empiriskt inriktad och bygger på ett stort antal intervjuer med boende och nyckelpersoner i de två områdena, som t.ex lärare, hemspråklärare, socialarbetare samt med politiker, tjänstemän och utflyttade svenskar.

I Byggforskningsrådets rapportserie redovisar forskaren sitt anslagsprojekt. Publiceringen innebär inte att rådet tagit ställning till åsikter, slutsatser och resultat.

Denna skrift är tryckt på miljövänligt, oblekt papper.

R60:1991

ISBN 91-540-5394-3

Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

gotab 94750, Stockholm 1991

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	1
2. INVANDRARSTADEN GÖTEBORG	5
Vilka krafter/intressen styr invandrarnas boende?	5
Etnisk och socioekonomisk bostadssegregation	8
3. TVÅ INVANDRARTÄTA OMRÅDEN I GÖTEBORG	12
Norra Biskopsgården	12
Gårdsten	19
4. BOENDETS BETYDELSE FÖR OLIKA ETNISKA GRUPPER	27
Turkar	27
- Bakgrund	27
- Kultur	29
- Varför har turkarna flyttat till Norra Biskopsgården?	40
- Trygghet i den egna gruppen	41
- Känslan av att inte bli accepterad - negativ offentlighet	44
- Egna skolklasser	49
Iranier	52
- Bakgrund	52
- Varför har iranierna flyttat till Gårdsten och Norra Biskopsgården?	57
- Ensamhet och kontaktsvårigheter - avsaknad av storstadsliv	58
- Negativ bild av svenskar och svenska normer - avsaknad av svenska referensgrupper	61
- Låg status - dålig social miljö	62
- Maktlöshet och den förlorade illusionen om det demokratiska västerländska samhället	64
- Överkrav eller rättvisa?	65

Chilenare	69
- Bakgrund	69
- Varför har chilenare flyttat till Gårdsten?	77
- Möjlighet att själv välja grad av anpassning	78
- Mångkulturell miljö - trygghet för barn och ungdomar	79
- Sympati och avståndstagande	81
- Livet i exil och osäkerhet beträffande återflyttning till Chile	82
Finnar	86
- Bakgrund	86
- Varför har finnarna flyttat till Gårdsten och Norra Biskopsgården?	94
- Rätten att få vara finne	94
- Olika anpassningssätt till livet i Sverige	97
- Stöd och etnisk mobilisering	101
- Valmöjlighet i skolfrågan	103
Svenskar	112
- Bakgrund - Vad är svenskhet?	112
- Varför har svenskar flyttat till Gårdsten och Norra Biskopsgården?	121
- Trivsel i en lugn, mångkulturell arbetar- stadsdel - vantrivsel med den fysiska miljön	125
- Oro över de boendes samlade resurssvaghet och över områdenas dåliga rykte	130
- Lite kontakt med grannar	138
- Vad svenskar tycker om invandrare	139
- Resursavundsjuka och oförståelse för invand- rarnas anpassning till livet i Sverige	154
- Misstro och maktlöshet inför bostadsföretag och politiker	156
 5. VARFÖR FLYTTAR SVENSKAR FRÅN GÅRDSTEN OCH NORRA BISKOPSGÅRDEN?	 159

6. HUR PÅVERKAR INVANDRARTÄTHETEN FÖRENINGSLIVET OCH FRITIDSVERKSAMHETEN?	166
7. EN BRA ELLER DÅLIG SKOLA?	170
- Hemspråksundervisning	171
- Stor andel elever med särskilda behov	172
- För många resursbehövande grupper	172
- Hjälp och stimulans i den egna klassen och i skolan	173
- Lärare som resurspersoner	174
- Integration i skolklasserna	174
- Ökad tolerans bland barnen - ökad förståelse för varandras kultur och för världen	175
- Sämre svenska för svenska barn och invandrarbarn	176
- Brist på bra förebilder för invandrarbarn	177
- Låg skolprestation och aggressiva skolbarn	177
8. DE SVENSKA BESLUTSFATTARNAS BILD AV ETNISK SEGREGATION	179
Angeläget att motverka segregationen	179
- Lokalt inflytande - kultur och bra service skall göra områdena attraktiva för alla	180
- Ombyggnad av bostäder samt kontroll av hyresgäster för att motverka segregation	180
- Små möjligheter att påverka	182
- Svenskarna har låg toleransgräns för etnisk segregation	183
- Behov av förnyelse	185
- Göteborg har den segregation man velat ha	186
9. SLUTDISKUSSION	190
REFERENSER	198

1. INLEDNING

I ett läge då bostadsbristen ökat och det blivit allt svårare för invandrare - särskilt flyktingar - att hävda sig på bostadsmarknaden, ville man från kommunalt håll få ökad kunskap om bostadssegregation och boende i invandrar-täta områden. Invandrarnämnden och tjänstemän vid Invandrarförvaltningen i Göteborgs kommun tog initiativet till en treårig undersökning om etnisk bostadssegregation i Göteborg. Projektet har samfinansierats av Byggforskningsrådet (BFR), Boverket och Göteborgs kommun genom dess invandrar-nämnd. Föreliggande rapport är den andra från denna under-sökning. Den tidigare var huvudsakligen en kartläggning av invandrares fördelning på olika stadsdelar (Kuusela 1988).

* * *

Invandrare har små valmöjligheter på bostadsmarknaden i Göteborg. Detsamma gäller för svenskar med olika sociala problem. Den existerande valfriheten är starkt förbunden med ekonomiska resurser, tillgången på information, goda kontakter och social status samt med det faktum att många värdar helst vill ha "vanliga svenskar" som hyresgäster. Dessa omständigheter hindrar många invandrare från att bo-sätta sig i andra områden än de redan invandrantäta.

Nyanlända flyktingar och invandrare i allmänhet blir betydligt oftare än svenskar hänvisade till de såväl etniskt som socialt segregerade bostadsområdena. De har svårt att få bostäder på annat håll. De invandrapolitiska målen om jäm-likhet, valfrihet och samverkan blir dåligt uppfyllda, lik-som de uttalade bostadspolitiska målen om integration och jämlikhet.

Tjänstemän på invandrarbyrån med uppgift att ge stöd, råd och hjälp till invandrare och flyktingar har märkt att bostadsfrågorna kommit allt mer i förgrunden. Många kontaktar dem därför att de känner sig diskriminerade och orättvist behandlade på bostadsförmedlingen och hos olika bostadsföretag.

En väsentlig del av invandrarnas särboende är dock frivilligt och eftersträvat. Många trivs i de invandrartäta områdena. I en del av dessa pågår förnyelseprojekt för att förbättra bostadsmiljön och ytterligare sådana projekt planeras. I samband härmed försöker vissa bostadsföretag minska antalet invandrare eller antalet medlemmar av enskilda invandrargrupper i dessa områden. Man säger upp oönskade hyresgäster. Befolkningsstrukturen ändras utan att hänsyn tas till de boendes egna synpunkter. En del oroar sig för att de i framtiden inte skall få bo nära sina landsmän eller släktingar. Deras trygghet i boendet hotas av ombyggnader och utifrån styrda strukturförändringar.

Undersökningen har genomförts i Göteborgs två mest invandrartäta områden - Norra Biskopsgården och Gårdsten. Bland de studerade invandrargrupperna i Gårdsten ingick finnar, chilensare och iranier och i Norra Biskopsgården finnar, iranier och turkar. Dessutom har jag studerat såväl kvarboende som utflyttade svenskar i de båda områden.

Följande frågor är centrala i undersökningen:

1. Vad innebär det för olika invandrargrupper att bo i dessa två etniskt och socioekonomiskt segregerade områden? Hur påverkas deras levnadssätt?

2. Vad innebär det för svenskar att bo där och varför flyttar vissa av dem därifrån? Är det på grund av invandrartätheten eller av andra orsaker?
3. Hur påverkar invandrartätheten föreningslivet och fritidsverksamheten?
4. Vilka effekter har bostadssegregationen på skolan och skolarbetet?
5. Vilken uppfattning har olika beslutsfattare om den etniska segregationen i Göteborg?

Min tolkning av vad det innebär att bo i de berörda områdena bygger på intervjuer med svenskar och invandrare som bor i hyresrätter i Gårdsten och Norra Biskopsgården. I vardera området har jag intervjuat fem svenska familjer och fem invandrarfamiljer av första generationen från varje etnisk grupp - allt som allt 30 invandrarhushåll och tio svenska hushåll. Dessutom har jag intervjuat några ensamstående invandrare och svenskar, 40 utflyttade svenska familjer samt 40 så kallade nyckelpersoner; invandrare och svenskar som på olika sätt är aktiva i de två områdena - lärare, hemspråkslärare, flyktingassistenter, fritidsledare, socialarbetare, skolpsykologer m fl. Jag har även intervjuat fem politiker och 14 tjänstemän som har ansvar för bostadsfrågor i kommunen.

Intervjuerna skedde i samtalsform och varade från en till fyra timmar. Jag frågade de boende om deras bakgrund, hur de bott och levt tidigare, varför de flyttat till de aktuella områdena etc. De berättade om vad det innebar för dem att bo och leva där; vad de uppfattade som positivt respektive negativt. De berättade om arbete och fritid, om grann-

kontakter och hur de upplevde svenskar och invandrare som grannar. Jag har valt de intervjuade strategiskt så att de skall kunna ge kunskap om så många olika kvaliteter som möjligt i boendet, inom de givna resurserna. Jag avsåg att främst intervju de vuxna i familjerna. I vissa familjer deltog emellertid både föräldrar och tonårsbarn. Intervjuerna med finnar genomfördes på finska, alla övriga på svenska. Jag uteslöt familjer där ingen av de vuxna talade svenska. I förekommande fall har familjemedlemmar översatt när någon behövt hjälp. De intervjuade har bott i respektive område under olika lång tid - några i tre år, andra i över tjugo. Samtalen var ofta mycket engagerande och hos vissa invandrarfamiljer blev även besökande släktingar och vänner indragna. Intervjuerna med tjänstemän och politiker gjordes på deras arbetsplatser medan de utflyttade svenskarna intervjuades per telefon.

Jag har i min undersökning använt kvalitativ metod. Jag har genomfört intervjuer och skrivit rent alla intervjuerna. Sedan har jag sökt efter olika fenomen, olika företeelser i materialet. Jag har strukturerat min empiri under olika begrepp, vilka jag fått genom att benämna de olika företeelser jag upptäckt och tolkat fram av materialet. Att tolka och förstå boendets betydelse har inneburit att jag ställt frågor till mitt material, och sökt svar på innebörden av de olika fenomen som jag har funnit i materialet. Ett fenomenens innebörd beror på sammanhanget, kontexten, t.ex på gruppens kultur, situation, klasstillhörighet eller status. Innebörden framstår i samspelet mellan ett fenomen, en individ och en kultur.

Resultatet i denna rapport bygger till övervägande del på empiri. Det är min avsikt att i min doktorsavhandling utveckla mera teoretiska och jämförande perspektiv på hur det är att bo i invandrartäta områden.

2. INVANDRARSTADEN GÖTEBORG

Vilka krafter/intressen styr invandrarnas boende?

Göteborg har i alla tider varit en invandrarstad. Sedan de första holländska stadsbyggarna anlände på 1620-talet har stadens liv formats och präglats av människor från många olika nationer. En tid var det tyska hantverkare, en annan engelska och skotska affärsmän. Idag har ungefär 17 procent av befolkningen invandrarbakgrund.

På 50-talet drog SKF, Volvo och andra industrier till sig arbetskraftsinvandrare för att klara efterfrågan på sina varor. På senare tid har allt fler flyktingar anlänt till staden.

Tidigare var det vanligt att invandrarna bodde i omoderna lägenheter i saneringsområden, men i takt med att de gamla arbetarstadsdelarna sanerades blev de hänvisade till de nya förortsområden som uppfördes under det s k miljonprogrammets byggstress. Redan från starten flyttade en stor andel invandrare till dessa områden.¹

¹ Förverkligandet av miljonprogrammet innebar för Göteborgs del att närmare tiotusen lägenheter skulle nyproduceras årligen. När konjunkturen vände på 70-talet gick det inte att omedelbart avbryta produktionen. Följden blev ett betydande överskott på lägenheter i Göteborg, framför allt för de allmännyttiga företagen och i de nordöstra stadsdelarna. 1975 uppgick antalet tomma lägenheter till närmare 5000. Därefter skedde en successiv minskning fram till 1979, varefter antalet tomma lägenheter åter ökade och 1983 var nivån densamma som vid mitten av 70-talet. 1983/84 beräknades hyresförlusterna till drygt 100 miljoner kronor per år (Göteborgs Stadskansli 1989).

I mitten av 70-talet stod det klart att svenskarna inte trivdes i flera av de nybyggda områdena och det var många som flyttade därifrån. Då började man styra lägenhetssökande invandrare och resurssvaga svenskar dit istället. I dag är koncentrationen av invandrare stor i de norra och östra stadsdelarna samt på västra Hisingen, medan det i andra stadsdelar bor ytterst få invandrare.

Denna styrning av invandrare, missbrukare och svenska multiproblemfamiljer pågick så länge det fanns tomma lägenheter i allmännyttans mindre attraktiva bostadsområden. Många av de invandrare som fick arbete på Volvo och SKF anvisades direkt lägenheter i dessa områden. Kommunens kortsiktiga bostadspolitik, som den praktiserats av bostadsförmedlingen och de kommunala fastighetsförvaltarna, bär del i ansvaret för dagens etniska segregation.

Även de privata värdarna har del i ansvaret. Deras ovilja att ta emot invandrare och andra resurssvaga grupper har tvingat kommunen att ensam ta det sociala ansvaret för dessa gruppers boende. De allmännyttiga bostadsbolagen har således varit med om att påverka utvecklingen under den tid det fanns gott om tomma lägenheter. Nu, när det råder bostadsbrist, vill de emellertid motverka segregationen genom att bygga om för att locka resursstarka svenska hyresgäster. De vill också att andra fastighetsägare skall dela ansvaret för de icke attraktiva hyresgästerna.

Det är delvis ekonomiska skäl som ligger bakom hyresvärdarnas ovilja att ta emot invandrare. Invandrarfamiljerna är ofta stora och många av dem är inte vana att bo modernt. Deras lägenheter utsätts snabbare för slitage och skador. Många följer inte de regler som gäller för allmänna utrymmen som t ex tvättstugor, vilket vållar irritation. En del kan inte använda maskinerna på avsett sätt och därför går

de lätt sönder. Sannolikt beror värdarnas ovilja även på de "problembilder" som spritts om invandrare som hyresgäster.

Inom Allmännyttan vill man inte gärna ta emot fler invandrare då man anser att deras andel redan är för stor. Företrädare för föreningar, skolor och myndigheter i de invandrartäta områdena har liknande uppfattning. De vill att fler stabila svenskar skall flytta dit för att påverka den sociala miljön.

Den dåliga sociala miljön i dessa områden beror i hög grad på den stora andelen resurssvaga svenskar. Det hävdar många av de boende, och får medhåll av lärare och tjänstemän. Bostadsbolagen har skött områdena dåligt, menar de. Problemen skylls alltför lätt på invandrarna, medan dessa istället bidragit till att hejda den sociala förslumningen, enligt vissas förmenande.

Bostadsbolagens ovilja att hyra ut till invandrare har också att göra med det anseende ett område får beroende på vilka som bor där. Ett för högt antal invandrare i ett bostadsområde minskar dess anseende, menar man. Detta synsätt speglar invandrarnas ställning i samhället. Många svenskar som bor i invandrartäta områden uppger att de ständigt måste försvara och förklara varför de bor där.

Värdarna vill helst ha stabila, lugna och ekonomiskt starka hyresgäster. De privata värdarna tycker att deras hyresgäster skall ha rätt att bo nära sina gelikar. De är rädda för att ta emot flyktingar eftersom de inte vill ha "socialfall". En del är rädda att invandrarna skall påverka den svenska kulturen i områdena i för hög grad. Många värdar vägrar att ta emot dem. Andra kontrollerar och begränsar deras antal och styr dem till vissa områden och särskilda hus. Några tar endast emot flyktingar från vissa länder.

Det har varit relativt lätt att styra invandrare till de i dag invandrartäta områdena. Även om de mestadels erbjudits lägenheter selektivt har många av dem aktivt sökt sig dit. Bostäderna är moderna och restiden till industriarbetsplatserna relativt kort. Man har närhet till naturen och till släktingar, landsmän och andra invandrare. Med tiden har tillgången på hemspråksklasser och hemspråksundervisning lockat ännu fler. Invandrarnas bristande kännedom om bostadsmarknaden och andra bostadsområdets kvaliteter har varit ytterligare skäl till att de accepterat de erbjudna lägenheterna.

Vad flyktingarna beträffar har de inte haft något val - de har tackat ja till de lägenheter de erbjudits. Efter lång tid i flyktingförläggningar eller tillfälliga genomgångsbostäder har de varit tacksamma för att över huvud taget få en riktig bostad. Först i efterhand har de blivit medvetna om att de placerats i ett område med dåligt anseende. För flyktingar med medelklassbakgrund och för dem som kommer från kulturer där boendets status har stor betydelse för självkänslan, leder denna insikt lätt till besvikelse. I dag är det främst iranier som besvärar av dessa förhållanden och de försöker på alla sätt komma bort från lågstatusområdena. Deras ottrivsel förstärks av den problemfulla sociala miljön - ofta placeras de i samma hus som svenska missbrukare - men också av djupa kulturella skillnader, t.ex i synen på alkohol.

Etnisk och socioekonomisk bostadssegregation

Segregation innebär att det föreligger olika rumslig fördelning av befolkningen i en stad, kommun eller annan regional enhet. När exempelvis koncentrationen av invandrare är hög i vissa stadsdelar och låg i andra, kan man säga att invandrarna bor åtskilda, etniskt segregerade.

Socioekonomisk bostadssegregation innebär att det råder en rumslig åtskillnad mellan individer som har skilda ekonomiska resurser eller som tillhör skilda sociala grupper. När det i vissa områden bor en onormalt stor andel människor med låga inkomster eller mindre resurser än andra - människor tillhörande arbetarklassen, förtidspensionärer eller arbetslösa - och de på olika sätt resursstarka människorna bor i andra områden, råder socioekonomisk segregation i en stad.

Den rumsliga åtskillnaden i boendet kan även orsaka social distans mellan olika befolkningsgrupper. Det innebär att människor som tillhör olika befolkningsgrupper inte kommer i social kontakt med varandra. Den etniska bostadssegregationen orsakar ofta även social åtskillnad; svenskar och invandrare träffar inte varandra i närmiljön i de områden där det bor få invandrare. De invandrare som bor i invandrantäta områden har svårt att träffa alla typer av svenskar. Det är framför allt invandrare som tillhör sitt hemlands medelklass som inte hittar referensgrupper bland svenskar i bostadsområdet - det vill säga svenskar som de kan identifiera sig med, som tillhör medelklassen.

I Göteborg bor invandrarna segregerat och den etniska bostadssegregationen sammanfaller med den socioekonomiska. Kommunen är uppdelad i 93 primärområden. Bland de 11 mest resurssvaga primärområdena återfinns de nio mest invandrantäta - alla med minst 22 procent utländska medborgare. I genomsnitt är var fjärde invånare i de 11 mest resurssvaga primärområdena utländska medborgare. Den verkliga andelen invandrare är betydligt högre och kan vara nästan dubbelt så hög om man definierar invandrare som "personer med utländsk bakgrund" och även räknar med naturaliserade invandrare och invandrabarn. I medeltal har kommunen 8,7 procent utländska medborgare och omkring 17 procent invandrare.

Hälften av de utländska medborgarna bor i områden med minst 15 procent utländska medborgare, vilket kan innebära nästan 30 procent invandrare. Norra Biskopsgården och Gårdsten återfinns bland de 11 mest resurssvaga områdena i staden. Se bilaga 1.

Invandrarkoncentrationen är olika stor i olika stadsdelar. Men det finns även stora skillnader mellan olika invandrargrupper och deras bosättningsmönster och koncentration till vissa områden. En del bor mer segregerade - åtskilda - än andra. Några etniska grupper, exempelvis finnar och turkar, har ett mer avvikande boendemönster än övriga invandrarhushåll. (De Geer 1989)

I de 11 mest resurssvaga primärområdena är 42 procent av hushållen arbetarhushåll, medan motsvarande siffra för de 11 mest resursstarka primärområdena är 11 procent. Arbetarfamiljernas medelinkomst i de resurssvaga områdena är lägre än för staden som genomsnitt. En arbetarfamilj i de resurssvaga områdena tjänar i genomsnitt 137 000 kronor per år, medan arbetarfamiljen i de resursstarka områdena tjänar 168 000 kronor per år. Skillnaderna mellan tjänstemännens löner är likartad och i medeltal är familjeinkomsten i de resursstarka områdena nästan dubbelt så hög som i de resurssvaga.

I de resurssvaga områdena har man tre gånger så många sociala ärenden som staden som helhet och över 16 gånger så många som i de 11 mest resursstarka områdena. Antalet arbetssökande följer samma mönster. De 11 mest resurssvaga områdena har 25 procent fler arbetssökande än staden som helhet och nästa tre gånger så många som de 11 mest resursstarka områdena.

I de 11 mest resurssvaga områdena är valdeltagandet lågt. Där röstade endast 66 procent av de röstberättigade i det senaste kommunalvalet. Över 60 procent röstade på det socialistiska blocket (Göteborgs Stadskansli 1989).

3. TVÅ INVANDRARTÄTA OMRÅDEN I GÖTEBORG

Norra Biskopsgården

Norra Biskopsgården ligger på Hisingen i nära anslutning till de andra stora bostadsområdena Länsmansgården, Jättesten, Svartedalen och Södra Biskopsgården. Väster om Norra Biskopsgården ligger Svarta Mosse friluftsområde som är ett strövområde med skog och berg. Det finns också en liten tjärn i området.

Redan för 5 000 år sedan bodde det människor i Biskopsgården. Området var beläget i skärgården och man levde på jakt och fiske. När bostadshusen byggdes fann man flera boplatslämningar och gravar, främst från bronsåldern (Göteborgs socialförvaltning, Områdesbeskrivning, Hisingen 1985).

Biskopsgården och de närliggande områdena växte fram under 50- och 60-talet. Då var det högkonjunktur och stor bostadsbrist. Volvos och Götaverkens uppförande av nya och mycket stora industribyggnader var en väsentlig orsak till att det behövdes bostäder på just västra Hisingen. Alla bostäder i Norra Biskopsgården byggdes under 50-talet. Vid inflyttningen dominerades området helt av unga barnfamiljer med tonvikt på arbetarfamiljer från Hisingens äldre bostadsområden. Många fick sin första moderna lägenhet där och upplevde det som en markant standardökning att flytta till stadsdelen. Området var också uppskattat i början. Då bodde t ex de flesta av lärarna i Sjumilaskolan där. Utbyggnaden av serviceinrättningar släpade dock efter och många skolbarn fick vistas i provisoriska lokaler.

Redan på 60-talet drabbades Biskopsgården av en del missbruk, vandalisering och gängbildningar. En social misär med gigantiska ungdomsproblem utvecklades. Stora ungdomsgäng

fick problem med thinner och narkotika och blev kriminellt belastade. De höll till vid Sjumilaskolan och många människor var rädda för att gå av spårvagnen där. I slutet av 60-talet hade området fått dåligt rykte.

Under 70-talet började stadsdelen visa tydliga tecken på förslitning, mycket beroende på den höga befolkningstätheten. Delvis var området i dåligt tekniskt skick och dessutom försumrades dess underhåll. Många familjer föredrog att flytta till bättre miljöer, bl a till de småhusområden och bostadsrätter som färdigställdes i andra delar av Hisingen. Den första utflyttningsvågen inträffade när de nya bostadsområdena där blev färdiga - Kärra, Backa och Tuve. En del resursstarka familjer flyttade till de på 70-talet billiga HSB-lägenheterna i Jättesten. (Göteborgs Stadsbyggnadskontor 1989)

Gängbildningen förvärrades sedan ett stort antal äldre missbrukare flyttat till området där de bildade grupper. Det sociala förfallet och utslagningen blev märkbar.

Allt fler svenskar flyttade och invandrare och resurssvaga svenskar kom i deras ställe. Efterhand kom även fler och fler invandrargrupper. Här kunde man till låg kostnad få stora lägenheter intill varandra och nära de stora arbetsplatserna. Många turkar och jugoslaver som tidigare bott i omodernerna lägenheter i Gamlestaden flyttade dit. Turkarna drog med tiden till sig flera av sina landsmän och även bostadsbolagen började i större utsträckning styra dem genom selektivt erbjudande av bostäder.

Efterhand byggdes skola och annan kommunal service ut och anpassades till den stora andelen invandrare. I dag utgör finländare, jugoslaver, turkar och portugiser ett stabilt inslag i området.

Norra Biskopsgården är ett starkt segregerat område. Där finns enbart flerfamiljshus, varav de flesta är låghus och många är mycket slitna. Lägenheterna (totalt 2 041 stycken) upplåts uteslutande som hyresrätter.

På Friskvåderstorget finns två stora höghus som under 70-talet huvudsakligen befolkades av invandrare och resurs-svaga svenskar. Husen ansågs inte människovärdiga och hade mycket dåligt anseende. Sedan de förfallit ytterligare fick hyresgästerna flytta därifrån. Under 80-talet renoverades det ena huset och gjordes om till servicelägenheter och dagcentral för pensionärer. Det andra är det mest extrema i området i dag. Efter en enkel uppfräschning utnyttjas det sedan 1987 till flyktingbostäder.

Den stora omsättningen på lägenheter har gjort området instabilt. På t ex Sol- och Klarvädersgatorna bytte nästan en fjärdedel av de boende bostad under 1983 och hälften av de barn som föddes 1979-1980 bodde inte kvar 1984. (Göteborgs Socialförvaltning 1985)

De flesta husen i Norra Biskopsgården ägs av de allmännyttiga bostadsföretagen Poseidon och Bostadsbolaget. På grund av undermålig skötsel är den fysiska miljön sliten och otrivsamt. Under senare år har Poseidon delvis rustat upp en del av husen på Klarvädersgatan som bland annat försetts med nya fasader och balkonger. Husen på Solvädersgatan och Klarvädersgatan byggdes under åren 1957-60. Enligt den ursprungliga planen skulle man bygga ett radhusområde med tät och låg karaktär. Flygbullermattor för det dåvarande flygfältet i Torslanda satte dock en gräns för bebyggelsen och för att få plats med det planerade antalet lägenheter måste exploateringen höjas. Man byggde stora lägenheter och fick istället spara in på andra kvaliteter, t ex balkonger. (Göteborgs Stadsbyggnadskontor 1989)

Foto: Rolf Hallin - Biskopsgården, Solvädersgatan

Göteborgs stadsbyggnadskontor beskriver utvecklingen i området från 70- till 80-talet på följande sätt.

"Det återstår att utreda hur det har gått till, men AB Göteborgshem fick en speciell karaktär. Man var betydligt mindre restriktiv än andra bostadsföretag med att ta emot invandrare, liksom hushåll med ekonomiska och sociala problem. Man fick också stora problem med att klara det löpande underhållet av husen. Många hus var i dåligt skick och t.ex vid Friskvåderstorget fanns det tomma lägenheter redan på 1970-talet." (Program för fortsatt markanvändning Solvädersgatan, Norra Biskopsgården, 1989).

Enligt samma källa anlätades Landskronagruppen i början av 80-talet för att färdigställa en plan för social och fysisk upprustning av Sol- och Klarvädersgatorna. Där fanns tomma lägenheter och ett ökat kvarboende var ett viktigt mål. Programmet reducerades emellertid med tiden till en fysisk

plan som omfattade fasadisolering, nya balkonger, grönare gårdar och en uppdelning av de stora lägenheterna till mindre. I den sociala planen ingick att utöka fritidsverksamheten, tillsätta vicevärdar, uppföra en kvartersstuga, ta speciell hänsyn till invandrargrupper och bilda ett stadsstudiecentrum.

Ett stadsstudiecentrum startades också och under intensivt samråd genomfördes den fysiska planen för Klarvädersgatan i två olika etapper, varvid bland annat kvartersstugan byggdes. Flera statliga låne- och bidragsformer pusslades ihop för att klara upprustningen. Enligt den ursprungliga planen skulle en liknande upprustning av Solvädersgatan ske i en senare etapp. AB Göteborgshem, som sedermera bytt namn till Poseidon, övergav emellertid den planen och började istället diskutera olika ombyggnadsalternativ. Den enda upprustning av Solvädersgatan som kommit till stånd gjordes 1984 i samarbete mellan Vårskolans elever, Stadsstudiecentrum och Göteborgshem. Skoleleverna lämnade olika förslag på vad som skulle göras och medverkade på skoltid i att bygga upp den nya skolgården.

De cirka 350 lägenheterna på Solvädersgatan skall nu rivas. Eftersom husen är för dåliga för att kunna renoveras skall man bygga nytt. För närvarande bor det flyktingar och ungdomar med kortidskontrakt i 100 av lägenheterna. Till de 200 hyresgästerna med vanliga hyreskontrakt måste man skaffa ersättningslägenheter. En större del av hushållen i området är barnfamiljer och en tredjedel är invandrarfamiljer. Den sociala strukturen på Solvädersgatan är ännu mer markerat resurssvag än i övriga delar av Norra Biskopsgården. (Göteborgs Stadsbyggnadskontor 1989)

På Göteborgs stadsbyggnadskontor uttrycker man sig på följande sätt angående Poseidons förslag att riva sin fastighet på Solvädersgatan:

"Under de 30 år som Solvädersgatan har funnits, och särskilt under de sista åren, har det hänt mycket med området som inte kan betraktas som önskvärt ur mänsklig, social och ekonomisk synvinkel. Det som har hänt ger förutsättningar som kanske inte medger det mest önskvärda. Det gäller att göra det bästa av situationen, men lika viktigt är att av fallet Solvädersgatan lära sig hur man kan påverka utvecklingen i andra områden."
(Källa: Ett program för fortsatt markanvändning Solvädersgatan Norra Biskopsgården, 1989).

Av samma rapport framgår att stadsbyggnadskontoret redan 1975 genomförde en stadsförnyelseutredning. Problem inventerades och efter intensivt samråd föreslogs såväl sociala som fysiska åtgärder, men varken kommunen eller bostadsbolaget var då beredda att göra någon samlad satsning. Medvetenheten om problemen i området väcktes sent hos dessa instanser.

Fastigheterna på Dimvädersgatan och Godvädersgatan ägs av Bostadsbolaget som fram till 1985 inte hade några tomma lägenheter där. När de sociala problemen i området förvärrades fick emellertid även de problem med uthyrningen. De allmänna utrymmena i fastigheterna var slitna och bland annat kritiserades tvättstugorna starkt vid de hyresgästundersökningar som genomfördes. De akuta bristerna avhjälpades och man inledde ett åtgärdsprogram för att hejda den negativa trenden. Också Bostadsbolaget har nu delvis rustat upp sina lägenheter i området.

Norra Biskopsgården har en relativt ung befolkning med en hög andel invandrare, ensamstående mödrar och socialhjälp-

tagare samt en låg andel pensionärshushåll. Området har den största andelen ekonomiskt svaga grupper på Hisingen. Missbruksproblemen har minskat på grund av att ett flertal missbrukare har flyttat eller sagts upp. Klagomålen från de boende har därmed minskat.

Turkarna utgör den största invandrargruppen i området. Många av dem härstammar från samma plats i Turkiet och är släkt med varandra. Bland invandrabarnen är de turkiska i majoritet i skolorna och hemskspråksklasser har inrättats för dem i stadsdelen.

Tomma lägenheter och hus väntar på renovering eller rivning. Den slitna miljön och de sociala problemen gör området mindre attraktivt och fortfarande pågår en stor utflyttning. Många väntar på besked om vad som skall ske med deras bostäder, andra söker sig därifrån.

De aktuella planerna för Norra Biskopsgården går ut på att dels bygga om och dels riva och bygga nytt. Från kommunens sida uppger man att förnyelsen skall föregås av ett brett samråd där hyresgästerna, bostadsföretagen, Stadsdelsförvaltningen och Invandrarförvaltningen skall medverka. Även Socialförvaltningen deltar i planeringen och får därmed möjlighet att påverka. Målet är att så många som möjligt skall kunna bo kvar. Däremot vill man inte ha fler flyktingar till området.

I Sjumila rektorsområde, som omfattar Norra Biskopsgården och Länsmansgården, fanns åtta förberedelseklasser för nyinflyttade flyktingbarn läsåret 88/89. Hemspråksundervisning gavs på 33 olika språk. Cirka 60 procent av eleverna hade invandrabakgrund. (Göteborgs Skolförvaltning 1989)

Vid årsskiftet 1988/89 bodde 4 192 personer i området, varav 1 599 var utländska medborgare, med följande fördelning:

- 449 turkar
- 231 jugoslaver
- 30 övriga östeuropéer
- 151 finnar
- 91 övriga nordbor eller västeuropéer
- 95 iranier
- 106 från övriga Asien
- 67 greker
- 262 andra sydeuropéer, varav
- 245 portugiser
- 45 latinamerikaner
- 73 från övriga världen

(Källa: Göteborgs Stadskansli, 1988).

Gårdsten

I Gårdsten samsas många olika nationaliteter på det höga Gårdstensberget med dess natursköna omgivningar. Området är avskilt beläget i Angered, ca 12 kilometer nordväst om Göteborgs centrum. Motortrafiken går i en ringväg utanför bebyggelsen och bil- och gångtrafik är åtskilda. Omkring 6 740 personer bor där, av vilka cirka 2 170 är utländska medborgare. Av de senare är nästan hälften finska medborgare.

Det går en snabbspårvagn mellan centralstationen och Angereds centrum, varifrån man tar sig till Gårdsten med buss. På morgnar och eftermiddagar går en snabbus till Arendal och Torslanda. En gångbro i områdets södra del förbinder Gårdsten med angränsande strövområden och närliggande

stadsdelar. Angeredsbron utgör en del av norrleden, som förbinder Angered och de Norra stadsdelarna med Hisingen. Den ger en kort resväg till arbetsplatserna på Volvo.

När Angered planerades var det tänkt att stadsdelen skulle vara självförsörjande med arbetsplatser för större delen av befolkningen och att 150 000 människor skulle bo där. Gårdsten byggdes under åren 1969-71 i samband med det s k miljonprogrammet och har sedan byggts ut i flera etapper. De första husen var inflyttningsklara 1969. Fastigheterna varierar i utformning från tre våningars låghus till åtta våningars höghus. De förvaltas huvudsakligen av de allmännyttiga bostadsföretagen.

I Gårdsten finns i dag cirka 3 300 lägenheter med såväl hyres- som bostadsrätt. I den östra delen finns 170 radhus och villor på den högt belägna "gräddhyllan" (Österhöjden) som uppfördes 1980-81. På Timjans- och Saffransgatan som ligger längst i norr, finns en stor andel bostadsrätter (HSB). Många av dessa lägenheter hade stått outhyrda under lång tid när HSB tog över dem från bostadsföretaget Gebea. Hyresgästerna fick köpa lägenheterna med låg insats eller bo kvar med vanligt hyresrättskontrakt. Därför är det huvudsakligen de gamla hyresgästerna som bor där (majoriteten är finnar och svenskar). Fastigheterna består av parvis belägna 5-våningshus med 734 bostadsrättslägenheter. På gårdarna finns lekplatser och planteringar och mellan husen är det gräsmattor. I samma område pågår ombyggnad av ett HSB-höghus som enligt planerna skall rymma 108 nya lägenheter i varierande storlek. På Österhöjden byggs 70 nya småhus.

Foto: Jan-Erik Jonasson - Gårdsten

I den östra delen, på Muskot- och Salviagatan, äger Göteborgs Stads Bostads AB (Bostadsbolaget) en kilometerlång rad av 8-våningshus och mitt emot denna en lika lång rad av 3-våningshus. Mellan husen löper ett gångstråk där det finns lekplatser och fritidsstugor. Mitt i gångstråket ligger Gårdstens centrum med kommersiell och social service. Där finns affär, bank, post, fritidsgård och kyrklokal. Detta område har under lång tid haft det största antalet tomma lägenheter i Gårdsten - i oktober 1976 var siffran 49 procent (Socialhögskolan 1976).

Det kommunala bostadsbolaget Poseidon äger hyresfastigheterna på Kanel- och Peppargatan i västra Gårdsten, mitt emot Muskot- och Salviagatan. Detta område består av 3- och 5-våningshus byggda i fyrkanter som bildar 12 gårdar. Innanför bostadsbebyggelsen finns ett stort, ca 800 meter långt parkområde med gång- och cykelstråk. I dalen ligger områdets skolor med låg-, mellan- och högstadium.

Gårdsten är sedan länge ett segregerat och socialt tungt område. Ett stort antal ensamstående föräldrar, förtidspensionärer, arbetslösa och långtidssjukskrivna bor där. Cirka 20 procent av invånarna är socialhjälpstagare, mot ett genomsnitt på cirka 5 procent i övriga landet. Antalet omhändertagna barn är bland de högsta i Göteborg. Under många år var andelen små barn betydande, däremot bodde inte många ungdomar och ålderspensionärer i området. Med den tilltagande inflyttningen har emellertid ungdomarnas antal ökat märkbart. Flera av dem har problem med droger och anpassning och är kriminellt belastade (Skolförvaltningen 1988).

När området var nytt bodde det många svenska och finska barnfamiljer där. På 70-talet flyttade flera av dem på grund av missnöje med den dåliga servicen, den torftiga utemiljön och de relativt dyra hyrorna. Det fanns bättre alternativ på andra håll. 1975, när cirka hälften av lägenheterna stod tomma, började bostadsbolagen hyra ut dem till invandrare, missbrukare och svenska problemfamiljer. Många äldre samt svenska barnfamiljer flyttade då från området - det blev för oroligt för dem att bo kvar. En betydande utflyttning har skett under lång tid och det har också varit vanligt att man flyttat inom området.

Befolkningen i Gårdsten är heterogen. I hyreshusen bor ett stort antal svenska problemfamiljer samt ensamstående svenskar med missbruksproblem. I småhusen och radhusen bor lägre tjänstemän och stabila arbetare som inte förefaller särskilt intresserade av att umgås med invandrare, flyktingar eller svenska problemfamiljer.

De som flyttat till Gårdsten har delvis tagit med sig problemen dit. Många av dem har inte haft något annat boendevalternativ. När bostadsbolagen började strama åt i andra områden, hänvisade man ännu fler problemfamiljer till Gård-

sten. Flera socialdistrikt har sina klienter boende där istället för att erbjuda dem bostäder i deras gamla stadsdelar. En relativt stor andel av dessa socialhjälpstagare är sprit- och narkotikamissbrukare.

De som trivs i området och har pengar köper gärna insatslägenhet där. När insatsernas marknadsvärde stiger säljer man och flyttar till radhus eller villor. Många som köpt villor i Angeredsområdet har tidigare bott i lägenhet i Gårdsten.

Invandrarna utgör de mest resursstarka grupperna i hyreshusen. De har starkare familjeband och står för stabilitet. Om man bor i småhus, bostads- eller hyresrätt har stor betydelse för statusen, likaså om hyresrättslägenheterna är belägna i hög- eller låghus och om många personer med sociala problem bor i huset. Bostadsbolagets höghus anses därför vara mindre bra och har sämre status.

Inflyttningen av invandrare och familjer från andra kommuner har ökat under senare år. Nya grupper av flyktingar har successivt tillkommit. De flesta av dem kommer från krigshärjade länder. För dem krävs särskilda insatser från socialtjänsten och skolorna. Många flyktingar har anvisats bostäder i fastigheter där en stor andel av hyresgästerna är utslagna.

Problemen med segregerat boende uppmärksammades relativt tidigt i Gårdsten. För att motverka detta lät man på 80-talet bygga småhus och radhus i området för att förmå fler resursstarka hushåll att flytta dit. Tillkomsten av en högstadieskola i mitten av 80-talet har delvis medverkat till att barnfamiljer stannar i området.

Foto: Petter Johansson - Gårdsten

Bostadsbolaget har "snyggat upp" och renoverat under senare år. Bland annat har en ny centrumanläggning uppförts. 1987 beslutade man satsa 200 miljoner kronor på en genomgripande renovering och förnyelse av stadsdelen under perioden 1988-90. De åtgärder som hittills genomförts har avsevärt förbättrat området utseende. Man har även planer på att bygga ett stadsdelshus och terrasslägenheter.

Under åren har olika typer av uppsökande verksamhet och andra projekt genomförts i syfte att motverka den negativa utvecklingen i området. Gårdstensprojektet är ett exempel. Det inleddes hösten 1974 i samarbete mellan Fritidsbyrå Norr och Socialbyrå 6. Bakgrunden var att man upplevde Gårdsten som ett problemområde, bl a på grund av den stora utflyttningen. Många kände sig isolerade; missbruksproblem och dålig social och kommersiell service tillhörde verkligheten.

Projektets övergripande mål var att "bryta den fysiska och kulturella isoleringen genom att initiera till fritids- och samhällsutbud som stimulerar till kontakt, gemenskap och aktiviteter" (Socialhögskolan 1976). Bland annat tillsattes s k grannskapsarbetare. De gjorde en behovsinventering och fick en god uppfattning om invånarnas behov av boendemiljö, service och fritidsaktiviteter. Därefter utarbetades en övergripande handlingsplan som vände sig till samtliga verksamma i området.

Under det första året kom olika verksamheter igång. Man anordnade kurser, bildade en mamma-barn-grupp på parkleken samt byalag och en områdesgrupp. Året därpå genomförde grannskapsarbetarna en återkoppling av behovsinventeringen. Man knackade dörr i husen på Salviagatan och inbjöd hyresgästerna till husträffar. Ofta bemöttes de med misstänksamhet och ointresse och endast ett fåtal personer hörsammade inbjudningarna. Arbetet var många gånger svårt och komplicerat. Projektet bidrog emellertid till att bygga upp olika verksamheter i området.

En verksamhet som överlevt är Gårdstensverkstaden. På initiativ av områdets mammor och grannskapsarbetarna inleddes verksamheten med den s k Gårdstenshörnan. Man anordnade tisdagsträffar i en fyrarumslägenhet, vilket så småningom ledde till att man startade en öppen textilverkstad.

Under slutet av 80-talet bedrevs ett flykting- och invandrarprojekt i samarbete mellan SIV och Fritid Göteborg. Målet var att öka kontakten mellan svenskar och flyktingar. Man nådde inte hela vägen fram - det var svårt att få svenskar att delta. Verksamheten var emellertid omfattande, bland annat startades ett café med internationell matlagning. För de många flyktingarna i området var dessa aktivi-

teter viktiga. De kunde få stöd av varandra och möjlighet att träffa andra boende i området.

Cirka 60 procent av Gårdstens skolbarn har invandrar- eller flyktingbakgrund. 1989 hade skolan tio förberedelseklasser för flyktingbarn. Barn från 34 olika invandrargrupper fick hemspråksundervisning. De största språkgrupperna vid sidan av finskan är kantonesiska, spanska och olika arabisk-, kurdisk- och persisktalande grupper. (Göteborgs Skolförvaltning 1988)

Vid årsskiftet 1988/89 bodde 2 172 utländska medborgare i området med följande fördelning med avseende på medborgarskap:

997 finländare
134 norrmän
112 andra nordiska eller västeuropeiska medborgare
285 östeuropéer, varav
154 jugoslaver och
100 polacker
19 sydeuropéer
455 asiater, varav
213 iranier och
79 vietnameser
77 latinamerikaner, varav
42 chilinare
87 från övriga världen

(Göteborgs Stadskansli 1988).

4 BOENDETS BETYDELSE FÖR OLIKA ETNISKA GRUPPER

Turkar

Bakgrund

I boken "Om Turkar" beskriver Christopher Andersson den turkiska migrationen till Sverige (Andersson, 1986). Den var inte organiserad, menar han. De turkar som kom först rapporterade efterhand till vänner och bekanta i hemlandet om förhållandena och möjligheterna till arbete. Många landsmän blev intresserade och följde efter. De informerade i sin tur släktingar och vänner. Härigenom kom tusentals turkar till Sverige och invandringen nådde sin kulmen 1966.

På grund av snabb befolkningsutveckling hade Turkiet på 60-talet ett stort arbetskraftsöverskott. Dessutom hade miljoner människor blivit överflödiga när jordbruket mekaniserades på 50-talet. Hundratusentals lantarbetare och småbönder slogs ut när de inte längre kunde konkurrera med storgodsägarnas rationella jordbruk. De fick flytta till städerna, vars slumområden växte. I Västeuropa var det däremot högkonjunktur och brist på arbetskraft. Arbetslösa turkar började flytta västerut. Västtyskland tog emot 78 procent av de turkiska arbetskraftsutvandrarerna - men de reste även till Holland, Frankrike, Österrike och Sverige. Många lantbruksarbetare och före detta bönder hamnade i Sverige där de utgör mer än en tredjedel av samtliga turkar.

Ett avtal slöts snabbt mellan Turkiet och andra länder. Över hela Turkiet öppnades värvningskontor och människor strömmade till för att få sin försörjning utomlands. Fram till 1975 hade över 800 000 turkar emigrerat till Västeuropa. Från de turkiska myndigheternas sida var avsikten med arbetskraftsutvandringen att befria landsbygden från ar-

betslösa och andra som inte hade tillräcklig sysselsättning. Man förväntade sig att de som fick arbete utomlands skulle skicka hem västvaluta som skulle möjliggöra landets industrialisering. Dessutom räknade man med att utlandsturkarna i framtiden skulle återvända och då bli ovärderliga för den turkiska industrin.

Den drivande kraften bakom arbetarnas beslut att lämna sitt land var att tjäna pengar och spara. Bara en liten del av dem lämnade Turkiet på grund av arbetslöshet eller undersysselsättning.

I dag lever cirka 20 000 turkiska medborgare i Sverige. Hälften är etniska turkar, de övriga är assyrier, syrianer, armenier eller kurder som antingen har flyktingstatus eller som fått stanna av humanitära skäl. De har kommit i tre etapper. Under perioden 1961-1970 kom de egentliga emigranterna. Merparten var män som lämnade sina familjer hemma. Under perioden 1971-1975 flyttade även familjerna hit. Slutligen kom en helt annan grupp turkiska medborgare - assyrier och syrianer. De tillhörde landets kristna minoritet och ansåg sig förföljda av den muslimska majoriteten i Turkiet. De kom inte i första hand för att söka jobb, utan för att få en fristad. (Andersson 1986)

Den största gruppen kommer från Konya-Kulu området i mellersta Turkiet samt från landets östra delar. Bland dem som kommer från Konya-området finns både etniska turkar och kurder. De hundratals kurder som under 1800-talets slut och fram till 1930-talet tvingades lämna sin hembygd i Kurdistan fick en ny bosättningsplats i Konyaområdet.

Den största enskilda gruppen kurder i Sverige kommer från Konya-området där homogena kurdiska byar formar en kurdisk bygd runt städerna Kulu och Chianbeyli. En del av Kulu-kur-

derna uppfattar sig idag som turkar, medan andra fortfarande betraktar sig som kurder. Officiellt kallar sig även de senare vanligen för turkar, eftersom de vill slippa obehagligheter från de turkiska myndigheterna. En stor del av de turkiska arbetskraftsinvandrarerna från Konya-området som kom på 1960-talet var kurder. I Sverige identifierade de sig emellertid ofta som turkar och blev även betraktade som sådana. Först på 70-talet, då de kurdiska flyktingarna från Irak och Iran började anlända till Sverige, blev myndigheterna medvetna om att kurderna existerade som invandrar-grupp. Militärkuppen i Turkiet 1980 innebar ett fortsatt hårt tryck mot dem och kurdiska flyktingar har fortsatt att söka sig till Sverige (Kuutmann 1986).

Kultur

Islam är inte bara en religion utan också en samhällsordning som reglerar allt som rör människans livsmönster. Familjen är en mycket viktig institution. Islam förstärker de traditionella turkiska traditionerna och levnadssätten.

Den traditionella turkiska familjen består av en storfamilj i vilken föräldrar och barn samt mannens släktingar ingår. Familjesysslor är strängt uppdelade mellan män och kvinnor. Fadern, eller den äldste manliga medlemmen i släkten, är familjens överhuvud. Det är faderns speciella uppgift att vaka över kvinnornas heder. Detta återspeglar ett islamskt livsmönster, där just mannens heder är av central betydelse.

Enligt den islamiska traditionen skall mannen bära det ekonomiska ansvaret för familjen. I gengäld räknas barnen som hans, det är han som utövar föräldrarätten. I kvinnans skyldigheter ligger att lyda mannen, föda hans barn och svara för deras omvårdnad. Båda könen har redan lika värde,

men de kan tilldelas olika uppgifter. Därför kan en kvinnas revolt mot den traditionella familjen ses som ett angrepp på islam. Det finns en hierarki även bland kvinnorna i storfamiljen. Det är den äldsta av dem, eller den mor som har flest söner, som åtnjuter högst status. De andra kvinnorna måste lyda henne. Detta gäller framför allt svärdöttrarna. (Andersson 1986)

Kärnfamiljen är idag den dominerande familjetypen i Turkiet. På landsbygden förekommer fortfarande traditionella övergångsfamiljer i vilka kvinnorna alltid lever under "ett familjetak". Kvinnogemenskapen är viktig och sträcker sig från den äldsta till den yngsta generationen inom en stor släktkedja. Socialisationen av unga kvinnor sker i denna gemenskap under de äldre kvinnornas överinsyn.

Landsbygdskvinnornas huvudsysselsättning är arbete på åkern, djurskötsel, hemarbete och barntillsyn. De är sysselsatta hela dagarna. Deras liv består av arbete, besök hos grannar, olika former av handarbete, besök på marknader och gemensamma utflykter för att plocka grönsaker (Tasiran 1989).

Trots att den traditionella turkiska storfamiljen håller på att försvinna har dess normer och värderingar fortfarande stor betydelse för de turkiska invandrarna i Sverige. Storfamiljen är fortfarande en existerande familjetyp bland de kulu-turkar som bor här. Det är vanligt att en nygift kvinna flyttar till mannen och hans familj. Det är också vanligt att man betalar brudpris till kvinnans familj. Äktenskapet är också en ekonomisk förening mellan två familjer. Att gifta sig med släktingar, framför allt med kusiner, är inte ovanligt. (Andersson 1986). Den turkiska familjestrukturen håller emellertid på att förändras i vårt land. Livs-

stilen hos den andra generationen turkar präglas av den svenska. I Norra Biskopsgården, där de flesta turkiska familjer lever i kärnfamilj, lever föreställningen om kvinnans plats i hemmet - hennes roll som hustru och mor i familjen - kvar bland andra generationens turkiska flickor.

De flesta av de turkiska kvinnorna i Sverige har kommit hit för att förenas med sina män eller föräldrar. De har låg utbildning och de äldre är ofta analfabeter. Omställningen från Kulu har inte varit lätt för dem. I hemlandet hade de enkla bostäder som saknade de flesta moderniteter. Livet i i Sverige har på många sätt blivit bekvämare vad gäller de praktiska sysslorna och de fysiska omständigheterna, men mer komplicerat på andra sätt. Plötsligt befann de sig i en helt främmande miljö vars livsstil markant skiljer sig från den gamla.

* * *

I Sverige fanns 60 000-65 000 muslimer från olika länder år 1988. De största grupperna kommer från Turkiet (cirka 23 000), Iran, Irak, Marocko, Libanon, Syrien, Etiopien, Tunisien, Pakistan och Indonesien (Sander 1988). Merparten av muslimerna i Göteborg kommer från Turkiet och Iran.

Det kan vara svårt att definiera vem som är muslim. Åke Sander menar i boken "Invandrade muslimers möte med det svenska samhället" att en möjlighet är att använda en sk etnisk definition. Alla som t ex genom födseln tillhör ett muslimskt folk, har muslimsk härstamning och ett egennamn som hör hemma i en muslimsk tradition, betraktas som muslimer - oavsett om de aktivt omfattar och praktiserar islam som religiöst tros- och lärosystem eller ej.

En annan möjlighet är att använda sig av en s k kulturell definition; alla är muslimer som har socialiserats in i, och internaliserat, islam som sitt naturliga och spontana tanke- och livsmönster och i vilkas livsvärld islam ger mening och innebörd.

En tredje möjlighet är att använda en s k religiös definition. Man är muslim i kraft av vissa trosföreställningar, gudstjänsthandlingar, personlig fromhet eller andra element i en personlig livsstil.

Islam är en religion byggd på sanningar som Gud (Allah) uppenbarat för sitt sändebud, Profeten Muhammed. Den huvudsakliga källan till dessa sanningar är Koranen. Koranskolornas målsättning är att förmedla kunskap om koranens absoluta sanningar.

Inom Islam tenderar man att klassificera olika riktningar eller sekter i tre huvudgrupper: Sunnitiska, Shíitiska och Sufiska. De skiljer sig åt av historiska orsaker. Den huvudsakliga skillnaden mellan sunni- och shía-Islam är att sunni är en gren av Islam, som i viss mening är demokratisk. Shía däremot bygger på tron om absolut auktoritet och tron på imamen som bärare av den esoteriska kunskapen, vid sidan av tron på Allah och hans budbärare Profeten Muhammed (Sander 1988).

Enligt Sander är de flesta turkarna i Sverige sunnimuslimer eller av sunni-muslimsk härkomst. De religiöst aktiva tillhör de islamiska församlingar som framför allt finns i storstadsregionerna. Göteborgs islamiska centum har sedan 1986 lokaler på Karl Johansgatan. Församlingen uppger sig ha 3 000 medlemmar - hela familjer inräknade. Man har stor lokalbrist.

En övervägande majoritet av medlemmarna är turkiska sunni-muslimer tillhörande den hanfitiska rättstraditionen. Församlingen drivs i princip i symbios med den turkiska nationella föreningen - Islamiskt kulturcentrum. Församlingen har en i Turkiet utbildad religiös ledare, imamen. Han är hitsänd av den turkiska staten som också bekostar hans lön. Förutom rent religiösa verksamheter, som dagliga tideböner och firandet av helger, bedriver man undervisning om och i Islam och om innebörden av att leva som muslim. Undervisningspråket är turkiska och man undervisas i och om turkisk Islam. Undervisningen bedrivs dels för barn inom ramen för koranskolan, dels för vuxna - både män och kvinnor.

All undervisning i Göteborg, framför allt den viktiga undervisningen av kvinnorna, som enligt tradition är nyckeln till barnens tanke- och livsmönster, är i stort behov av ökade resurser. Det gäller både lokaler, lärare, material och pengar. Bristen på resurser har enligt imamen och andra ledare lett till att församlingen ännu inte helt kunnat fylla sin funktion. Det finns ett stort behov av en riktig moské och arbetet med att få bygga en sådan har pågått i flera år. Enligt imamen kommer turkarna att sekulariseras och försvenskas om inga drastiska förändringar sker; på ett par, tre generationer kommer de till stor del att upphöra att vara såväl religiösa som kulturella turkar och muslimer (Sander 1988).

Föräldrarna själva anser sig inte kunna ge barnen en tillräcklig islamsk uppfostran, enligt imamen; genom skola och massmedia påverkas de av den västerländska kulturen och familjen som institution fungerar inte på samma sätt som i ursprungslandet. Här består familjen ofta av en kärnfamilj och de äldre auktoriteterna är inte tillstädes - de som står för socialisation och uppfostran och som för normer vidare. Likaså är kvinnan, den huvudsakliga socialisationsagenten, ofta förvärvsarbetande. Barnen utsätts därmed för

ännu mer svensk påverkan. I takt med att familjen förlorar sin roll ökar trycket och förväntningarna på att islamska och muslimska institutioner skall ta över.

Sekten "Islamiska församlingen" bildades genom en schism inom komuniteten 1978. De öppnade då en egen bönelokal i en rivningsfastighet på Hisingen. Församlingen uppger sig ha runt 4 000 medlemmar från 19 olika nationer, inklusive kvinnor och barn. Av medlemmarna uppges 350 vara aktiva och majoriteten är från olika "arabländer" (Sander 1988). Medlemmarna är företrädesvis hanafiska sunniter, men även shiiterna är representerade. Församlingen leds av två i Bagdad och Kairo traditionellt utbildade imamer.

Imamerna menar att koranskolan spelar en viktig roll i barnens socialisation till goda muslimer. Den viktigaste rollen har emellertid familjen och föräldrarna genom den uppfostran och undervisning de ger barnen, men framför allt som levande föredömen. Man menar att den muslimska familjen är den enda garantin för Islams överlevnad i Sverige - både som kultur och religion. Därför är det viktigt med en utbildning som riktas till föräldrarna, och framför allt till kvinnorna, men det förekommer i mycket begränsad omfattning.

Utöver dessa två församlingar finns Islams Ahmadiyya Församling i Göteborg. Den kan betecknas som en islamsk reformrörelse som uppstod i Pakistan i slutet av 1800-talet. De flesta medlemmarna är pakistaner. Deras trosartiklar är oacceptabla för traditionella ortodoxa muslimer. Rörelsen erkänns därför inte som islamsk av den övriga islamska världen. Församlingen har sedan 1976 en egen moské i Göteborg. Den är för övrigt stadens enda för ändamålet uppförda moskébyggnad. (Sander 1988)

* * *

En övervägande del av de turkar som bor i Göteborg kom hit under mitten av 60-talet. De flesta fick arbete på Volvo och bosatte sig i Gamlestaden och Majorna. Några familjer bor kvar i Gamlestaden, men det stora flertalet har flyttat. Den största koncentrationen av turkar finns i dag i Norra och Södra Biskopsgården.

Många av turkarna i Norra Biskopsgården kommer från byarna i Kulu-distriktet, från staden Konya och dess omgivningar. Området räknas till ett av de mest underutvecklade i Turkiet, trots att det ligger i en ekonomiskt förhållandevis utvecklad region. Jordbruken ger liten avkastning på grund av vattenbrist och bevattningsproblem. Jordreformen 1958 medförde den största enskilda förändringen någonsin för bönderna i Konya. Den fick till följd att de som tidigare varit jordlösa kunde äga sin jord, men också att de små och kvalitativt dåliga jordlotterna inte räckte till för att försörja befolkningen. Männen blev tvungna att söka säsongarbete. Arbetslöshet eller undersysselsättning var de främsta skälen för både de etniska turkarna och kurderna att utvandra till Sverige. (Andersson 1986)

Turkarna i Norra Biskopsgården är arbetskraftsinvandrare eller flyktingar. Många känner varandra sedan tidigare. De kommer från samma byar och är släktingar. En hel del av männen arbetar på Volvo och kvinnorna städar. Man drömmer om att starta eget i hemlandet. I början var det mest unga män som kom hit, men efterhand började de ta hit sina familjer. Efter varje industrisemester har antalet familjer ökat.

Foto: Stefan Edetoft - Kulu turkar i Biskopsgården

När några män tagit hit sina familjer kom i regel snabbt flera andra efter från samma by. Till slut hade alla tagit hit sina familjer. De var helt inställda på att återvända till Turkiet efter att ha samlat ihop tillräckligt kapital. Man gjorde därför inga större ansträngningar för att upp-
rätta egna kulturella institutioner i Sverige. Under de senaste åren har emellertid allt fler insett, och även kun-
nat acceptera och offentligt tillstå, att de inte kommer att återvända. (Turunc 1990)

Cenap Turunc skriver vidare i sin uppsats "Framtidsbilder för en etnisk grupp" (1990) att sedan många turkar accepterat tanken att deras vistelse i Sverige kan bli permanent, har deras behov av att skapa egna kulturella institutioner blivit påträngande. De behöver institutioner för att behålla och utveckla sin kultur och för att föra den vidare. Ansträngningar i den riktningen har kommit igång genom nationella och kulturella aktiviteter samt ett starkt ökat religiöst engagemang. De gruppmedlemmar som inte varit religiöst aktiva tidigare börjar bli det nu. Andra ökar sina religiösa aktiviteter och försöker fördjupa sig inom Islam. Många besöker den heliga staden Mekka som pilgrimmer och får då den religiösa titeln Haci, som höjer deras status inom gruppen. Allt fler barn deltar i korankurser och även bland kvinnorna har man börjat märka en ökad religiositet. Dessa nationella, kulturella och religiösa aktiviteter är tecken på att man försöker inrätta och återskapa de institutioner som är nödvändiga för den egna kulturens överlevnad.

De flesta turkiska familjer i Norra Biskopsgården är kärnfamiljer, men de är nu på väg att bilda så kallade storfamiljer. Familjemedlemmarnas antal ökar. Många turkiska ungdomar bildar familj med partners från hemlandet. Föräldrarna ser gärna att de gör det och ofta bestämmer de också med vem de skall gifta sig. Varje år kommer nya svärdöttrar

och svärsöner till Göteborg. De tillför färskt blod och ytterligare styrka för den egna kulturens utövande och bevarande. Det underlättar den första generationens försök att återskapa den storfamilj man vill ha.

Med hänsyn till Turkiets ekonomiska svårigheter och arbetslöshet, samt Sveriges höga levnadsstandard och sociala trygghet, har Sverige och de sverigeturkiska ungdomarna hög status. De kan gifta sig med personer de aldrig skulle kunna ingå äktenskap med om de bodde i Turkiet, vilket kan skapa obalans och komplikationer (Turunc 1990).

En hemspråkslärare beskriver turkarnas situation i Norra Biskopsgården på följande sätt:

"Många turkar har varit bönder. De tänker på sin jord och arbetar bra här i Sverige. De lever bra på sitt sätt; de lever sparsamt och placerar ofta pengarna hemma. Turkiska familjer vill ofta bygga ett hus i hemlandet och senare även bygga för sina söner. De tänker att de bor i Sverige bara tillfälligt och därför är det inte så viktigt att satsa på bostäder här.

De turkar som har bestämt sig för att stanna drömmer om att skaffa en insatslägenhet. Barnen mår bra, de umgås oftast med andra turkiska barn. De ger varandra trygghet. Barnen speglar familjerna."

Många i föräldragenerationen har arbetat på Volvo och fått bostäder genom sina arbetsgivare. Man uppskattar de relativt billiga hyrorna i Norra Biskopsgården eftersom man strävar efter att spara pengar för att kunna köpa hus eller egen rörelse i hemlandet. Det är vanligt att många människor bor i samma lägenhet.

Det finns en turkisk affär i området som säljer kött slaktat enligt korrekt muslimsk sed. Det finns också andra affärer med turkiska varor, däribland en videobutik som hyr ut turkiska filmer. Varje fredag kommer en grönsaksbil. Turkarna är nöjda med den servicen. Ett turkiskt café där männen kan träffas finns också i grannskapet. Lokalen är emellertid sliten och disponeras tillfälligt. Det föreligger ett stort behov av lokaler. Man vill gärna ha en moské i Biskopsgården, liksom bättre föreningslokaler för både män och kvinnor.

Foto: Petter Johansson - Interiör från en affär

Vid årsskiftet 1988/89 bodde 2 796 turkiska medborgare i Göteborg, varav de flesta i Norra Biskopsgården (449 personer) och Södra Biskopsgården (361 personer). I åtta andra primärömråden bodde 100-200 turkar.

Norra Biskopsgården	449
Södra Biskopsgården	361
Grevegården	180
Hammarkullen	179
Kvillebäcken	159
Östra Bergsjön	147
Hjällbo	149
Backa	115
Skattegården	102
Tuve	100.

Varför har turkarna flyttat till Biskopsgården?

De första turkiska familjerna i Göteborg bodde i rivningsfastigheter eller i små orenoverade hus i Gamlestaden, Majorna, Olskroken och Kvillebäcken. På 70-talet när deras familjer flyttade hit behövde de större och bättre bostäder. De hänvisades till Norra och Södra Biskopsgården där det fanns många lediga lägenheter på grund av att de svenskar som bott där tidigare funnit bättre alternativ på bostadsmarknaden. Turkarna kände inte till området, men närheten till Volvo såg de som en fördel, liksom att lägenheterna var stora och relativt billiga. Efterhand kom släktingar och andra landsmän som ville bo nära sina anhöriga eller sin etniska grupp. Med tiden började bostadsbolagen aktivt hänvisa dem till området. Turkarnas bosättning i Norra Biskopsgården kan därför ses som delvis frivillig, delvis påtvingad.

De som vill bosätta sig i andra stadsdelar möter svårigheter. För att få lägenhet där måste man vara född i området gör bostadsbolagen gällande. Eventuellt kan de erbjudas bostäder i Angered, Hisingen och Bergsjön. Lägenheterna erbjuds selektivt. Ofta är den enda möjligheten att få lägenhet i andra områden att köpa en bostadsrätt, under förut-

sättning att man blir accepterad som bostadsrättsinnehavare i den aktuella föreningen.

Lägenheterna i Norra Biskopsgården är nu i dåligt skick, men de är tacksamma för att över huvud taget ha fått en lägenhet. Många vill bo kvar eftersom de rotat sig i området, men befarar att de inte skall ha råd att bo kvar efter en renovering eller sanering. Flera vill även i fortsättningen bo i närheten av sina släktingar och landsmän, andra vill stanna för hemspråksklassernas skull.

Trygghet i den egna gruppen

Att bo i Norra Biskopsgården betyder att man kan bo nära landsmän och släktingar. Det ger trygghet och möjlighet till meningsfulla sociala relationer och nätverk som bygger på släktskap och på storfamiljens tradition. Det ger skydd, men innebär samtidigt att kontakterna naturligt går in i den egna gruppen och kulturen. Man blir inte beroende av kontakter utåt, men utesluter inte heller sådana.

Att bo i närheten av landsmän underlättar också bevarandet och understödandet av den egna kulturella identiteten och kulturen, som i många fall formats av livet på den turkiska landsbygden. Den präglas av den islamiska traditionen där man får sin trygghet i familjen och släkten. De flesta lever i kärnfamilj och har ett intensivt umgänge med de andra turkiska familjerna i området. Att titta på TV och video är en vanlig fritidssysselsättning som hela familjen kan delta i.

De flesta kvinnorna förvärvsarbetar, vanligtvis med städning som de utför på morgnar eller kvällar. Det finns alltid någon släkting som tar hand om barnen. Kvinnorna har en stark gemenskap präglad av värme och humor. Det är ett vik-

tigt stöd för dem i äktenskapet. De tillbringar sin mesta tid i hemmet där de umgås med andra turkiska kvinnor och med familjen. En del av dem använder huvudduk, andra klär sig mer västerländskt.

En del flickor gifts tidigt bort - ofta med män uppvuxna i Kulu. Några av dem protesterar mot den traditionella turkiska kvinnorollen. De slits mellan det svenska, som de möter i skolan, och det turkiska, som de möter i hemmen. De ifrågasätter mycket av det som är självklart för den äldre generationen utan att för den skull helt ta avstånd från föräldrarnas seder. Det förekommer en viss frigörelseprocess bland kvinnorna som skaffar sig ökad kontroll över de egna inkomsterna, vilket ger dem ökad prestige i hemmet.

Männen träffas ute, bl a på det turkiska caféet, medan kvinnorna träffas hemma hos varandra. De sköter hushållsarbetet, men får ofta gäster - andra kvinnor och släktingar som kommer på besök, till exempel deras svärmödrar. Männen vill inte att de skall vara ensamma. De är måna om att kvinnorna skall ha det bra och skyddas mot ensamheten. Nackdelen med närheten till släktingar och landsmän är att de får begränsad kontakt med andra kvinnor och svenskar i området och att de delvis isoleras från omgivningen. Det gäller även de turkiska männen.

De turkiska familjerna har således ringa kontakt med svenskar och andra invandrargrupper. På grund av de kulturella skillnaderna söker man inte i någon större utsträckning kontakt med de förstnämnda. Man tycker också att det är svårt att få sådana kontakter. För de flesta uppvägs denna isolering av att de inte behöver vara ensamma. En turkisk lärare berättar:

"För turkar betyder boende i andra områden att man blir ensam eftersom det är så svårt

att få kontakt med svenskar. Turkarna har inget emot andra invandrare och de talar inte om resurssvaga svenskar. Det är lättare att få kontakt med andra invandrare än med svenskar. Många turkar vill ha kontakt med svenskar, men de upplever att när man söker kontakt med svenskar visar de ofta en distans mot turkar."

Turkarnas isolering från svenskarna beror delvis på deras egen kultur och på att det täta nätverket med landsmännen fyller deras primära sociala behov. De har också en stark vilja att bevara sin egen kultur och inte så sällan en negativ syn på den svenska. De känner en viss misstro gentemot svenskar och svenska normer som de tar avstånd från. De kan uppleva svenskarna som omoraliska, särskilt vad gäller deras sexuella beteende och olika former av missbruk. Deras bild av Sverige och svenskarna speglas i deras egen kultur och dess värderingar och av deras behov att bevara sin egen kultur, men också av de svenskar de möter i bostadsområdet. Där finns så många alkoholister och människor med sociala problem. Man tycker det är tråkigt att inte få tillfälle att lära känna andra typer av svenskar. En man som bara bott några år i Sverige berättar:

"Det är svårt att se att det är så i Sverige, att det finns så mycket alkoholister och människor som har problem - människor som är ensamma och skriker på nätterna. Då jag var i Turkiet visste jag inte att det var så i Sverige. Det är klart att det påverkar ens bild av Sverige och svenskarna."

Bristen på naturliga mötesplatser i stadsdelen är en bidragande orsak till isoleringen från svenskar. Olikheter i de svenska och turkiska spelreglerna för umgänge spelar också in. De som aktivt sökt kontakt tycker att det är

svårt att komma in i de svenska sociala nätverken, svenskarna släpper inte gärna in dem. De som arbetar på Volvo berättar att de svenska arbetskamraterna aldrig bjuder hem dem, de bjuder bara sina egna landsmän. De tycker att svenskarna inte respekterar dem eller deras kultur och det gör det svårare för dem att söka kontakt. En man berättar:

"Men svenskar är som de är, det beror på deras kultur, de har ett annat sätt att umgås. Vi turkar vill sitta och prata med varandra, fast det finns dåligt med lokaler för invandrare i området. Det hindrar föreningsverksamheterna. Caféet är en plats att gå till."

Känslan av att inte bli accepterad - negativ offentlighet

Många turkar känner sig utsatta på grund av den negativa offentlighet Norra Biskopsgården ges. De påminns ständigt om att de har svårt för att bli accepterade kulturellt, såväl i Sverige som i det egna bostadsområdet. De känner också att politikerna - både de lokala och andra - har dubbla relationer till dem och andra invandrare; att man vanligen inte får det stöd man skulle kunna förvänta sig med tanke på den officiella invandrapolitiken med valmöjligheter och rättigheter. Om de kände att de var accepterade i Sverige skulle livet bli lättare. En turkisk kvinna uttrycker det på följande sätt:

"Fick man vara minoritet och fick stöd för det - om man kände sig accepterad i Sverige; om det accepteras att man får bli tvåspråkig och tvåkulturell. Om man fick behålla sin kultur så skulle man ha det bättre som invandrare. Om man fick vara både svensk och muslim så skulle livet vara bättre."

Turkarna menar att den negativa offentlighet som givits dem själva, Islam och den islamiska kulturen i stadsdelen påverkar svenskarnas syn på dem och andra muslimer. Ett tydligt exempel på hur man inte blir accepterad och inte får stöd för sina kulturella behov är det planerade moskébygget i stadsdelen. I stället för att stödja planen förefaller de lokala politikerna och funktionärerna snarare styra motståndet. Deras agerande har skapat en negativ offentlighet kring turkarna i Norra Biskopsgården. Utåt ger man en bild av turkarna som en grupp som vill skapa muslimsk dominans i området när det i själva verket handlar om deras behov av att behålla sin kulturella identitet och utöva sin religion.

Frågan om det eventuella moskébygget på Hisingen har diskuterats flitigt under lång tid, bland annat i Göteborgspressen. Diskussionen bekräftar att de närmast berörda har varit motståndare till moskébygget, medan de som befinner sig längre bort har varit positiva.

Sedan länge har sunnimuslimerna i Göteborg anhållit om att få bygga en egen moské i Biskopsgården. Frågan har rört upp känslor på många håll i kommunen. Man har föreslagit en tomt i Södra Biskopsgården som ligger mellan en bensinmack och en uttjänad värmecentral. Bl a har Biskopsgårdens stadsdelsnämnd kritiserat förslaget och sagt nej med motiveringen att det redan finns så många invandrare i stadsdelen. Kritikerna menar också att det är svårt att ta sig till platsen med kollektivtrafik och att det därför skulle bli problem med parkeringsplatser. En spårvagnshållplats ligger emellertid endast en halv kilometer från den tilltänkta platsen. Andra motiveringar till att avslå förslaget har varit att platsen inte är lämplig på grund av att ett av områdets få grönområden ligger där och att det finns fornlämningar strax intill. Kritikerna befarar att en moské i området skulle leda till en stark koncentration av vissa

muslimska invandrargrupper där, vilket skulle kunna hindra dem från att integrera sig i det svenska samhället och bidra till att driva svenskarna därifrån.

De som försvarar uppförandet av en moské i området menar att religionsfriheten är en så grundläggande rättighet att den måste sättas före oron över att fler muslimer skulle flytta till Biskopsgården. Dessutom är det svårt för turkar och andra muslimer att få lägenheter i attraktivare områden. Om man från kommunens sida är rädd för en ghettobildning i Biskopsgården borde man erbjuda sådana möjligheter. Islamiskt center, Islamiska församlingen och Islamiskt kvinnoförbund som vill att moskébygget skall komma till stånd, hävdar att "bara för att man låter bygga en moské i stadsdelen så flyttar inte alla Göteborgs muslimer dit".

Muslimerna har demonstrerat för moskébygget i samband med fredagsbönen. Göteborgs kommun har också fått motta en ovanlig protest då muslimerna i maj 1990 överlämnade ett-hundra handlingar med krav på att få flytta från Biskopsgården till Långedrag - ett av Göteborgs mest attraktiva och minst invandratäta områden. Man undrade om kommunen var villig att ge dem bostäder där med tanke på att det bor så få invandrare i den stadsdelen. Vidare ville man ha svar på frågan när man egentligen kan räkna med att bli betraktade som göteborgare och svenskar.

Foto: Stefan Edetoft - Demonstration för moské i Biskops-
gården på Gustav Adolfs Torg

Åke Sander har studerat muslimer och deras möte med det svenska samhället i Sverige och i Göteborg. Sverige och svenskarna har ingen anledning att känna sig hotade av Islam och dess spridning, menar han. Det är den växande militanta fundamentalistiska rörelse som finns inom Islam på flera håll i världen, som delvis har orsakat rädslan för en spridning till Sverige. Fundamentalismen har även lett till en ovilja hos svenska myndigheter och tjänstemän att lyssna till de muslimska gruppernas krav och önskemål.

Författaren menar att det är svårt för de invandrade muslimerna att bevara sin lokala variant av Islam. Det innebär att islams troliga utveckling i Sverige går mot en samling kring vissa centrala värden. Ju tolerantare vi är mot muslimer och deras önskemål, desto större är chansen till en positiv integration av muslimerna i det svenska samhället, enligt Sander.

Svenskarnas, massmedias och det kristna etablissemangets inställning och attityd påverkar muslimernas vilja till integration. Men även de muslimska ledarnas utbildning har betydelse för utvecklingen. Sander menar att många av de muslimska ledarna är dåligt utbildade i Islam, vilket lätt leder till motsättningar mellan islamiska och andra organisationer. Det är därför viktigt att de muslimska ledarna får en bra utbildning i Islam (Sander 1988).

Att inte kunna känna tillhörighet i Sverige upplevs som problematiskt av turkarna i Norra Biskopsgården - de lever här men känner inte att de hör hit. De lever i sin egen värld - i ingenmansland. Några menar att känslan av främlingskap samt språksvårigheter är de största problemen. I kombination med känslan av att inte vara kulturellt accepterade, leder det till att de drar sig för att söka kontakt med svenskar. Den förhandsbild de fått av Sverige är ofta

falsk och orealistisk - verkligheten svarar inte mot förväntningarna. Man har till exempel inte varit beredd på att som turkiska invandrare få så dålig status.

Många längtar hem, men när de är i Turkiet längtar de tillbaka till Sverige. Bland de intervjuade var det dock flera som känner en starkare anknytning till Sverige. De har vistats här i uppemot 20 år och deras barn har vuxit upp i stadsdelen. Många har stannat för barnens skull.

De turkiska familjerna värdesätter de ekonomiska möjligheterna och den sociala tryggheten i vårt land mycket högt. Några av dem menar att man som invandrare måste acceptera att bli anvisad de sämsta bostäderna i lågstatusområden. Det är det pris man får betala för att kunna bo nära varandra och det gör man också därför att närheten är viktigast.

Egna skolklasser

De flesta av barnen bor i närheten av skolan. De går i hemspråksklasser därför att föräldrarna vill att de skall kunna behålla sitt språk och sin kulturella identitet. Föräldrarna anser dock att de får för lite stöd och resurser i skolan. Det gäller både stöd i svenska och andra kvaliteter i utbildningen.

Enligt de svenska lärarna är de turkiska barnen sämre i svenska än andra invandrabarn i området. Bara ett fåtal fortsätter till gymnasiet. Föräldrarna skyller på att skolan gör för små ansträngningar för att barnen skall få en bra utbildning, medan skolan delvis ser familjeförhållandena som orsak till att de inte satsar mer på sina studier. De turkiska familjerna prioriterar inte studier; de tycker att det är dyrt att låta barnen studera. Detta ointresse

kan bero på att de är medvetna om att det kan vara svårt för invandrare att få arbete trots att de studerat. Man uppskattar inte heller kunskap på samma sätt som svenskarna gör.

I hemlandet är det vanligt att man inte anser sig ha råd att låta barnen gå i skolan. De måste börja arbeta tidigt för att familjen skall överleva. Där är skolan också annorlunda än i Sverige. Att läsa på högstadiet är frivilligt och på landsbygden är det bara 25 procent som gör det. Delvis beror det på att ungdomarna behövs i produktionen, men det saknas också högstadieskolor. Endast en liten del fortsätter i gymnasiet och bara en procent av landsbygdsbarnen läser vid universitet eller högskolor (Andersson, 1986).

Turkarna i Norra Biskopsgården är ofta materiellt orienterade. För dem är det viktigt att skaffa video, ny bil och andra kapitalvaror. Det påverkar givetvis ungdomarnas värderingar och de vill hellre arbeta och tjäna pengar än studera.

Både lärare och föräldrar anser att det krävs nya och annorlunda metoder för att hjälpa de turkiska barnen i skolan. Såväl fysiska som andra resurser måste förbättras för att man skall kunna ge dem en bra utbildning. Trots att en del skollokaler i området är undermåliga är det dock sällan man klagar över sådana brister. En skola är inrymd i möjliga lokaler i en rivningsfastighet. Kommunen och bostadsbolagen har inte kostat på någon reparation eftersom huset skall rivs. Barnen får lida. Det är att nedvärdera människor att hålla med så dåliga skollokaler - det skulle man aldrig tillåta i andra områden, menar man. I Norra Biskopsgården är det möjligt därför att det bor så många invandrare och resurssvaga svenskar där - människor med låg status.

Det har förekommit en del provokationer och konflikter mellan etniska turkar och kurder i Göteborg. Kurderna har inte vågat tala sitt eget språk och under lång tid erbjöds ingen hemspråksundervisning på kurdiska i kommunen. Barnens språksituation var mycket svår. Den avspeglade de politiska förhållandena i Turkiet där det är förbjudet att tala kurdiska och där den kurdiska minoriteten är hårt utsatt, framför allt från högerextremistiskt håll (Kuutmann 1986).

I dag erbjuds de kurdiska barnen hemspråksundervisning i Göteborg. I Norra Biskopsgården deltar dock inte alla barn med kurdisk kulturell bakgrund i sådan undervisning. En del av föräldrarna vågar inte låta dem göra det på grund av kurdernas situation. Andra tycker att det är bra att barnen lär sig turkiska som hemspråk, eftersom familjerna åker till Turkiet på semester. För några barn innebär språket en konflikt. De vågar inte tala kurdiska. En kurdisk hemspråkslärare berättar:

"En del av de kurdiska barnen tänker på svenska. Barnen har gått i förberedelseklasser och inte fått lära sig sitt hemspråk. På andra terminen kan de få undervisning på kurdiska. En del föräldrar är för rädda för att låta sina barn gå i hemspråksundervisningen. Andra föräldrar vågar skicka sina barn dit. De är mer medvetna om den kurdiska frågan och tycker att det är viktigt att få behålla sin kulturella identitet."

De barn som har kurdiska som hemspråk lär sig språket snabbt; de är motiverade. De två timmar man har till förfogande i veckan räcker dock inte för att ge dem det stöd de behöver. De borde få stöd av familjepedagoger eller skolpsykologer som kan deras språk. I likhet med andra invandrarbarn får de inte tillräcklig hjälp med vare sig sitt eget språk eller svenska. Dessutom råder stor brist på

lokaler, vilket innebär ständiga svårigheter att genomföra hemspråksundervisningen på ett tillfredsställande sätt.

Iranier

Bakgrund

Efter Khomeinis maktövertagande och den s k islamiska revolutionen i Iran har utvandringen därifrån ökat kraftigt. Enligt iranska exilkällor vistas 3-3,5 miljoner iranier legalt eller illegalt utanför landets gränser. De finns huvudsakligen i USA, (ca 1 miljon) Frankrike (ca 200 000) och England (ca 50 000). Många befinner sig i Irans grannländer - Pakistan, Turkiet, Irak och andra arabstater. Under shahens tid studerade tiotusentals iranier utomlands och en del sökte sig då även till Sverige - 1979 var 2 200 kyrkobokförda här (Statens invandrarverk, 1987).

I september 1980 utbröt det krig mellan Iran och Irak som kostade de båda staterna oerhörda förluster i människoliv. En väsentlig del av de flyktingar som kommit till Sverige efter 1980 är unga män som velat undgå att sändas ut i kriget eller som flytt från det. Under senare år har allt fler familjer kommit, men också personer med anhöriga i Sverige har sökt sig hit. Antalet iranier i vårt land har ökat snabbt - 1981 uppgick de till 3 805 personer och 1987 till hela 20 463. Sistnämnda år beviljades 7 513 iranska flyktingar uppehållstillstånd här (Utas 1988).

Den största folkgruppen i Iran är perserna. De flesta av dem har landets dominerande språk - persiska - som modersmål. Den näst största gruppen är azeri-turkarna, därefter kommer kurderna. Dessutom finns andra mindre grupper. Ingen av de etniska grupperna i landet är unik för Iran.

Religiöst är landet mera enhetligt. Cirka 98 procent av befolkningen är muslimer. Den stora majoriteten är shiiter, medan en minoritet är sunniter. Kurderna är oftast sunniter (Utas 1988).

Många av de iranier som kommer från storstäderna i Iran är inte muslimer i religiös mening, men de har en muslimsk kulturell och etniskt tillhörighet. Till de grundläggande kulturmönstren hör uppfattningen om familjens betydelse, om förhållandet mellan könen samt om mat och dryck och ofta även om alkohol. Familjemönstret är av central betydelse för den kulturella identiteten. Bland muslimer förstärks detta av att Islam noga reglerar de flesta familjeangelägenheterna, som giftermål, skilsmässa, vårdnad om barn, arv osv. Oberoende av under vilken sekulär lagstiftning de för tillfället lytt har muslimerna följt Islams regler.

Den iranska familjen har traditionellt ett starkt grepp om de enskilda familjemedlemmarna. Den är patriarkalisk till sin struktur och kräver kontroll över familjens kvinnor. Giftermål ses i princip mer som ett avtal mellan två familjer än som en privat angelägenhet mellan två individer. Denna familjesyn kan lätt leda till konflikter när den konfronteras med dagens svenska samhälle. Sådana konflikter handlar i första hand om iraniernas förhållande till olika yttringar av svenskt samhällsliv och svensk kultur, men också om generationsmotsättningar inom familjen, när den yngre generationen allt mer tillägnar sig svenska vanor och värderingar.

I Sverige har de främst sökt sig till de större städerna. De flesta har medelklassbakgrund och förhållandevis god utbildning. Många fortsätter också sina studier här eller planerar att göra det. De färdigutbildade återfinns inom de flesta yrken, t.ex läkare, ingenjörer och ekonomer. Ett

stort antal ägnar sig åt affärsverksamhet men också enklare arbeten. Utöver perserna har hundratals kurder, assyrier, azeri-turkar och iranier som tillhör olika etniska, religiösa och språkliga minoriteter sökt sig till Sverige. De är till största delen muslimer. Många utövar sin trosbekännelse noggrant och ber de fem dagliga bönerna på bestämda tider, de försöker delta i den gemensamma fredagsbönen och iakta fastan under fastemånaden. Andra är mindre religiösa. (Utas 1988)

I Sverige har iranierna bildat föreningar och de utger tidsskrifter och böcker. Anledningen till att de har lämnat sitt land varierar:

1. Kriget mellan Iran och Irak samt den obligatoriska militärtjänstgöringen för män. Utöver den normala rekryteringen till den 2-åriga militärtjänstgöringen rekryterades också revolutionsgardister till fronten och genom en mobilisering som drevs av mullorna försökte man värva unga skolpojkar. Av rädsla för att deras barn skulle bli indoktrinerade och under det starka trycket anmäla sig till kriget, tvingade en del föräldrar - ofta människor med hög utbildning - sina barn att lämna Iran.
2. Sedan en ny författning antogs 1979 genomsyrar den totalitära tolkningen av islamisk ideologi och livssyn alla livets områden, från det offentliga till det privata. Rättsskipningssystemet bygger nu på de islamiska sharia-lagarna som säger att allt som strider mot Islam är olagligt och omoraliskt. Kvinnorna skall bära en särskild slöja, chador, och man förväntar sig att alla medborgare klär sig och betar sig på ett rättroget islamiskt sätt. Alkohol,

kortspel och även vissa former av musik är förbjudna. De som bryter mot förbuden kan hamna i fängelse eller få offentlig bestraffning. Många iranier, särskilt de högtutbildade, har haft svårt att anpassa sig till denna livssyn och har därför föredragit att lämna landet.

3. Jakten på oliktankande. De shah-trogna och personer som hade höga befattningar under shahens period, liksom medlemmar av vänsterorganisationer, intellektuella och sympatisörer till dessa grupper, förföljs och efterlyses i Iran. Ungdomar som sympatiserat med vänsterorganisationer har avrättats. Enligt Amnesty International har det enbart under de första fem åren efter revolutionen skett minst 5 000 avrättningar i landet. Enligt de iranska exilorganisationerna är siffran minst tio gånger högre. Många har tvingats gå under jorden därför att de är dessertörer eller efterlysta. Nära anhöriga till de som avrättats eller kommit i onåd blir diskriminerade och trakasserade. Många har flytt sedan deras situation blivit olidlig.
4. Kvinnornas situation efter revolutionen, ekonomiska problem, yrkesförbud, hinder för högre studier, minoriteternas situation och brist på trygghet och rättssäkerhet är andra bidragande faktorer till att iranier har sökt sig från sitt hemland. Tusentals kvinnor har tvingats sluta sina arbeten. Bland de kvinnor som sökt sig utomlands, bl a till Sverige, är det många som tidigare har haft ett självständigt arbete, egen butik eller bedrivit annan affärsverksamhet. Iranierna har valt Sverige som flyktingland på grund av vår flykting- och invandrarpolitik, freden och stabiliteten, den sociala tryggheten, möjligheterna till sjukvård och utbild-

ning samt på grund av vänskaps- eller familjeanknytning. Genom brev från anhöriga och vänner i Sverige har man fått information om landet (Statens Invandrarverk 1987).

Flera av de intervjuade familjerna angav dessutom ekonomiska skäl till att de valt Sverige som asylland. De "smugglare" som hjälpt dem att fly har ordnat resan hit billigare än vad till exempel en flykt till Tyskland skulle ha kostat.

Antalet iranier i Göteborg har ökat kraftigt under de senaste åren. Vid årsskiftet 1988/89 uppgick de till 3 138 personer. De utgör därmed den tredje största invandrargruppen efter medborgarskap räknat. I de nordöstra stadsdelarna fanns vid årskiftet 1988/89 den största koncentrationen iranska medborgare:

Gårdsten	213
Lövgärdet	192
Hammarkullen	170
Västra Bergsjön	162
Gamlestaden	147
Östra Bergsjön	145
Hjällbo	140
Brämaregården	131
Krogslätt	105
Södra Kortedala	105
Norra Biskopsgården	95

1984 bodde Göteborgs 704 iranier mer centralt. Den största koncentrationen fanns i Krogslätt där 120 av dem bodde i studentbostäder. Bara 15 bodde i Gårdsten och 17 i Norra Biskopsgården. (De Geer 1989)

Varför har iranierna flyttat till Gårdsten och Norra Biskopsgården?

De iranska familjerna har fått bostad i Gårdsten och Norra Biskopsgården genom studentbostäder, arbetsgivare och flyktingmottagningen. De anser inte att de har haft några valmöjligheter, de behövde bostad för att få studera eller arbeta i Göteborg och var tvungna att ta vad som erbjöds. Många betraktar den nuvarande bostaden som tillfällig och menar att de blivit försäkrade att inom kort få något bättre.

I Gårdsten har de fått de minst attraktiva bostäderna, de som varit svårast att hyra ut. Oftast har de blivit hänvisade till hus där det bor många svenska eller finska missbrukare - ett öde de delar med andra relativt nyanlända flyktingar. Också i Norra Biskopsgården bor många av dem i de sämsta husen.

En man i Gårdsten fick sin bostad genom ett av de stora allmännyttiga bostadsföretagen med hjälp av sin dåvarande arbetsgivare. Man gjorde gällande att det inte fanns några andra lägenheter tillgängliga. Om han accepterade erbjudandet kunde han få kontraktet omgående. Bostadsförmedlingen, som mannen först vänt sig till, kunde inte hjälpa honom med motiveringen att familjen kom från en annan ort i Sverige. I den pressade situationen antog han erbjudandet. Hyran blev 100 kronor billigare på grund av att bostaden låg strax intill en bensinstation varifrån bensinångor strömmade in i bostaden. När resten av familjen kom till Göteborg och sitt nya hem var hustrun inte nöjd. Hon var rädd för bensinångorna och tyckte dessutom att lägenheten var för dyr. I dag - två och ett halv år senare - bor de fortfarande kvar trots att de gärna vill byta.

Både familjer och ensamstående berättar att de inte har kunnat påverka var och hur de skall bo. De har fått "falska löften" av bostadsbolagen om att senare få flytta till andra områden eller till bättre bostäder inom området. Många köar sedan länge för sådana byten. Några har själva tagit kontakt med bostadsbolagen, andra har svarat på annonser och kunnat konstatera att deras oattraktiva bostäder inte går att byta den vägen.

Ensamhet och kontaktsvårigheter - avsaknad av storstadsliv

De intervjuade kommer från Teheran eller andra storstäder. För dem är det viktigt att bo i en storstad för att få möjlighet till arbete och studier. De vill utveckla sig under asyltiden och göra något med sina liv i Sverige. De är inställda på att snabbt komma in i det svenska samhället och få kontakt med svenskar.

De har en blandad bakgrund. I hemlandet har de tillhört de intellektuella, politiskt aktiva och studerande. Några har haft vanligare yrken som hantverkare och reparatörer. De flesta har bott bra i egna hus eller lägenheter i centrala Teheran. Med tillhörighet i den iranska medelklassen har många levt relativt västerländskt.

De härrör från många olika grupper och organisationer som delvis står i konflikt med varandra. I allmänhet är det därför inte viktigt för dem att bo nära sina landsmän i Sverige. Däremot kan det vara en fördel att släktingar eller vänner bor i samma stad eller område, speciellt för de ensamstående då de tillbringar en stor del av sin fritid tillsammans. Osäkerheten i relationerna till de egna landsmännen leder till ensamhet. Det är en anledning till att många snabbt vill få sociala kontakter med svenskar. De känner sig isolerade och är besvikna över att det är så

svårt att få kontakt med övriga boende, trots att de försöker. De upplever att kontakterna mellan olika etniska grupper är begränsad. Mestadels umgås man inom de egna grupperna och söker sig till sina egna föreningar. En man berättar:

"Invandrarna har sina egna system här. Folk - svenskar - vill inte umgås med invandrare. Men vi har inte heller sett några stora konflikter här."

Det är lättare för dem att få kontakt med andra invandrare än med svenskar. Det är emellertid framför allt de sistnämnda de vill lära känna. De skulle vilja bo i områden där det bor stabila svenska familjer, men inte nödvändigtvis andra invandrare. Några menar dock att det kan vara bra för barnen att det finns många andra invandrarbarn i området så att de inte behöver känna sig så avvikande.

De familjer som aktivt sökt kontakt med svenskar eller andra invandrare berättar om sina ofta tragikomiska möten med grannar som avvisat deras kontaktförsök. En kvinna berättade att hon knackat dörr och inbjudit sina grannar - ensamstående finska och svenska kvinnor - till sitt hem. En av dem kom på besök, men själv blev hon aldrig bjuden till någon. I likhet med många av sina landsmän har hon en känsla av att inte bli riktigt accepterad vare sig i det egna bostadsområdet eller i Sverige överhuvudtaget - svenskarna vill inte umgås med dem. I förorter kan de inte heller leva det storstadsliv de eftertraktade när de valde att flytta till Göteborg. En iranier berättar:

"För oss var det viktigt att komma till en storstad. Där finns allt. Vad skall man göra i en liten stad? Jobba i fabrik eller? Här i förorten är det svårt att leva storstadsliv. Det är svårt att få kontakt med svenskar. Nu

har vi ingenstans att gå. I Amerika är det lättare för iranier och invandrare att komma in i samhället. Här är det svårt att bli accepterad. Även om landet är socialdemokratiskt så är det inte lätt att bli accepterad. Jag tror att svensk kultur och natur påverkar. Klimatet påverkar. Vi har en annorlunda kultur. Jag tror att det är för iranier i synnerhet svårt här. Livsstilen är så annorlunda. Språket helt olikt. Vi iranier är nya här och har inte hunnit organisera oss. Vi har inte fått en rimlig chans att komma in i samhället. Vi har små chanser att träffa svenskar som vill umgås med oss. Massmedia skriver negativt om iranier, de skriver att vi är spioner. Iranier är inte vana att vara invandrare och inte vana vid att vara beroende."

I egenskap av politiska flyktingar har iranierna fått en annan politisk status i Sverige än t ex chilensare. De möter inte samma sympati som de latinamerikanska flyktingarna gjorde när de kom. De har flytt från en allmänt ohållbar situation i sitt hemland, där de upplevt religiös och kulturell terror. Svenskarna ifrågasätter stundom om de är "riktiga flyktingar" och de känner sig inte alltid välkomna.

Det finns få naturliga träffpunkter i de båda områdena. Den caféverksamhet som flyktingprojektet bedrev i Gårdsten har varit betydelsefull för dem. Där har de kunnat träffa andra människor, men till deras besvikelse var det få svenskar som sökte sig dit. I Norra Biskopsgården har de iranska kvinnorna delvis sökt sig till kyrkans olika aktiviteter. Där finns också en flyktingträffpunkt.

Negativ bild av svenskar och svenska normer - avsaknad av svenska referensgrupper

Många flyktingar som fått bostäder på de socialt mest belastade gatorna tror att alla svenskar är alkoholister eller missbrukare av annat slag. Den bild de får av svenskarna präglas av den stora andelen avvikare i området, vars normlöshet kan uppfattas som generell för Sverige. Denna negativa bild kan komma att bestå under lång tid och ändras kanske inte förrän man genom arbete eller studier kommer i kontakt med svenskar från andra områden.

För iranierna är det viktigt vilken typ av människor som bor i grannskapet. De tycker att det är svårt att få kontakt med de svenskar som bor i deras närområde, trots att flera av kvinnorna gjort tappra försök. De tror att svårigheterna beror på att de bor i ett lågstatusområde som bebos av "en viss typ av svenskar" och invandrare. De är övertygade om att det skulle vara lättare för dem att få kontakt med svenskar om de bodde i medelklassområden. De som bott länge i Sverige tror emellertid att svårigheterna beror på svensk kultur och på svenskarnas allmänna brist på sociala kontakter. De som tillhört medelklassen i hemlandet menar att de inte har möjlighet att träffa stabila svenskar i sitt grannskap - svenskar som liknar dem själva socialt, sådana som vill leva ett modernt och skötsamt liv. De saknar svenska referensgrupper som de kan identifiera sig med.

Livet bland invandrare och resurssvaga svenskar upplever de som ett hinder för att kunna anpassa sig på det sätt de önskar. De vill snabbt komma in i det svenska samhället, få kontakt med medelklasssvenskar och återintä sin samhällsposition. De vill arbeta och bo som den svenska medelklassen.

Låg status - dålig social miljö

I Iran har de bott bra i relation till andra grupper. Även med svenska mått mätt har de haft goda, ibland närmast luxuösa bostäder. Att bo i lågstatusområden som Gårdsten och Norra Biskopsgården gör dem ständigt påminda om den stora statusförlust som drabbat dem som flyktingar i Sverige. Det är svårt för dem att bli jämförda, likställda och behandlade som människor med mindre status. De känner sig diskriminerade när de uteslutande erbjuds lägenheter i de aktuella områdena och är inte beredda på att bli betraktade som eller jämförda med resurssvaga personer. Det innebär en större statussänkning för dem att bo i dessa områden än vad svenskar normalt kan föreställa sig.

Med bakgrund i en ekonomiskt stark medelklass identifierar de sig fortfarande som resursstarka i samhället, även om deras samhällsklass delvis förlorat sin ställning i hemlandet. Därmed uppstår en konflikt mellan deras tidigare och nuvarande status som kan leda till att de får identitetsproblem.

De intervjuade familjerna anser att deras nuvarande bostadsområde inte är någon lämplig uppväxtmiljö för barnen. Den bristande sociala kontrollen påverkar dem negativt. De svenska barnen - och delvis även andra invandrarbarn - har inga normer att gå efter. I början trodde de att det var så i hela Sverige, men insåg efterhand att "denna totala brist på normer" främst gäller den egna närmiljön och vissa andra bostadsområden. En iransk man berättar:

"Det är bra att bo i ett område där det finns både svenskar och invandrare, men det beror på vilken typ av människor som bor här om området t.ex är lämpligt för barn. Här vågar man inte låta barnen gå ut. Här får barn skriva på väggarna i trappan och slå varandra."

Det stora antalet invandrargrupper i kombination med det stora antalet resurssvaga svenskar förorsakar den bristande sociala kontrollen i området, menar de. En iransk man hade följande synpunkter:

"Det märks att ungdomarna har problem. De röker och dricker, slår sönder saker och andras grejer. De bryr sig inte om någon och blir arga när man säger till dom - och de har lagen bakom sig. De är 13-16-åringar. Det är både svenska ungdomar och invandrarungdomar. Det är de utslagna som är det största problemet här.

Det märks tydligt att det finns många utslagna här i området. Det är socialt en dålig miljö för barnen. Barnen här är inte uppfostrade. Det borde finnas svenskar av alla klasser här. I ett normalt fördelat område passar alla sig. När det finns så många utslagna bryr sig ingen längre om."

Även svenska flyktingassistenter och socialarbetare menar att det varken är bra för iranier eller andra flyktingar att bo i områden som befolkas av många svenskar med problem. En flyktingassistent berättar:

"Som flykting väljer man inte bostad själv. Man är glad att få någonting över huvud taget. Det är olyckligt att flyktingar här i området ser så många utslagna svenskar, man får en skev bild av svenska samhället. De träffar inte vanliga svenskar. För flyktingarna från mellanöstern är det inte vanligt att använda alkohol, för dem blir det främmande att träffa så många utslagna alkoholister i sitt bostadsområde. De utslagna har schäferhundar vilket gör att flyktingarna blir rädda för dem."

Maktlöshet och den förlorade illusionen om det demokratiska västerländska samhället

Man har haft stora förväntningar på Sverige och på att få leva det demokratiska västerländska liv som inte var möjligt i hemlandet. En man berättar:

"De flesta som kommer hit är från medelklass eller högre. Politiskt aktiva och utbildade. De som kommer hit har haft råd att göra det. Andra som inte hade råd lever nu i Pakistan. De som har kommit hit har riskerat mycket och vill nu någonting."

De är inställda på att bli bemötta som jämställda, samtidigt som de tillhör en gammal och mer traditionsbunden kultur, i vilken klasskillnaderna är betydligt större än i Sverige. De har tillhört en välbärgad medelklass som förlorat sina privilegier. De har stark självkänsla och vill inte bli styrda av andra. De vill själva bestämma över sitt sätt att leva, vilket har varit ett starkt skäl till deras beslut att söka exil.

Förväntningarna på Sverige och det demokratiska västerländska samhället har för många visat sig vara orealistiska. De har haft det materiellt bra i hemlandet, men lämnat det för att de känt sig politiskt förtryckta, i förhoppningen att få leva i en demokrati. Deras uppfattning om demokrati är en drömbild - ett ideal. I Sverige är "demokrati" ett relativt begrepp och de kan uppleva att de har förlorat på invandringen. Många trodde att de redan från början skulle komma i en jämställd position med svenskarna och är besvikna över att de inte genast fick samma rättigheter. De är flyktingar som inte har stora förhoppningar om förändringar i sitt hemland och de är inställda på att göra något av sina liv här.

För de flesta iranier som söker en fristad i Sverige, innebär mötet med det svenska samhället att de för första gången konfronteras med den västerländska kulturen på dess egna villkor. Det kan vara en svårhanterlig och smärtsam konfrontation. Många känner sig besvikna och upplever att de hamnat i underläge.

Som flyktinggrupp har iranierna varit relativt kort tid i Sverige. Deras annorlunda bakgrund gör att det är svårt för dem att förstå det svenska samhället och hur det fungerar. De bär med sig en stark kulturell identitet och självkänsla. De blir besvikna när de betraktas som flyktingar och invandrare. De har svårt att acceptera att deras status har sjunkit. Bland svenskarna, som inte är vana vid att flyktingar och invandrare ställer krav, väcker de blandade känslor.

Att inte kunna påverka sin bostadssituation inger en känsla av maktlöshet. De är osäkra på om de någonsin kommer att få flytta till ett attraktivare område eller närmare stadens centrum. Av de intervjuade iranierna ville alla flytta från sina nuvarande bostadsområden om möjlighet gavs.

Överkrav eller rättvisa?

Iraniera ställer höga krav på bostaden och bostadsområdet. De är uppfostrade till att ställa krav och kan också göra det. De svenskar som kommer i kontakt med dem tycker att de vill bestämma över andra och att de förväntar sig att bli positivt särbehandlade. Det finns också särdrag i deras kultur som rör förhållandet mellan män och kvinnor som kan skapa konflikter, t.ex i kontakterna mellan kvinnliga svenska tjänstemän och unga iranier.

De kan känna sig orättvist behandlade och diskriminerade därför att de inte får bättre bostäder, eller för att de inte får bostäder i andra områden. En del känner sig lurade av tjänstemän som lovat att de skulle få bättre bostäder efter en viss tid, löften som inte har infriats. Några anger att de blivit lovade reparationer som inte genomförts. Flera av dem litar inte längre på tjänstemännens löften.

Bostadsbolagens tjänstemän å sin sida upplever iranierna som krävande när de ställer samma krav på bostäder som den svenska medelklassen och de har svårt att acceptera att iranier tackar nej till erbjudna lägenheter. Det förekommer att de tackar nej till bostäder i ytterområdena därför att de vill bo centralt. De känner till att landsmän fått lägenheter där tidigare och tror att det fortfarande är möjligt. De känner sig diskriminerade när deras önskemål inte uppfylls.

En förklaring till den stora irritation många tjänstemän känner över iranier, och vice versa, är den stora kulturella skillnaden mellan Iran och Sverige vad gäller tjänstemän och institutioner och relationen mellan besökare och tjänstemän. I Sverige har tjänstemännen en professionell attityd, de är till för att hjälpa människor i enlighet med gällande regler och förordningar. Iranska institutioner och tjänstemän är mer skyddade från insyn och många samhälls- och serviceinriktade institutioner har en mer verkställande- än servicefunktion. Myndigheternas och tjänstemännens relation till sina besökare är oftast beroende av de senares kontakter och sociala position. Tjänstemännen har en personlig och individuell inställning, beroende på de rekommendationer besökaren har med sig. Under shah-tiden påbörjades en privatisering inom den lågt utvecklade offentliga sektorn, som anpassade sina tjänster till hur mycket man var villig att betala. (Statens Invandrarverk 1987)

I Iran misstror man byråkratin. Det händer därför att iranier missuppfattar de svenska tjänstemännens attityder. Det professionella uppträdandet uppfattas som ointresse och känslokyla. Den mycket annorlunda kulturella bakgrunden vad gäller statens styrelse och administration t ex, medför att iranier kan missförstå olika yttringar i det svenska samhället. Det är naturligt för dem att utifrån sina egna erfarenheter ifrågasätta de negativa besked de får och tro att tjänstemännen, i likhet med i Iran, skor sig på vad som rättmätigen skulle komma dem som flyktingar till del. Detta kan delvis förklara de konflikter som uppstår mellan svenska tjänstemän och iranier. Men det förekommer också att svenska tjänstemän på bostadsförmedlingen och inom bostadsföretagen särbehandlar dem negativt. De unga männen tillhör de invandrare och flyktingar som har svårast att bli accepterade som hyresgäster (Kuusela 1988). En man berättar:

"De som blir orättvist behandlade kan bråka. Jag tror att tjänstemännen kan vara orättvisa, kan diskriminera iranier och att iranier kan bli aggressiva om de blir orättvist behandlade. Jag känner en kille som blev lovad tre eller fyra lägenheter men inte fick någon. Han kände sig orättvist behandlad. Det färgar framtiden. Men samtidigt är det nog så att många försöker få så bra lägenhet som möjligt. Iranier låter sig inte tryckas ner. Om jag ville att någon skulle bestämma över mig då skulle jag stannat i Iran.

För framtiden är det viktigt att försöka lösa situationen till det bästa. Iranier måste nog delvis ändra sina förväntningar."

En flyktingassistent anser att "95 procent av flyktingarnas problem projiceras i boendet. Detta gäller särskilt iranier, som dock uppvisar stora skillnader inom gruppen". Flyktingar och invandrare behöver mer information om det svenska samhället och den svenska kulturen, menar hon.

Bristande kunskap i sådana frågor medför att det är svårt för dem att ta till sig information. Man måste också informera bättre om bostadssituationen i Göteborg så att de inte ställer orealistiska krav:

"Iranier tänker att tjänstemän kan vara korrumperade, landsmän är mera pålitliga. Men flyktingar i Iran får inget. Vi ger dem så mycket hjälp, att det vet inga gränser. En del vill bara köpa biljetter. De har inte köpt annat än biljetter. De vill till Kanada, USA - dit det är lättast att komma in. De säger att Sverige får pengar från FN för att ta emot iranier. De påstår att shahen har betalt pengar för dem."

I början av 1985 fick iranierna bra lägenheter i Göteborg. Därför tackar många fortfarande nej till lägenheter i oattraktiva områden. De tror att man kan få bättre lägenheter om man väntar. Iranierna säger att lägenheterna är smutsiga. De säger att de ska vara perfekta. Själva kan de lämna lägenheterna som grisstior.

De tror att vi tjänstemän inte sköter vårt jobb och kontaktar i stället flera olika tjänstemän."

Flyktingassistentens beskrivning avspeglar - från den svenska kulturens horisont - skillanderna i iransk och svensk tjänstemannakultur inom den offentliga sektorn, men också värderingar som florerar bland svenska tjänstemän.

Chilenare

Bakgrund

Militärkuppen i Chile 1973 blev inledningen till den stora latinamerikanska flyktinginvandringen till bl a Sverige. Genom Unidad Populars valseger tre år tidigare hade förhoppningar om revolutionära samhällsförändringar kommit att koncentreras till Salvador Allendes regering. Militärjuntans maktövertagande och mordet på president Allende innebar inte bara ett nederlag för vänstern, utan också att ett demokratiskt andningshål i denna del av latinamerika täpptes till. (Lundberg 1989)

I den första flyktingvågen efter kuppen ingick inte bara chilenare, utan även brasilianer, uruguayaner och bolivianer som fått politisk asyl i Chile under Allende-tiden. Massflykten från Chile, Uruguay och Argentina, som omfattade hundratusentals människor, var ett nytt fenomen för dessa länder. Det gäller också den ekonomiskt betingade utvandring som föregick flykten och som fortfarande pågår. Traditionellt har dessa länder tidigare varit mål för flyktingar, ex vis från Spanien efter inbördeskriget, men de har även präglats av stor europeisk invandring.

Ett viktigt kännetecken för de latinamerikanska flyktingar som kom till Sverige och andra europeiska länder var att de i stor utsträckning tillhörde en ung vänster som hade upplevt ett uppsving i slutet av 60- och början av 70-talet, för att senare slås ner genom militär och polisiär repression. Många av dem tillhörde medelklassen och hade minst några års högre studier bakom sig. De representerar en politisk generation som föll offer för blodig repression och många flydde utomlands. Svante Lundberg (1989) menar att det är i det perspektivet man måste se det sociala ras som drabbar flyktingar i exil och deras tendenser att föra

en marginell och isolerad tillvaro, liksom deras strävanden att komma igen. De har inte bara förlorat en social ställning utan i många fall även en världsbild, en tillhörighet och en självuppfattning.

Latinamerikaner har sedan 1973 varit officiellt erkända flyktingar. De flesta kom hit som kvotflyktingar. Svenska staten betalade deras flygbiljetter och garanterade arbetstillstånd eller inkomst efter hitkomsten. En liten del kom som spontanflyktingar. Särskilt i början mötte också de intresse och välvilja, jämfört med en del andra flyktin-grupper och vanliga invandrare, både i massmedia och bland olika politiska grupperingar i det svenska samhället.

Svenskarna var väl medvetna om händelserna i Chile och kände sympati för de chilenska flyktingarnas situation. Sverige hade under Allendes tid (1970-73) gett generös hjälp till utvecklingsprocessen i Chile och uppgifterna om den demokratiska och fredliga vägen till latinamerikansk socialism blev en stor nyhet. Militärkuppen ledde till massdemonstrationer i vårt land och krav restes på bojkott av chilenska varor och en strypning av krediten. Över hela Sverige skapades solidaritetskommittéer till stöd för den chilenska motståndsrörelsen av såväl den fackliga rörelsen som grupper av intellektuella. Latinamerikanska flyktingar välkomnades med stor entusiasm av myndigheter och av spontant bildade välkomstkommittéer (Horna 1988).

Svante Lundberg skriver i sin avhandling att många latinamerikanska flyktingar gjort en tydlig distinktion mellan sig själva och vanliga invandrare (Lundberg 1989). Den grundar sig på deras politiska flyktingstatus samt på deras klasstillhörighet och utbildningsnivå. Av samhället utanför omvandlas flyktingen emellertid med tiden till invandrare. Den sympati och det intresse som möter dem under de första

åren är bara en sida av exilens inramning. En annan är den nedvärdering och diskriminering som drabbar dem i egenskap av utlänningar i ett samhälle som under årtionden präglats av stor arbetskraftsinvandring.

Den deklassering som många latinamerikanska medelklassflyktingar genomgår i exil är mer omtumlande än en västeuropé kan föreställa sig eftersom distansen mellan samhällsklasserna, mellan intellektuellt och manuellt arbete, är så mycket större i Latinamerika än här.

Isolering och frustration i exilsamhället leder till uppkomsten av ghetton, av inåtriktad gruppgemenskap, präglad av en nostalgisk kulturnationalism och ett avståndstagande från den främmande omgivningen. Tillsammans har man ett rikt språk och en rik kultur. Man kan, trots konflikter med varandra, gemensamt inta en defensiv hållning mot omgivningen.

Men även flyktingar kan såsmåningom uppleva att de förvandlas till vanliga invandrare i såväl det svenska samhällets, som i egna och andra flyktingars och invandrares ögon. Denna förvandling hänger samman med tidens gång i exilen. Lundberg skriver att tillvaron rutinerar och blir mera vardaglig. Den politiska intensiteten tenderar att mattas av, flyktingarnas band till det omgivande samhället blir fastare och mer permanent, trots att känslan av främlingskap kan vara stark. Förvandlingen kan också bero på den politiska situationen i hemlandet. De som avstår från att återvända när möjligheter öppnar sig förlorar sin status som politiska flyktingar och kan av andra uppfattas som vanliga invandrare.

Det snabba raset neråt på den sociala stegen är en grundläggande och omtumlande upplevelse av landsflykten. Många

har stora problem att återerövra sin förlorade status, t ex genom studier. Flyktingarna ser sig i många sammanhang inplacerade i kategorin invandrare, samtidigt som de har rättigheter som vanliga ekonomiska invandrare inte har, bland annat när det gäller möjligheterna att studera vid högskolor (Lundberg).

Under femårsperioden 1977-1982 kom 4 200 chilensare till Sverige (Tema Invandrare 1984). Denna flyktingström fortsatte under 80-talet. Från några hundratal chilensare bosatta i Sverige före militärkuppen, var antalet 1987 närmare 30 000. De utgjorde då över 60 procent av de latinamerikaner som var bosatta här. Var fjärde asylsökande det året var chilensare - det kom flera hundra per månad, en del som kvotflyktingar, andra som anknytningsfall. Drygt hälften av dem som kommit under senare år har familjeband eller nära vänskap med chilensare bosatta i Sverige.

1982 återsändes för första gången chilenska flyktingar direkt till Chile då villkoren för inrikespolitiken ansågs ha normaliserats. Detta innebar att man ansåg att spontana flyktingar inte behövde lida förföljelse om de skickades tillbaka (Horna, 1988).

De chilensare som kommit till Sverige under senare år är övervägande unga människor med en mer heterogen bakgrund. Bland dem finns många som flytt från knappa sociala omständigheter, som har dålig skolunderbyggnad och som aldrig haft möjlighet att få ett stadigvarande avlönat arbete. De har vuxit upp med och under diktaturen, de är produkter av helt annorlunda sociala, ekonomiska och politiska betingelser än de tidigare flyktingarna och skiljer sig således från dessa.

Chilenarna kommer från ett västerländskt samhälle som på ett radikalt sätt skiljer sig från det svenska. De kommer till ett högindustrialiserat land, märkt av protestantisk moral, en utvecklad samhällsorganisation och diffusa klasskillnader, medan det samhälle de lämnat är ett hierarkiskt organiserat så kallat "utvecklingsland" med påtagliga klasskillnader och präglad av den katolska religionen (Bildt, 1988).

I Chile och Latinamerika är familjen en stark enhet. Man lever med och i sin familj som innefattar föräldrar, far- och morföräldrar och andra släktingar. Familjen är den fasta referenspunkten och det sociala skyddsnätet. Flyktingkapet innebär en kris för de chilenska äktenskapen. Många familjer har splittrats sedan de bosatt sig här. Skilsmässofrekvensen bland latinamerikaner och chilenare i Sverige är i genomsnitt fyra gånger högre än för totalbefolkningen. Även jämfört med andra invandrargrupper är de chilenska flyktingarnas skilsmässofrekvens hög.

I Chile är möjligheterna till skilsmässa starkt beskurna. De fränskilda kvinnornas roll är svår. I Sverige är det lättare att skilja sig. Den höga skilsmässofrekvensen bland chilenare här innebär att det är nästan dubbelt så vanligt att chilenska barn växer upp med en förälder än för befolkningen i övrigt. Tjugotre procent av de chilenska barnen har ensamstående föräldrar.

Kulturen har spelat en avgörande roll för att vidga det fria ordets möjligheter i Chile. Genom teaterpjäser och musikcaféer samt kulturarbete i ungdomsgrupper, kvinno-cirklar, kvarterskommittéer och vecko- och dagstidningar, har möjligheterna för en dialog skapats. Chilenarna kunde ta steget ut ur den individuella tystnaden och möta varandra på nytt. I det mötet kunde de politiska och kultu-

rella traditionerna hållas vid liv och lösningar för framtiden börja sökas (Bildt 1988).

I Sverige har chilena varit kulturellt aktiva. De har arrangerat olika typer av kulturmanifestationer, studiecirklar, kurser, radioprogram, politiska debatter och forskarkonferenser - ofta tillsammans med andra latinamerikaner. Verksamheterna har även riktat sig till svenskar. Syftet har varit att stärka den latinamerikanska kulturen, men också att visa solidaritet med latinamerikansk kamp.

Foto: Stig Hammarstedt - Karneval i Hammarkullen

Föreningslivet bland latinamerikaner i Sverige är rikt utvecklat. I mitten av 80-talet fanns uppskattningsvis mer än 150 latinamerikanska föreningar och kommittéer. Framför allt ägnar man sig åt solidaritetsarbete och exilpolitik (Horna, 1988).

Under de första åren efter 1973 var de chilenska partierna i exil de dominerande chilenska organisationerna i Sverige. Under åren som gått har de överlevt, men reducerats kraftigt. Genom splittring har nya grupper uppstått, av vilka vissa dött ut.

Det fanns två chilenska organisationer som tidigare erkändes som riksorganisationer av statens invandrarverk: Chilenska riksförbundet och Chile Democratico. De svenska myndigheterna såg helst att chilensarna företräddes av en enda riksorganisation, men i likhet med många andra invandrar-nationaliteter är de politiskt splittrade och kan därför inte förenas i en och samma organisation (Bildt 1988).

I sin bok om chilensare skriver Lars Bildt att de genom sina omfattande politiska och kulturella aktiviteter i Sverige hör till en av de invandrargrupper som har relativt omfattande kontakter med svenskar. Några uppger att deras bästa vänner är svenskar, men de flesta menar att kontakterna med svenskarna inskränker sig till operativa förbindelser i arbetet eller i det politiska livet. De har lite kontakt med dem i umgängeslivet och på arbetsplatserna tycks förhållandet vara likartat. Man kan samordna sig för att genomföra givna arbetsuppgifter, men på det personliga planet händer ingenting. Man tar ingen öl efter arbetsdagens slut, i varje fall inte gemensamt.

Merparten av de latinamerikanska flyktingarna har bosatt sig i storstäderna; Stockholm, Göteborg och Malmö. Många bor i invandrantäta områden. Chilensarna i Stockholmsregionen är den mest segregerade invandrargruppen där (Bildt 1988). I Göteborg bor de numera relativt utspridda, men även här bodde de tidigare tämligen koncentrerat - 1984 bodde nästan hälften i Angered med Hammarkullen som centrum.

Av de intervjuade chilenska familjerna säger sig alla tillhöra medelklassen i sitt hemland. De kommer från storstadsområdena. Många har suttit i fängelse eller levt under jorden före sin flykt och familjerna har varit separerade under lång tid. De har bott relativt bra i medelklassområden, eller i mer blandade områden med både medelklass och arbetare. Några har bott i egna hus, andra i lägenheter eller hyrda hus. När de levt under jorden har de fått flytta från den ena bostaden till den andra och har då också fått erfarenhet av att bo i slumområden. I Chile finns både extrem fattigdom och extrem rikedom sida vid sida med en stor medelklass.

I hemlandet har de haft haft rika sociala nätverk med släktingar och vänner, där kvinnorna stod i centrum. Männerna umgicks på barer och caféer. Deras kontaktnät byggde i stor utsträckning på kontakter med andra politiskt aktiva och likatänkande. En del av dem hade inga kontakter med sina grannar eftersom de inte var säkra på att de kunde lita på dem. För många var livet i Chile starkt påverkat av deras politiska kamp.

Vid årsskiftet 1988/89 bodde 846 chilenska medborgare i Göteborg. På två år har deras antal ökat med drygt 140 personer. De flesta bor i de nordöstra stadsdelarna samt på Hisingen och de största grupperingarna finns idag i följande områden:

Backa	88
Hammarkullen	77
Gamlestaden	63
Lövgärdet	56
Hjällbo	42
Kvillebäcken	43
Gårdsten	42

Hjällbo	42
Västra Bergsjön	41
Östra Bergsjön	36

Varför har chilensare flyttat till Gårdsten?

Direkt från flyktinglägren har de intervjuade chilensarna anvisats bostäder i Gårdsten, genom bostadsförmedlingen eller flyktingmottagningen. Kritiska röster har höjts mot att flyktingar från samma läger placerats i samma stadsdel. De som varit på lägret i Flen placerades i Gårdsten och de som varit i Alvesta placerades i Hammarkullen. De kände inte varandra och kunde inte lita på varandra. De hade varit förföljda i hemlandet och visste att militären då och då skickade hit spioner. De som suttit i fängelse och levt under jorden kände sig otrygga och rädda. Man upplevde en viss nonchalans från myndigheternas sida - ingen lyssnade på vad flyktingarna själva önskade. Allt var ordnat på förhand. Lägenhetskontrakten låg färdigskrivna redan på lägret.

Endast en av familjerna fick välja mellan flera olika boendeyråden. Mannen, som kommit i förväg, bodde först i en genomgångsbostad och på ett bostadshotell. Därefter blev han av bostadsförmedlingen erbjuden att välja lägenhet i Bergsjön, Biskopsgården eller Gårdsten. Efter att ha fått uppehållstillstånd fick han vänta ett år innan han fick lägenhet (1981). Han menar att informationen på bostadsförmedlingen var dålig, han fick inga realistiska uppgifter om de olika bostadsområdena. Han valde Gårdsten därför att han arbetade på Volvo och för att det låg nära Hammarkullen där han hade släktingar.

Möjlighet att själv välja grad av anpassning

De intervjuade chilenerna trivs i Gårdsten. Det bor inte så många landsmän där och familjerna har frihet att själva välja i vilken utsträckning de vill umgås med dem. De kan också välja i vilken utsträckning och på vilket sätt de vill anpassa sig till svensk kultur och till svenskar. I ett område med så många olika invandrargrupper är trycket utifrån "att bli svensk" inte lika stort som i områden med få invandrare.

De intervjuade familjerna bor hellre i Gårdsten än i Hammarkullen, där "det bor så många andra chilener som isolerar sig bland landsmännen." Inte heller vill de bo i områden där chilener lever "svenskt". Familjerna i Gårdsten är framförallt kritiska mot sina fränskilda landsmän som börjat leva mera svenskt och låter sina tonårsbarn följa svenska normer. För de chilenska föräldrarna kan det svenska sättet att tänka och leva upplevas som ett hot mot deras egen kultur. De är kritiska mot den snabba försvenskning som en del av deras landsmän och deras barn genomgått. En stark familjesammanhållning verkar som ett skydd mot att försvenskas.

I Chile intar familjen traditionellt en stark ställning under en människas hela livstid. Till familjen räknas även nära släktingar. Den utgör ett viktigt socialt skyddsnät och en fast referenspunkt. Detta kommer också till uttryck hos de intervjuade familjerna i Gårdsten. De har en stark sammanhållning och vill bevara familjens roll och kontroll över det sociala livet. Samvaron med den egna familjen är mycket viktig. Några familjer har släktingar i Göteborg, medan andra helt saknar släktingar i Sverige.

Att det bor landsmän i området är inte viktigt, menar man. Relationerna till de chilener de umgås med bygger på tidi-

gare personliga kontakter och gemensamma intressen och då har det ingen betydelse om de bor i andra områden. Många är politiska vänner och partikamrater.

I Gårdsten har de intervjuade familjerna inte särskilt mycket umgänge med svenskar. Några har svenska vänner och bekanta i andra områden som de fått via arbetet eller genom gemensamma intressen - t ex politik och idrott. De vuxnas sociala relationer är mestadels förknippade med människor som bor utanför det egna bostadsområdet och bygger på individuella val.

Mångkulturell miljö - trygghet för barn och ungdomar

De familjer som stannat i Gårdsten trivs i området. Man har också blivit kvar därför att barnen börjat skolan. På grund av det otrygga livet före flykten till Sverige är det viktigt att barnen kan känna sig hemma och inte behöver flytta runt. Barnen känner trygghet i Gårdsten och är nöjda med skolan där.

Skolan var inte bra den första tiden. Ingen större förståelse visades för invandrabarnens situation. Föräldrarna protesterade när fascistiska böcker från Spanien förekom i undervisningen. Flera av dem arbetade aktivt för att få till stånd spanska halvklasser. Lärarna tyckte att metoden var bra och stödde deras krav. Sådana klasser finns numera och fungerar bra.

Föräldrarna anser att det är bra för barnen att lära känna barn från andra kulturer - de bryter ner de barriärer som de vuxna byggt. För barnen är det positivt att det finns många invandrare i området. De lär sig leva med människor från andra kulturer och avviker inte så mycket från andra barn. Man hävdar att det förekommer få konflikter mellan

barnen från de olika invandrargrupperna och att det är ett resultat av att de växer upp i ett mångkulturellt område. De lär sig att acceptera avvikande och att förstå att människors handlingar ofta är relaterade till ett kulturellt perspektiv. En del föräldrar är emellertid osäkra på om den stora andelen invandrare kan medföra att barnen lär sig sämre svenska. Någon menar att flera av deras landsmän har flyttat på grund av sådana farhågor.

En allmän uppfattning bland de chilenska familjerna är att de som tidigt gjort klart för sig vilka normer familjen skall leva efter har haft lättast att klara sina barns uppfostran. Härigenom har de undvikit att hamna i stora konflikter senare. Barnen upplever Sverige som ett paradiset när de kommer hit, menar föräldrarna. Och inte bara barnen från Chile, utan också från andra länder där det förekommer mer disciplin och straff i uppfostran. Det gör det svårt för föräldrarna att sätta gränser. En kvinna berättar:

"Vissa släpper efter för mycket när det gäller normer, andra håller för hårt på dem. De som inte har bestämt efter vilka normer man ska leva får problem. Det är i allmänhet svårare för ensamstående än för föräldrapar att sätta gränser för sina tonårsbarn. Det är lätt att man då släpper efter för mycket."

De chilenska familjerna vill behålla vissa självklara normer och regler. Det innebär att deras barn inte får lika stor handlingsfrihet som de svenska. De får inte i samma utsträckning själva bestämma vad de skall göra på sin fritid - i vilka fritidsverksamheter de skall delta. Föräldrarna markerar klart vad de får och inte får göra. De vill emellertid inte att barnen helt skall växa upp efter de chilenska normerna, eftersom de bor i Sverige.

Det är inte lätt för föräldrar att veta i vilken utsträckning de skall hålla fast vid sina egna normer. Konflikter och kriser kan uppstå då barnen genom skola, vänner och olika aktiviteter påverkas av den lokala ungdomskulturen och snabbt lär sig de svenska vanorna. Det kan vara svårt för föräldrarna att förstå den verklighet som barnen och ungdomarna möter i samhället utanför och de ställer många gånger för höga krav på sina barn.

En svensk fritidsassistent beskriver en del av de kulturkonflikter som uppstått i området. Hon menar att det är viktigt att invandrarna vågar ta kontakt med svenskar för att lära känna deras normer och regelsystem. Det kan vara svårt för dem att besluta sig för efter vilka normer de vill leva och uppfostra sina barn. De svenska normerna kan framstå som mycket diffusa. Det beror inte bara på det stora antalet invandrare i området, utan främst på att det bor så många avvikande svenskar där.

Kulturkonflikter som beror på olika syn på uppfostran och socialisation kan t ex gälla de chilenska tonårsdöttrarnas dans - ett problem som deras föräldrar delar med många andra invandrarföräldrar. De vill att deras döttrar skall dansa folkdans, medan flickorna har andra intressen.

Sympati och avståndstagande

En chilensk familj som bott länge i Gårdsten, berättar att deras svenska grannar visade klar sympati för dem i början när de som nyinflyttade flyktingar levde på socialbidrag. Sedan de utbildat sig och fått en starkare position i samhället betar sig grannarna annorlunda. En del ifrågasätter hur familjen har haft råd att studera och klagar mer över deras barn än tidigare. Det är inte längre lika lätt att väcka sina svenska grannars sympati.

En orsak kan vara att det inte längre är självklart att de betraktas som flyktingar när så många chilensare har kunnat flytta tillbaka. Ett annat skäl kan vara att en del chilenska familjer blivit starkare och fått en högre samhällsställning än sina svenska grannar. De svenskar som är otrygga i sin egen situation kan känna sig hotade av dem. Kontakterna med de svenska grannarna har minskat.

Chilenarna själva visar ett visst avståndstagande till de resurssvaga svenskarna i området. De tar avstånd från deras normer och sätt att leva, samtidigt som de inte längre besväras särskilt mycket av dem, eftersom de inte umgås och inte på något sätt är beroende av dem. Det var annorlunda i början då de inte hade arbete och vistades hemma på dagtid.

Chilenarna fick en märklig bild av svenskarna när de flyttade hit. De träffade många utslagna och människor med problem. Den bilden har senare nyanserats då de träffat andra svenskar när de studerat eller genom sina arbeten.

Livet i exil och osäkerhet beträffande återflyttning till Chile

Livet i Gårdsten innebär ett liv i exil. Man bor i Sverige, lever och arbetar här, men kärnan och tryggheten i livet består av de nära relationerna till den egna familjen samt några noga utvalda landsmän och andra latinamerikaner. Deras liv här avspeglar det faktum att de inte själva har valt att lämna sitt hemland. Ett liv i exil är inget personligt val, utan ett tvång. Det är ett tillstånd där man blir avskuren från släktingar och vänner, från sitt land och sin kultur. Det är inte samma sak som att frivilligt leva utomlands. De blir i många avseenden mycket ensamma och tvingas in i en anpassningsprocess som förändrar dem. De måste övervinna de problem som anpassningen till Sverige

ställer dem inför. Samtidigt måste de bearbeta de svårigheter som deras närliggande förflutna fört med sig. Denna bearbetning kan ta lång tid. Hela familjen har levt under svåra förhållanden. Man har fått leva åtskilda och under otrygga förhållanden. För barnen kan det vara allra svårast att bearbeta de tidigare erfarenheterna.

Landsflyktens problem avspeglar sig i alla flyktingfamiljer, dock i olika grad. Bland annat beror det på hur beslutet att fly har tagits och/eller på vilket sätt man har blivit utvisad. I vilken utsträckning har de själva haft möjlighet att bestämma sig för att gå i landsflykt?

I boken *Chilenare* skriver Lars Bildt att de svenska myndigheterna hade stora förhoppningar på en snar anpassning för de latinamerikanska flyktingarna när de började komma till Sverige. De var välutbildade, utåtriktade, unga, samhällsorienterade och politiskt erfarna. Under åren som gått har förhoppningarna kommit på skam. Det har visat sig handla om en mycket utdragen process, där de subjektiva och objektiva hindren är många, och där svårigheterna visar sig inom områden där man minst väntat det.

Ganska snart efter ankomsten genomgår flyktingarna en taktisk anpassning som innebär att de lär sig några av de sociala regler som gäller, menar Bildt. De lär sig att underordna sig de mottagande institutionerna och att utnyttja vissa delar av den service som erbjuds. I den första anpassningen ingår även ett visst anammande av svenska konsumtions- och livsmönster. Kritiskt skulle man kunna säga att flyktingarna själva, under den allra första perioden, starkt präglas av svenskarnas syn på dem som flyktingar, vilken i sin tur är direkt relaterad till svenskarnas syn på Chile.

Anpassningsprocessen, i egentlig mening, sker på mycket längre sikt. Den kan grovt indelas i tre faser.

- Exilidentiteten formas under en period då man tillbringar mycket tid med andra flyktingar, framför allt med dem som anlände vid samma tidpunkt. Under denna period är det viktigt att bearbeta de erfarenheter som ledde till landsflykten.

- Efter några år börjar livet inåt, mot den chilenska gruppen, att lösas upp. Familjemedlemmarna tar efter svenska normer och beteenden, vilket kan leda till kriser i familjelivet. Arbetsliv och studier samt svenska kontaktytor får ökande betydelse. Förhoppningarna ifråga om studier och arbete ställs i många fall för högt, med svårigheter och misslyckanden som följd.

- Den tredje fasen uppstår då ett medvetande om svårigheterna att bli svensk och en ny identitet som invandrare i Sverige växer fram. Det innebär att man lever ett liv som utgör en kombination av svenska beteenden och av hemlandskulturen. Den chilenska eller latinamerikanska gruppens betydelse ökar åter, men förhållningssättet till dem blir anorlunda än under den första fasen.

Den tredje fasen innebär en förlikning med det nya landet samt mer realistiska förväntningar och en större stabilitet än under de två tidigare, både personligt och inom arbetslivet.

Dessa tre faser kan bidra till att förklara den process som med stora individuella skillnader måste genomlevas av dem

som kommer hit som flyktingar. I allt väsentligt stämmer denna beskrivning med de chilenska familjernas liv och anpassning i Gårdsten. De befinner sig emellertid i olika anpassningsskeden, beroende på hur länge de vistats i Sverige. I dag står de dessutom inför ett nytt, men svårt och viktigt beslut. När exilen för dem officiellt är över måste de bestämma sig för om och när de ska flytta tillbaka. De vill själva bestämma när deras flyktingskap upphör och inte överlåta det till de officiella myndigheterna.

Livet för de intervjuade familjerna har förändrats i mycket. De har skaffat sig en del svenska vanor och fått en viss svensk anknytning. De är inte längre samma människor som när de kom. De har varit avskurna från sitt förflutna på flera sätt och under lång tid. Att åka tillbaka innebär att de åter skall konfronteras med sitt förflutna, men också att de i flera avseenden skall börja om från början igen. De kan vara rädda för att flytta tillbaka, men också osäkra på hur de kommer att reagera om de gör det, hur de skall klara omställningen. De är medvetna om att de har förändrats under vistelsen i Sverige, att de inte längre är samma personer som när de kom. De är rädda att de skall bli besvikna över det Chile som väntar. De känner landsmän som flyttat tillbaka, men som återvänt till Sverige därför att verkligheten inte motsvarat deras förväntningar.

Man överväger tillvaron i båda länderna. Vissa är osäkra på om de vill återvända på grund av rädslan för att börja om igen. De är rädda för att rycka upp barnen från deras vardag i Sverige och Gårdsten och åter ställa dem inför en ny situation. De kan vara rädda för att behöva bygga upp ett nytt liv, även om det skulle finnas möjligheter att göra det i det egna landet. En annan osäkerhetsfaktor är om de kommer att få arbete och klara sig ekonomiskt.

Finnar

Bakgrund

Finländarna utgör idag den utan jämförelse största gruppen invandrare i Sverige - nästan tre procent av befolkningen är födda i Finland.

De moderna finländarna i Sverige är arbetskraftsinvandrare. De började utvandra omedelbart efter kriget. Utvandringen har växlat med konjunkturerna. Under senare hälften av 60-talet var flyttningsrörelsen som störst, med en tydlig topp under perioden 1969-70 då 80 000 finländare flyttade hit (Koivukangas 1980). Närmare en halv miljon finländare har flyttat till Sverige efter andra världskriget, varav knappt hälften har återvänt. Trots återflyttningsvågen under 80-talet är antalet sverigefinländare i dag cirka 350 000 personer (Laxén 1989).

Huvudparten av flyttningsrörelsen skedde utanför myndigheternas kontroll. Information, flyttningsbeslut, invandring och etablering i Sverige skedde inom ramen för ett informellt nätverk. Många skaffade sig sitt första arbete här genom släktingar eller bekanta. Den stora flyttningsrörelsen försiggick i stort sett under tystnad från finsk sida.

Det kanske viktigaste skälet att flytta var de genomgripande förändringarna i Finlands näringsstruktur. Landet genomgick en mycket snabb urbaniseringsprocess och den stora flyttningsrörelsen gick mot tätorterna och till yrken utanför lantbruket. Industrialiseringen skedde inte i samma takt som nya grupper kom in på arbetsmarknaden och bostadsproduktionen släpade efter (Koivukangas 1980).

Samtidigt sökte svenska företag aktivt efter arbetskraft i Finland. De få försök som gjordes att reglera flyttningsrörelserna slog inte vidare väl ut. Det myndighetssamarbete som förekom länderna emellan skedde i en anda där respektive lands samhällsintresse fick dominera. De finska myndigheterna värnade föga om de enskilda individer som tvingades bryta upp från sin hembygd. Däremot förde man från finsk sida vid flera tillfällen fram den s k restitutionstanken, enligt vilken Finland borde få ersättning från Sverige för den arbetskraft man förlorade och för de kostnader landet åsamkades med anledning av emigrationen (Laxén 1989).

Invandrarna kommer från alla delar av Finland, bl a från landsbygden i öst och norr samt från städerna i sydväst. De flesta tillhör arbetarklassen och deras utbildning är i genomsnitt ett år kortare än svenskarnas. I Sverige är de samboende i ungefär samma utsträckning som svenskar. Deras skilsmäsofrekvens är dock högre och antalet ensamma mödrar är tre gånger så stor som hos motsvarande grupp svenska kvinnor (Leiniö 1984).

Sverigefinnarna är idag bättre etniskt mobiliserade än tidigare. Deras etniska aktivitet kommer till uttryck i organisationslivet. Riksförbundet Finska föreningar i Sverige (RFFS) är en ungdoms-, kultur-, idrotts- och intresseorganisation. Den utgör en paraplyorganisation för finska föreningar. Den har drygt 45 000 medlemmar, varav cirka 50 procent ungdomar. Riksförbundet strävar efter att stödja den sverigefinska ungdomen och försöker skapa miljöer där dessa kan förverkliga sig själva utifrån sina egna språkliga och sociala utgångspunkter. En naturlig del av organisationens verksamhet är numera att föra fram minoritetspolitiska krav till stat, kommun och politiska beslutsfattare. RFFS representerar sverigefinnarna och är deras förhandlingspart gentemot staten i frågor rörande invandrare (Jaakkola

1989). Föreningen har goda kontakter med LO och är medlemsorganisation i ABF, genom vilken man ordnar aktiv kursverksamhet (Jaakkola 1983).

De finska föreningarnas ändamål är att främja den sverigefinska gruppens sociala och kulturella strävanden att uppnå jämställdhet mellan sverigefinnar och landets majoritetsbefolkning. De finska föreningarna och RFFS strävar även efter att hjälpa sverigefinnar i svårigheter. Samlevnads- och sexualupplysningskampanjer samt olika alkohol- och drogprojekt har bedrivits i Stockholm och Göteborg.

Cirka 36 000 finska barn deltar i hemspråksundervisning i Sverige och det finns cirka 400 finska hemspråksklasser.

* * *

Finnarna kom till det nuvarande Finland i samband med en av de stora folkvandringarna från öster i början av modern tid. De hade vandrat från området mellan floderna Oka och Kama och Uralbergen i mellersta Ryssland. Längs med dessa flodstränder och i skogstrakterna kring Volgas mitt, ligger det område som anses vara finnarnas "urhem". När de slog sig ner i det nuvarande Finland trängdes den samiska befolkningen där norrut.

Under en rad korståg på 1100-talet anlände svenskarna till Finland. Under sex och ett halvt århundrade hörde Finland till konungariket Sverige, som dock tvingades avstå landet till Ryssland år 1809. Under den ryska tsaren förblev Finland ett autonomt storfurstendöme fram till 1917. Den finska republikens grundlag stiftades 1919.

De 600 år som Finland var en del av Sverige har oundvikligen lämnat djupa spår i dagens finska samhälle. Landets lag- och samhällssystem härstammar från den svenska perioden. Landets officiella språk är finska och svenska och sju procent av befolkningen uppger svenska som sitt modersmål. Finländarnas och svenskarnas sätt att leva har stora likheter. Samtidigt föreligger betydelsefulla kulturella skillnader. Det finska språket är mycket olikt svenskan. Det tillhör de finskugriska språken, medan många andra invandrarspråk, i likhet med svenskan, tillhör den indoeuropeiska språkfamiljen. Det innebär att det är svårare för finnar än för många andra invandrargrupper att lära sig svenska.

I uppsatsen "Finsk och svensk personlighet" diskuterar Åke Daun, Carl-Erik Mattlar och Erkki Alanen skillnader i finsk och svensk nationell mentalitet (Bland-Sverige, Kulturskillnader och kulturmöten, Daun Å. och Ehn, B. 1988). De har utnyttjat data från olika forskningsprojekt och jämfört de båda folkgrupperna, varvid de kommit fram till följande: Nära och djupa vänskapsförhållanden är viktigare för finländare än för svenskar. Svenskarna har däremot lättare för att etablera ytliga vänskaparelationer. Jämförelsevis fler svenskar är självtillräckliga, självgoda och självsäkra och njuter av att andra lägger märke till dem. Finländare är mer beroende av vad andra tycker och tänker om dem och plågas av ett betydligt strängare överjag än svenskarna. När det gäller yrkeskarriär och yttre framgång vill många fler svenskar än finländare åstadkomma något verkligt betydelsefullt. De är även beredda att offra en del av sin bekvämlighet för att nå framgång.

Finländare är mera aggressiva och visar det också. De brusar lättare upp om de inte får som de vill. De svenska männen undertrycker sina känslor när de är arga och är mer benägna

att hämnas. De svenska kvinnorna däremot har större vilja än sina finska medsystrar att slå igen om de blir angripna.

Önskan att vara självständig i tillvaron är mycket stark hos båda grupper. Finländare värderar självständighet när det gäller åsikter och allmän livshållning särskilt högt, medan oberoende gentemot vänner är speciellt viktigt för svenskarna.

Jämfört med svenskar är finländare mer inställda på att vårda och ta hand om andra och fler finnar är medlemmar i välgörenhetsföreningar. Författarna menar att finländarnas positiva inställning till vård av olika slag och det faktum att de är mer benägna att etablera nära och djupa vänskapsförbindelser, talar för att de kan vara lämpade för arbete inom vård- och socialsektorn. Det kan också förklara varför finländsk arbetskraft är populär inom sjukvården i Sverige.

Numera är Finland ett modernt industriland med stark ekonomi; ett av världens rikaste länder. Under 80-talet har finländska företag kommit att bli den största gruppen utländska arbetsgivare i Sverige. De finländska storbolagens dotterbolag har en sådan snabb tillväxt att deras omsättning håller på att överskrida moderbolagens direkta export. Samtidigt förutspås Finland den mest gynnsamma ekonomiska utvecklingen av de nordiska länderna (Laine-Sveiby 1989).

I uppsatsen "Ombytta roller?" diskuterar Kati Laine-Sveiby (1989) de finländska företagsförvärven i Sverige, som i sin nuvarande omfattning är ett nytt fenomen. Hon har studerat vad man tycker och tänker om varandra på de finländska företagen och deras svenska dotterbolag. Undersökningen visar att svenskarna var förvånade över de stora skillnaderna i svenskt och finskt företagsliv.

Kati Laine sammanfattar den svenska uppfattningen om finländare som företagsledare: Det sämsta med finländare är att de är så seriösa. Det är svårt att komma dem in på livet och att komma i kontakt med dem. De är trevliga i umgänget, men man vet inte om det är ärligt menat eller ej. Man vet aldrig var man har en finne. Men om man får en finne till vän, har man en vän för livet.

I ett annat sammanhang skulle samma uppfattning kunna presenteras som positiv. Svenskarna uppmärksammade att finländare just på grund av sin seriösa inställning till arbete också är pålitliga i sitt engagemang. Bland annat anser man att finnarna är produktionsinriktade. De är arbetsvilliga och arbetar snabbt. De är tystlåtna, de lyssnar, är raka och ärliga, beslutsamma och målinriktade.

* * *

1989 bodde 8 442 finska medborgare i Göteborg, vilket betyder att var fjärde göteborgare med utländsk bakgrund var finländare. I dag bor över hälften av dem i de nordöstra stadsdelarna men många bor också på Hisingen. För finländare, liksom för andra invandrare i Göteborg, är Volvo och SKF de största arbetsgivarna.

1989 fanns 1 396 finskspråkiga elever i Göteborgs grundskolor. Av dessa fick 1 060 hemspråksundervisning, varav 727 i finskspråkiga klasser eller på finskspråkigt högstadium. Det fanns då 41 finska skolklasser i kommunen.

Redan något år efter andra världskriget började finska invandrare bosätta sig i Göteborg. Tillströmningen nådde en topp 1970, då cirka 3 800 finländare flyttade till kommunen. Först bodde de i områden med små omoderna lägenheter och sliten bebyggelse i äldre arbetarstadsdelar som Anne-

dal, Majorna, Haga, Olskroken och Gamlestaden. Många män som kom ensamma bodde i baracker eller på ungarshotell. När dessa områden skulle saneras flyttade man till de nybyggda förortsområdena. Före 1965 bodde många finnar i Tuve och Biskopsgården men när bostadsområdena i Angered, Bergsjön och Backa stod färdiga flyttade de även dit (De Geer 1980). I början av 70-talet när Gårdsten var nybyggt, flyttade många finska barnfamiljer till detta område. Nyanlända finska familjer erbjöds också lägenhet där.

Det finns en rik organisationsverksamhet bland finnarna i Göteborg, bl a ett tjugotal flerfunktionella finska föreningar och dessutom specialföreningar, t ex finskspråkiga Hem- och Skola föreningar.

Den lokala finskspråkiga radion har blivit en viktig informationkälla för göteborgsfinnarna. Journalisterna har en intensiv och ömsesidig kontakt med människor på fältet. De har informationsutbyte med vanliga människor, med politiker och sådana som deltar i olika finska verksamheter i kommunen. Radion förmedlar en slags helhetsbild av olika aktiviteter och verksamheter till vanliga lyssnare.

Vad gäller den sverigefinska kulturen har det skett en positiv utveckling i Göteborg under senare år, mycket beroende på de aktiviteter och projekt som initierats genom den finska folkhögskolan i Gårdsten. Den byggdes upp under mitten av 80-talet och har blivit ett viktigt centrum för göteborgs- och gårdstensfinnar.

Många finska invandrare i Göteborg har sociala problem. Andelen ensamstående mödrar är t ex större bland dem än bland andra grupper och det gäller även andelen omhändertagna barn (Hessle 1986).

I Gårdsten utgör finländarna den största invandrargruppen; cirka 1 000 finländska medborgare bor där, men den totala andelen människor med finländsk bakgrund förmodas vara dubbelt så hög. De flesta är arbetare med tunga skiftarbeten på t ex Volvo eller SKF. Många av kvinnorna har städjobb. Barnen är i allmänhet födda i Gårdsten. Många av de finska arbetarna bor i villa, radhus eller bostadsrätt.

På senare tid har antalet finska medborgare i Göteborg och Gårdsten minskat. Dels beror det på att många har blivit svenska medborgare, dels på att flera har flyttat tillbaka till Finland. Den största andelen finska medborgare i kommunen bor i de nordöstra stadsdelarna och på Hisingen, med de största grupperna i följande primärområden:

Gårdsten	997
Hammarkullen	560
Lövgärdet	540
Tuve	506
Östra Bergsjön	485
Västra Bergsjön	445
Backa	355
Södra Biskopsgården	323
Eriksbo	233
Hjällbo	213
Jättesten	198
Södra Kortedala	184
Länsmansgården	198
Sannegården	181
Svartedalen	174
Brämaregården	173
Norra Biskopsgården	151

Varför har finnar flyttat till Gårdsten och Norra Biskopsgården?

Finnarna i Gårdsten anser att myndigheterna till stor del har styrt dem dit. Det har inte varit särskilt svårt - området har vissa fördelar, t.ex direktbuss till Volvo, finska skolklasser och en natur som påminner om hemlandets. En annan omständighet av betydelse är den stora bostadsbrist som råder i Finland och som gör det särskilt svårt att få tag i hyresrätter. De som flyttat hit har varit glada att överhuvudtaget få en lägenhet.

Närheten till naturen, goda förbindelser till Volvo och andra arbetsplatser på Hisingen samt bristande alternativ på bostadsmarknaden har således påverkat många i deras beslut att flytta till Norra Biskopsgården och Gårdsten. Andra har aktivt sökt sig till dessa områden därför att vänner eller släktingar bor där eller på grund av tillgången på finska skolklasser. Svenskarna i Gårdsten anser att en styrning från myndigheternas sida ligger bakom den stora andelen finnar och finska skolklasser i området.

Rätten att få vara finne

Många trivs bra i Gårdsten och menar att området i många avseenden är bättre än andra göteborgsförorter. Även om flera anser att det är dåligt skött och att det bor för många flyktingar och människor med sociala problem där, tycker de att de goda sidorna överväger. Det är positivt med många landsmän. De ger trygghet och stöd. En avigsida är dock att man kan bli för beroende av varandra, vilket kan ge upphov till maktkamp och social kontroll. Det kan även leda till att man isolerar sig från andra grupper. Några anser att det är svårt att få kontakt med svenskar, men menar att de klarar sig bra dem förutom eftersom man umgås med landsmän och andra invandrare. Andra har rika

relationer med svenskar, men begränsad kontakt med andra invandrare.

Att bo i Gårdsten innebär för många att de får stöd för en positiv finsk kulturell identitet bland sina landsmän. En kvinna får komma till tals:

"Här får man lov att vara finsk i Sverige. Här behöver man inte förneka eller skämmas för sin finskhet, utan man kan i stället få stöd för finskheten bland andra finnar."

I likhet med många andra invandrargrupper har finnarna fått uppleva invandrarstigma; att den egna etniska statusen minskar samt att språk och nationalitet är ett negativt brännmärke. Detta invandrarstigma, att vara mindre värd som finne, har på olika sätt präglat många sverigefinnars beteende. De har känt skam för sin finskhet och varit rädda för att tala finska på offentliga platser (Jaakkola 1984, Kuusela 1983, Savolainen 1987).

Vid den finska folkhögskolan i Gårdsten har gårdstensfinnar och andra göteborgsfinnar kunnat delta i olika projekt och verksamheter. Härigenom har de fått möjlighet att bli medvetna om det identitetsförtryck och den statussänkning som drabbar dem och andra invandrare i Sverige. Skolan bedriver projekt för att mobilisera, aktivera och hjälpa Göteborgs sverigefinnar. Den har blivit en viktig mötesplats. Eleverna deltar i projektarbeten där de undersöker olika problem i området. De har kunnat bearbeta sin dåliga självkänsla som lågstatusarbetare och invandrare. Flera har härigenom fått tillbaka lusten att studera.

Foto: Petter Johansson - Elever och lärare utanför den finska folkhögskolan

Många upplever emellertid fortfarande att de är maktlösa som invandrare och att de har hamnat i underläge i det svenska samhället. En del använder sig av denna känsla för att kämpa för bättre villkor, medan andra mår så dåligt att de utvecklar en stark känsla av utanförskap och söker sig till andra avvikare.

De finnar som bor i det "lugna området" i Norra Biskopsgården trivs där. De umgås mest med landsmän eller svenskar i grannskapet och tycker inte att de har några svårigheter att få kontakt. De avviker inte mycket från sina svenska grannar och tycker att de har större likheter med dem än med andra invandrare. Bortsett från de finska missbrukarna delar svenskarna denna uppfattning.

En del vantrivs i området. De anser att miljön förslummats såväl fysiskt som socialt under de senaste tio åren. Närmiljön är inte trevlig och det är oroligt i området som helhet. Tidigare har man velat flytta på grund av lägenheternas dåliga skick; numera på grund av områdets dåliga anseende och för att det bor för många invandrare där. En av de intervjuade kvinnorna menar att turkarna dominerar och att det lätt uppstår gräl med dem; barnen grälar om leksaker på gårdarna och mellan de vuxna uppstår konflikter och bråk om tvättider etc.

Olika anpassningssätt till livet i Sverige

Bland gårdstensfinnarna vill många att deras barn skall bli aktivt tvåspråkiga och tvåkulturella. Flera av dem har bott länge i Sverige och talar bra svenska. De trivs bra och tänker stanna här. De arbetar för att förbättra sin situation och bevaka finnarnas intressen. De försöker också få till stånd förändringar i området, vilket även svenskarna uppskattar då det gynnar alla som bor där. Dessa aktiva

sverigefinnar är medvetna om sin situation som finnar i Sverige. Några av dem ställde sig tidigt bakom kravet på finska skolklasser och deltar aktivt i försöken att förbättra finnarnas situation i Gårdsten och Göteborg. De minoritetspolitiskt vackert formulerade målen fungerar inte på det lokala planet, menar många av dem.

Invandrarverket och den svenska staten borde informera de svenska lokala myndigheterna och tjänstemännen bättre om de invandrapolitiska målen, anser ovanstående talesmän. De tycker också att vanliga svenskar, deras egna grannar, har dålig kännedom om vilka rättigheter de invandrapolitiska målen ger invandrarna. På grund av bristande kunskaper har dessa människor svårt att förstå invandrarnas/finnarnas kamp. En man berättar:

"Svenskarna undrar ofta varför finnarna bråkar om de finska klasserna igen. De har svårt att förstå att invandrarna inte har något behov av att bli assimilerade. De förstår inte att landet får bättre medborgare om man ger invandrarna större resurser och mera rättigheter samt att det är först då som de kan känna gemenskap och delaktighet med Sverige och svenskarna".

En grupp finnar saknar känslomässig förankring i Gårdsten trots att de bott där länge. De känner ett utanförskap och upplever boendet som "en hållplats på resan med husvagn i Sverige". De har inte bestämt sig för om de skall stanna eller ej och det påverkar givetvis deras inställning till området. De arbetar i Göteborg men tillbringar så mycket som möjligt av sin lediga tid i Finland. Många av dem talar dålig svenska. De kallar andra invandrare "utlänningar", medan de ser sig själva som nordiska arbetskraftsinvandrare som är här en kort tid för att arbeta. För dem är konsum-

tion viktigt och de tävlar t ex om vem som har den flottaste bilen. En kvinna berättar:

"Vissa finnar lever här i någon typ av drömvärld. Pengar betyder för mycket för dem. De arbetar, men livet är i övrigt helt konsumtionsinriktat. En del människor säger att de inte har några fritidsproblem, bara för lite pengar. Samtidigt har männen dåliga mansroller, kvinnorna gör allt hemarbete, de arbetar och uppfostrar. Männens roll blir att tjäna pengar och att ta fram flaskan när de är lediga."

De umgås ofta i grupper om fem till sex familjer. Så länge de är vänner hjälper de varandra, men det stora beroendet kan också skapa konflikter mellan familjerna och resultera i att man flyttar.

I Gårdsten och Angeredsområdet finns en grupp finska ensamstående män som är alkohol- och blandmissbrukare. De kallas allmänt "gänget på Karelska Näset". Man lägger märke till dem på bussarna som går från Angereds torg till Gårdsten. Eftersom de syns mest av alla finnar i området påverkar de hela gruppens rykte och väcker negativa reaktioner hos stabila landsmän och andra invandrare. Bland svenskarna finns det de som frågar sig varför dessa "finska fyllegubbar" skall få förtidspension när inte svenskar får det.

Många av dessa missbrukare bor i ungarlslyor i Gårdsten. De drar till sig landsmän med liknande livsstil från andra områden. Man dricker tillsammans, men ger också varandra stöd i en livssituation präglad av ensamhet och isolering. En del är förtidspensionärer, en del är frånskilda eller har blivit ensamma av andra skäl. Så länge de bor i området är det svårt för dem att upphöra med missbruket - gänget lockar så fort de kommer tillbaka från nykterhets-

vården. I Norra Biskopsgården finns en liknande grupp finska missbrukare.

I de båda områdena bor också ett antal finska invandrarkvinnor som är alkohol- eller blandmissbrukare. Några av dem är arbetslösa, andra sjukskrivna. En del är ensamstående mödrar. Det är ofta djup ensamhet som ligger bakom deras missbruk. De har förlorat kontakten med de vänner de fått genom sina arbeten. En del saknar sociala skyddsnet och nätverk i området, de har inga släktingar i Sverige och har ingen gemenskap med sina landsmän. De äldre av dem kan i sin ensamhet dra till sig manliga missbrukare som de ger mat och omsorg. Många av dessa kvinnor utsätts för misshandel.

Bland sverigefinnarna i Gårdsten och Norra Biskopsgården är det ensamstående mödrar och alkoholiserade män som har de största problemen. En socialarbetare som har arbetat i båda områdena berättar:

"Föräldrarna har tunga arbeten och lite tid och ork att engagera sig i fritidsintressen. Männerna är osäkra i sin mansroll och kan ha dålig självkänsla redan från hemlandet. Därutöver kommer svårigheten med att vara invandrare och bli betraktad och utnyttjad enbart som arbetskraft - utan att någonsin få tack för sitt arbete. Då blir det lätt så att man - för att koppla av och glömma alla problem - tar till sprit, särskilt på helgen när man är ledig. Det kan då lätt uppstå bråk och i värsta fall även hustrumisshandel. Barnen i dessa familjer mår ofta dåligt."

Några av missbrukarna har lyckats ändra livsstil i samband med att de studerat vid den finska folkhögskolan.

Stöd och etnisk mobilisering

De boende i Gårdsten har möjlighet att delta i olika finska aktiviteter. KARHU är den största verksamma finska föreningen där. De har en bred idrottsverksamhet som även svenskar och andra invandrare deltar i. Ett annat exempel är föreningen Finngötar som i samarbete med socialförvaltningen bedrev ett socialt projekt i området vid tidpunkten för mina intervjuer. Man hade bildat familjegrupper bestående av finska ensamstående mammor och mammor som arbetar i skift. I grupperna kunde de tala om sin situation, ge varandra stöd och hjälp och försöka komma på lämpliga verksamheter för barnen.

Genom familjegruppen har en stark kvinnosolidaritet vuxit fram bland många finska kvinnor. Som en uppföljning bygger man nu upp en verksamhet på frivillig basis för misshandlade kvinnor. Kvinnorna tycker att det är viktigt med verksamheter på finska. De vågar delta aktivt i diskussionerna eftersom det är både lättare och trevligare att kunna använda sitt eget språk.

En socialarbetare som arbetar i Gårdsten menar att många finska barn mår dåligt. De har svårt för att leka tillsammans. De är hårda på ytan och leker ofta krig. De tittar mycket på TV och har svårt för att lyssna och koncentrera sig. Föräldrarnas skiftarbete påverkar dem. Många saknar släktingar som skulle kunna ge dem trygghet och värme då föräldrarna inte har tid och ork efter en tung arbetsdag.

I ett brett samarbete mellan olika finska verksamheter i Göteborg försöker man bygga upp en stödverksamhet i Gårdsten med ett nätverk av människor som skall kunna fungera som vänner och stöd för varandra. När man känner sig ensam eller om man har blivit misshandlad skall man ha någon att tala med. Som ett led i verksamheten skall man ordna semi-

narier och studiecirkelar om kvinnomisshandel samt utveckla metoder för att komma tillrätta med misshandeln bland de finska kvinnorna. Arbetet sker i samarbete med den finska folkhögskolan.

I likhet med sina landsmän i Gårdsten vill de finska föräldrarna i Norra Biskopsgården att deras barn skall bli mångkulturella. Man talar finska i hemmen och barnen går i de finska klasserna i Jättesten eller i de svenska i Norra Biskopsgården. De leker och umgås mycket med svenska barn.

De finska föräldrarna i Gårdsten är medlemmar i den finskspråkiga Hem- och Skolaföreningen i Angeredsområdet. Föreningen utgör en stark kraft i området. Den fungerar som en förmedlande länk mellan de finska föräldrarna, skolan och de finska lärarna. Man vidarebefordrar information till föräldrar som har sina barn i förskolor och på daghem. Föreningens syfte är bland annat att informera föräldrar, lärare och myndigheter om vikten av att barnen behåller sitt första språk och hur man når "den rätta vägen" till tvåspråkighet.

Av föreningens läsårsredovisning 1989/90 framgår att man arbetat aktivt med flera olika frågor (Lukuvuoden 1989/90 Toimintakertomus, Angeredin suomalainen koti ja kouluyhdistys, Esa Seppälä). Bl a har man förhindrat planerna på att förändra den tvåspråkiga undervisningen i en skola. I januari 1990 kontaktades de nya stadsdelsnämnderna i Angered med en begäran om namn och adresser till alla finska barn i förskoleåldern i området för att man skulle kunna informera deras föräldrar om tvåspråkighet.

En del föräldrar i Gårdsten tycker att de får för lite stöd av RFFS i skolfrågor. Många gårdstensfinnar riktar kritik mot Riksförbundets finska föreningar och särskilt mot den

lokala avdelningen. Man menar att RFFS inte fungerar på det sätt en intresseorganisation bör göra. Den lokala avdelningen för inte fram sina medlemmars intressen tillräckligt starkt.

De kritiska rösterna menar att organisationen i Göteborg fungerar som en maktorganisation där en grupp personer som känner varandra sedan länge har makten. De släpper inte fram nya idéer eller personer - åtminstone inte till sådana positioner att de kan påverka verksamhetens och organisationens inriktning. RFFS fungerar delvis som kontrollerande organ över sverigefinnarnas organiserade aktiviteter.

En del finska föräldrar vill att de finska föreningarna skall bedriva mångkulturella aktiviteter där även andra invandrare och svenskar kan delta. Det är visserligen bra att det finns verksamheter som bara är till för finnar på finska, menar man, men det bör också finnas möjlighet att i organiserad form träffa människor tillhörande olika etniska grupper för att lära känna varandra och varandras kulturer.

Valmöjlighet i skolfrågan

För de finska familjerna innebär boendet i Gårdsten att de har möjlighet att välja olika alternativ för barnens skolgång; barnen som växer upp där kan bli tvåspråkiga och tvåkulturella. Föräldrarna tycker att det är viktigt att barnen lär sig finska och att de får stöd i skolan för att uppnå det, men de vill också att barnen skall lära sig svenska. Det officiella målet med invandrarundervisningen i Sverige är aktiv tvåspråkighet. Det innebär att de invandrarelever som så önskar skall kunna behålla och utveckla sitt hemspråk, sitt första språk.

De flesta finska föräldrar i området har valt att låta sina barn gå i de helt finska klasserna på låg- och mellansta-
diet (1989 gjorde 85 barn det). En mamma berättar om be-
tydelsen av dessa klasser:

"Det är viktigt att ha finska klasser här. Barnen känner sig tryggare, även om det naturligtvis uppstår problem även i de finska klasserna, men där kan de få stöd på olika sätt. Det är viktigt eftersom många finska föräldrar här har tunga arbeten och lite tid för sina barn. I de blandade klasserna får alla lite stöd.

Den tidigare rektorn förstod inte finnarnas behov och menade att finnarna och invandrarna får betala priset, att förlora sitt språk när de kommer till Sverige. Men de svenskar som förstår barnens behov förstår att finnarna vill ha egna klasser och att det är viktigt att ge barnen trygghet och stöd redan från början. Andra svenskar, de som inte förstår, tycker att det är dumt att vi finner har egna klasser".

Många föräldrar hävdar att deras barn känner sig tryggare i de finska klasserna och att de därför är det bästa alternativet. Andra föräldrar är osäkra - de är rädda att barnen skall bli isolerade och inte lära sig tillräckligt god svenska. De vill att barnen tidigt skall komma i kontakt med både svenska- och invandrarbarn.

En del finska barn går i de sammansatta "halvklasserna" som består av finska och svenska barn (17 finska barn gick i sammansatta klasser 1989). Där ingår de som grupp i en svensk klass. De får undervisning på svenska tillsammans med andra barn och på finska i egen grupp.

Många uppskattar möjligheten att kunna välja skolform, även om det ibland skapar osäkerhet och till och med konflikter bland de vuxna. En del föräldrar är osäkra på vilken av de två modellerna som är bäst. En finsk mor berättar:

"Vi har bott här i två år nu och min son går i en finsk klass. Han känner sig ensam och har det svårt därför att vi kom mitt i terminen. Han kan svenska dåligt. Jag har blivit osäker på om det var det bästa att sätta honom i en finsk klass eftersom han har lärt så lite svenska. Skolan har lovat honom undervisning i svenska, men han har inte fått det. De flesta andra barnen kan svenska men min son är nu beroende av de finska barnen. Många av dem retar honom".

I sin rapport om pedagogiskt utvecklingsarbete för finskspråkiga elever, PUFF, skriver Florence Berg och Siv Vikander att det finns cirka 40 000 finska barn i den svenska skolan, varav de flesta vill uppnå aktiv tvåspråkighet. Många av dem får undervisning i finska hemspråksklasser.

Med jämna mellanrum rapporteras om bristfälliga kunskaper i svenska bland barn som går eller har gått i hemspråksklasser. Kritiska röster lägger skulden på hemspråksämnet och kräver en avveckling av hemspråksklasserna. Samtidigt visar forskningsresultat från skilda delar av världen att ju bättre man behärskar sitt förstaspråk, desto lättare är det att lära sig ett nytt.

Berg och Vikander menar att anledningen till att många invandrarbarn har bristfällig språkfärdighet i svenska, eller förefaller att ha det, är att undervisning i och på två språk självklart tar längre tid än ett språk. Det är orimligt att begära att de finska eleverna skall vara aktivt

tvåspråkiga redan i årskurs 6. Utvecklingen av de båda språken fortsätter och borde få pågå även under högstadiet. Författarna menar att en kritisk granskning bör göras av förefintliga undervisningsmodeller och -metoder där man bland annat prövar om undervisningen på svenska som andra språk är tillräckligt effektiv och genomtänkt. Där finns mycket att förbättra, särskilt med tanke på att de flesta lärare som undervisar i svenska som andraspråk saknar formell utbildning i ämnet.

Med hjälp av PUFF har man under 80-talet utvecklat modeller för tvåspråkighet i de finska och tvåspråkiga klasserna i Göteborg. Det innebär att undervisningen i de finska klasserna på låg- och mellanstadiet sker på finska i alla ämnen utom i övningsämnena. På högstadiet praktiserar man den så kallade Bergsjömodellen, som innebär att en tvåspråkig lärare undervisar i teoretiska ämnen. I sjunde och åttonde klass sker undervisningen till ungefär lika delar på finska och svenska. Läraren är tvåspråkig och kan ge förklaringar på båda språken. I nionde klass bedrivs undervisningen huvudsakligen på svenska, men fortfarande av en tvåspråkig lärare.

PUFFs mål är att ge samtliga elever möjlighet till en positiv och allsidig kunskaps- och personlighetsutveckling, en förstärkt identitetsutveckling och en känsla av samhörighet i närmiljön. Projektet skall utveckla undervisningsmetoder och -innehåll i syfte att uppnå en funktionell tvåspråkighet i de finska och tvåspråkiga klasserna. PUFF arbetar även med att sprida information om tvåspråkighet.

Verksamheten inleddes officiellt 1986 efter ett regeringsbeslut. Totalt deltar fjorton kommuner i arbetet och både svenska skolmyndigheter, Finska Lärarförbundet och föräldrar står bakom modellen. Projektet har bl a som mål att

effektivisera inläringen av svenska som andraspråk för att därigenom förbättra möjligheterna för eleverna i de finska hemspråksklasserna att bli aktivt tvåspråkiga.

Av de 168 barn som läsåret 1988/89 fick undervisning i helt finska klasser i Gårdsten, gick hälften i högstadiet. Både föräldrar och lärare anser att de finska högstadielklasserna där fungerar bra. På många håll anses de vara de bästa i Sverige. I Göteborg har man finska högstadielklasser i fem olika områden (Göteborgs Skolförvaltning, Grundskoleavdelningen, GR inv. Finska hemspråksklasser med elevantal Läsåret 1989-1990).

Foto: Petter Johansson - En avgående tvåspråkig högstadielklass i Gårdsten

PUFF-modellen och den tvåspråkiga verksamheten på högstadiet har lett till att betydligt fler finska ungdomar söker till gymnasiet - 92 procent av dem som fått undervisning

enligt PUFFs modell fortsätter i gymnasiet. För tio år sedan, då de finska barnen gick på vanligt svenskt högstadium, var motsvarande siffra 50 procent. Cirka 11 procent av Göteborgs gymnasielever har finländsk bakgrund. Efter högstadiet fortsätter nästan alla finska ungdomar i Gårdsten på gymnasiet i Angered. De klarar sina studier bra, men föräldrarna arbetar vidare för att få till stånd delvis finskspråkiga gymnasielinjer på skolan. De anser att barnen skall gå i svenskspråkiga gymnasier, men att det vore bra med ett finskspråkigt alternativ. Det skulle kunna erbjudas skoltrötta ungdomar, elever som påbörjat sin utbildning i Finland och ungdomar med psykiska problem.

Redan på 70-talet krävde den finska befolkningen i Gårdsten egna skolklasser i stadsdelen. När dessa kom till stånd var de bland de första i kommunen. Därefter har man emellertid fått fortsätta att kämpa och till och med tillgripa strejker, för att få behålla dem.

Magdalena Jaakkola skriver att kampen om de språkliga rättigheterna blev aktuell för sverigefinnarna när deras barn nådde skolåldern. Den minoritetspolitiska debatten på 70-talet rörande barns språk- och skolsvårigheter påverkade sverigefinnarnas etniska medvetenhet. Debatten kom igång sedan olika forskningsresultat presenterats om barns språk- och skolsvårigheter. Det är möjligt att den intensiva språkdebatten även påverkade den kursändring i Sveriges officiella invandrarpolitik som kom till stånd 1975, när staten gav de språkliga minoriteterna rätt att bevara och utveckla sitt modersmål och sin kultur (Jaakkola 1989).

I början av 70-talet gick de finska barnen i Göteborg i svenska klasser. Många av dem fick psykiska problem och hamnade i hjälpklass. Det var också många som inte fick något slutbetyg från grundskolan och få fortsatte i gymna-

siet. Dessa omständigheter låg till grund för införandet av finska klasser i Gårdsten och andra områden i kommunen.

Vägen till dagens finska klasser har emellertid varit svår och mödosam. Från skolpersonalens och myndigheternas sida har man många gånger visat ringa förståelse för den finska skolfrågan. Som ett exempel kan nämnas att finska ungdomar som inte fortsatte i gymnasiet efter högstadiet, placerades i gemensamma arbetslag i skogsarbete med äldre finska alkoholister. Avsikterna var goda men det gick inte särskilt bra för ungdomarna.

I Norra Biskopsgården gick många finska barn i svenska klasser på 70-talet. En finsk lärare som arbetade där berättar att hon endast fick undervisa tre veckor på finska. Därefter frågade den svenske rektorn otåligt om barnen kunde flyttas till de svenska klasserna.

Innan de finska lärarna skulle börja undervisa finska barn i svenska klasser fick de höra uppskakande berättelser om dessa barns misär och svåra psykiska problem. De kom emellertid snart underfund om att det huvudsakliga problemet var att barnen gick i svenska klasser där de hade svårt att förstå och följa med i undervisningen. De saknade förståelse för olika svenska begrepp på grund av att de inte behärskade sitt förstaspråk tillräckligt väl. För att kunna lära sig god svenska behövde de stödundervisning i finska. I de svenska klasserna hamnade de i underläge på flera sätt och fick en negativ identitet. Så småningom började allt fler inse att barnen inte skulle kunna lära sig tillräckligt god svenska om de inte först fick stöd i finska.

År efter år kämpade lärare och föräldrar i olika skolor i kommunen för att få till stånd finskspråkig undervisning. Man skapade debatt kring de finska barnens skolförhållan-

den, vilket med tiden bl a ledde till att politiker i såväl Finland som Sverige började reagera. Kampen gav såsmåningom resultat.

En finsk skolstyrelseledamot föreslog att även högstadiets undervisning skulle ske på finska, eftersom de flesta finska föräldrar önskade det. Läsåret 1983/84 påbörjades sådan undervisning vid fyra olika skolor i kommunen.

För att driva igenom och behålla de önskade reformerna har finnarna fått föra en stark skolpolitisk kamp. Finska föräldrar, finskspråkiga Hem -och Skolaföreningar samt andra finska föreningar har utsatt kommunens representanter för starka påtryckningar.

Språkstriden i Göteborg ledde till skolstrejker på olika håll i Sverige och Göteborg åren 1982 och 1985. Om dessa rapporterar Magdalena Jaakkola i sin bok "Den etniska mobiliseringen av sverigefinnarna" (Jaakkola 1989). Hon menar att språkstriderna på 80-talet visar att den berörde rektorn och föräldrarna hade olika mål. För föräldrarna var det viktigaste målet att ge barnen tvåspråkighet och förmåga att förstå undervisningens innehåll. För rektorn var den finskspråkiga undervisningen ett instrument som skulle underlätta en mjuk övergång till svenskspråkig undervisning. Rektorn talade om finnarnas segregation, som han ville ersätta med integration i svenska klasser. Föräldrarna tolkade detta som att man ville assimilera och försvenska deras barn.

Språkstriden handlade också om makt. Rektorn kände att hans auktoritetsställning var hotad genom föräldrarnas krav. Förhandlingsparterna hade olika social ställning och det försvagade finnarnas position i förhandlingarna. Föräldrarna kände sig förolämpade när skolmyndigheterna inte brydde

sig om att med dem diskutera frågor som gällde deras barn. Rektorn å sin sida upplevde finnarna som aggressiva och militanta.

Skolstrejken i Gårdsten slutade med seger för föräldrarna - de fick enhälligt stöd för sina krav från Göteborgs skolstyrelse. När strejkerna var över påbörjades den pedagogiska utvecklingsverksamheten för finskspråkiga elever i Gårdsten. PUFF praktiseras idag i fyra olika områden i Göteborg. I Gårdsten deltar två skolor i projektet.

Trots föräldrarnas hårda kamp är finska skolklasser ingen självklarhet i det framtida Gårdsten. Nedskärningar av antalet finska förskolegrupper såväl i Gårdsten som på andra håll i kommunen anses i dag vara det största hotet mot de finska klasserna. Dessa nedskärningar har skett utan samråd med föräldrarna och trots deras protester.

I samband med ett projekt som genomfördes vid den finska folkhögskolan, intervjuades kommunens politiker och tjänstemän i frågan. De uppgav att finska förskolegrupper lagts ner och att barnen placerats i svenska grupper på grund av att så få finska barn bor kvar i området. Föräldrarna hävdar att antalet finska barn i föreskoleåldern tvärtom har ökat i Angeredsområdet under den tid som de två förskolegrupperna lades ner. De menar att beslutet om denna åtgärd delegerats till tjänstemän, som fått agera experter. En del av problemet bottnar i att Angereds socialkrets delades 1986 och att varje enskild krets enbart informerar föräldrar i sitt eget område. Ingen vet riktigt var olika grupper befinner sig och man har ingen helhetsbild över barn- och förskolegrupperna. Man utgår inte från barnens behov och realitet, utan från organisationens behov. Invandrarnas valmöjligheter fungerar därför inte i praktiken.

Föräldrarna upplever att nedläggningen av de finska förskolegrupperna är ett hot mot de finska klasserna på låg- och mellanstadiet. I förlängningen kan det leda till att också klasserna på den nivån tas bort. Enligt en förälder ligger "det gamla spöket; svensk assimilationspolitik som vill ha enspråkighet i landet" bakom sådana beslut.

De finska föräldrarna i Gårdsten är oroade över att rektorsområdet för invandrarundervisning läggs ner i samband med uppbyggandet av stadsdelsnämnderna. Det innebär att all central planering av hemspråksundervisning slås undan, eftersom beslut om undervisning på t ex finska fattas av stadsdelsnämnderna.

Göteborgs stad har i princip en positiv inställning till finskspråkig undervisning. I stadens invandrapolitiska program och planering ingår sådan undervisning. Informationen till berörda föräldrar om de finskspråkiga klasserna har dock fungerat dåligt.

Svenskar

Bakgrund - Vad är svenskhet?

Vilken kultur möter de invandrare som flyttar till Sverige - till Gårdsten och Norra Biskopsgården? Vilka personlighetsdrag har de svenskar som bor där? På vad grundar sig den svenska kulturella identiteten? Den nationella kulturen är inte bara en del av vår identitet, utan kan också vara ett verktyg i närmandet till andra människor.

Om vi har kännedom om vår egen och andra kulturers särdrag, kan vi bli medvetna om oss själva som kulturbärare. Vi kan använda kulturen som ett verktyg i umgänget med människor

som har en annan kulturell bakgrund. Det ger oss möjlighet att bättre förstå dem, deras normer, sätt att leva och bete sig i olika situationer. Men kultur är inget bestående utan en process som ständigt förändras och som påverkar oss på olika sätt och i olika grad.

Kati Laine har under många år som kulturforskare sökt svar på frågan vad som är typiskt för svensk kultur (Laine-Sveiby 1987). De flesta tillfrågade har svarat att det inte finns något sådant. "Vi är väl som folk är mest", säger man. Under årtionden har den tanken vuxit sig så starkt att den blivit en värdering. Svenskarna anser oreflekterat att de är "som alla andra". Enligt Laine är svenskarna dock medvetna om att det finns andra folkslag som har egna kulturer. Enligt svenskt synsätt är det dock snarare en fråga om kulturbundenhet. Andra kan tänkas vara kulturbundna, men inte svenskarna. I Sverige ser man sig hellre som moderna människor.

Kati Laine menar att svenskarnas ointresse för utlänningar delvis beror på att de inte förväntar sig att finna något speciellt intressant hos dem ur svensk synvinkel; de tycker inte att det är meningsfullt eller intressant att höra om något som ändå framstår som föråldrat. Ju längre söderut man färdas i Europa, desto omodernare framstår länderna efter svensk måttstock. Kulturen ses som ett utanverk och en utvecklingsfråga.

Många utlänningar upplever att svenskarna har en överlägsen attityd då de hävdar sig själva som moderna människor. Samtidigt är den svenska betoningen på modernitet en av styrkorna i den svenska kulturen. Eftersom svenskarna betraktar Sverige som en av de modernaste nationerna i världen, känner de sig också ganska säkra i internationella sammanhang. En negativ effekt av detta synsätt är att de har svårt att

se sig själva som kulturbärare och dra nytta av sina nationella särdrag.

Åke Daun skriver om denna modernitet och hävdar att svenskarna har en syn på sig själva och sina värderingar - t ex demokrati, jämställdhet, rationalitet och fridsamhet - som de menar att alla andra länder så småningom skall eller bör ansluta sig till (Daun, 1989).

En välkänd stereotypi om svenskar är att de är blyga, reserverade, tillbakadragna, stela och ointresserade av att tilltala främmande. Problemets omfattning understryks i litteraturen där människors rädsla för att yttra sig i grupp tonar fram. Det gäller såväl i informella grupper, t ex kamratgrupper, som i arbets- och studiegrupper av mer formell art. Många sitter tysta och till synes passiva. De vågar inte framföra sina åsikter eller redovisa sina kunskaper. De vågar inte bemöta synpunkter som de inte delar eller stödja förslag som de finner bra. Daun menar att sådana uttalanden om människors talsvårigheter inte kan göras i vilket land som helst. Blyghet som personlighetsdrag är universell, men dess omfattning kulturbunden.

De stereotyper som gäller föreställningar om den egna gruppen, som Daun ger exempel på, visar att svenskarna själva i stor utsträckning uppfattar sig som stela och blyga i kontakterna med andra människor. Även studier som tagit sin utgångspunkt i invandrares stereotyper om svenskar visar att en av de mest spridda föreställningarna är att svenskarna är slutna och inbundna (Bergman & Swedin 1982).

En annan spridd uppfattning bland svenskar är att de äger en särsild förmåga att se nyktert och osentimentalt på tillvaron. Att tillskrivas temperament uppfattas inte som

en komplimang. Invandrare och utlänningar kan ha temperament, men en svensk har det helst inte. Att betecknas som aggressiv är nära nog det värsta en svensk kan råka ut för. Man behöver inte visa några tendenser till handgriplighet för att få det tillmålet. Man behöver inte ens ge uttryck för negativa åsikter. Oftast räcker det med ett ivrigt uttryckssätt. Verkar man dessutom otålig är risken stor att bli kallad aggressiv (Laine-Sveiby 1987).

* * *

Genom att se tillbaka i svensk historia kan man försöka att förstå svenskar och svensk kultur bättre. I uppsatsen "Hur det hela började. När och varför det moderna Sverige blev vad det blev" (i Himmerstand och Svensson 1988), skriver Göran Therborn att det var först på 1930-talet som de pusselbitar föll på plats som i så hög grad kommit att prägla såväl svenskarnas uppfattning om sig själva, som omgivningens bild av Sverige. Det var då Sverige kom att framstå som ett mycket rikt och framgångsrikt land med ett kraftfullt privatkapitalistiskt näringsliv och ett samhälle präglad av folkrörelser och social reformpolitik. Men det rika, utvecklade Sverige är en senkommen företeelse, liksom den moderna omfattande välfärdsstaten. Först under senare hälften av 60-talet blev Sverige ett av de ledande länderna i Europa i fråga om offentliga sociala utgifter.

Andra kännetecken i det moderna samhället har sin rot och grund långt tillbaka i tiden. De svenska böndernas självständighet, vars viktigaste moderna politiska uttryck är kommunernas makt och resurser, har präglad Sverige och Skandinavien allt sedan vikingatiden. Vikingasamhällets speciella karaktär och struktur lade grunden för Skandinavians särprägel. Reformpolitiken på 1500-talet gav Sverige den lutheranska statskyrkan, som i sin tur möjliggjorde de

folkrörelser och den socialpolitik som grundades under perioden mellan 1870 och första världskriget.

I jämförelse med andra länder är Sverige i dag ett mycket jämlikt land med avseende på människors ekonomiska och sociala villkor och rättigheter, både vad gäller kön och klass. Samtidigt har den svenska politiska organiseringen en särpräglad dubbelhet av centralisering och decentralisering. Detta förhållande mellan "överhet och jämlikhet" grundar sig på det faktum att staten sedan urminnes tider haft stor betydelse och kraft och att den enhetliga organisationen av statsapparaten har en lång tradition.

Ända sedan 1600-talet har Sverige fungerat som en centralmakt som balanserats av en relativ jämlikhet, speciellt gällande bondeståndet. Någon livegenskap har inte existerat och många egendomslösa kunde finna frihet och utkomst som t ex indelta soldater. Bönderna kom att framstå som lokala förvaltare av statsapparaten. De deltog i rättsskipningen som nämndmän, de höll kronan med soldater och förvaltade statskyrkan genom sexmänna- och kyrkovårdskap. De deltog dessutom i den centrala statliga förvaltningen som ett av riksdagens fyra stånd.

Härigenom kom Sverige att i olika mening framstå som demokratiskt långt innan den allmänna rösträtten infördes år 1918. Långt in på 1800-talet var befolkningen till största delen knuten till jordbruket. Med böndernas och prästernas representation i riksdagen kunde de flesta få en känsla av att vara representerade i den lagstiftande och beskattande församlingen.

Det moderna Sverige formades under 1800-talet. Under denna relativt lugna period byggdes folkets bildning och allmänna hälsotillstånd upp. Svältåren i mitten och slutet av 1800-

talet ledde till en omfattande utvandring, främst till Amerika. Landets försörjningsbörda lättade avsevärt och Sverige fick, efter Tyskland, Europas snabbaste ekonomiska tillväxt. Efter första världskriget blev det nationella perspektivet mera optimistiskt och självsäkert.

Följande förhållanden och betingelser möjliggjorde utvecklingen av det moderna Sverige:

- Befolkningens kulturella resurser,
- den ekonomisk-politiska geografin och
- de internationella ekonomisk-sociala kontaktnäten.

Therborn hävdar att Sverige ur intellektuell och högkulturell synvinkel var en efterbliven avkrok, men att den svenska befolkningen redan på 1870-talet och tidigare hade avsevärda resurser, kunskaper och färdigheter av stor betydelse för en modern samhällsutveckling.

Vid 1800-talets mitt var befolkningen i Sverige och Norden den mest läs- och skrivkunniga i världen, främst tack vare den lutheranska statskyrkans bibel- och katekesundervisning. Även hälsoförhållandena var bättre i Skandinavien än i andra länder. Jordbruket genomgick en dynamisk utveckling och skiftesreformen lade grunden för ett modernt familj jordbruk. Gamla brukstraditioner och bergshantering var andra viktiga resurser. Ett tekniskt och merkantilistiskt kunnande vidareutvecklades och var en avgörande tillgång i den senare industrialiseringen. De fyra grundarna av den svenska verkstadsindustrins första slagskepp (Separator, LM Ericsson, Asea och SKF) var på ett eller annat sätt direkt förbundna med den klassiska bruksmiljön. De ledande bruken följde med i den industriella utvecklingen och började tillverka specialstål, cellulosa och papper. Det förin-

dustriella Sverige var ett utvecklat land med stora inhemska latent resurser.

Trots detta spelade invandrare en stor roll i industrikapitalismens utveckling, liksom valonsmederna och Lois de Geer hade gjort under landets första storhetstid. Många ledare för sågverksindustrin och bankverksamheten var invandrade företagare, främst från Skottland och norra Tyskland.

Andra länders efterfrågan på trä och järnmalm hade stor betydelse för den moderna ekonomiska utvecklingen i Sverige. Landets tidigare historia och dess sociala omgivning underlättade dock den ekonomiska frammarschen. Den tidigare handeln med järn hade skapat ett kontaktnät mellan svenska handelshus och firmor i England och Tyskland och bergshanteringen hade givit ett internationellt kontaktnät med avseende på teknik och vetenskap. Ett annat kontaktnät gick via finländsk förmedling till den ryska marknaden. Sverige blev snabbt den ledande industrinationen i Skandinavien, med kanaler till Ryssland. Landet kunde dra fördel av att de svenska företagen sällan behövde konkurrera med sin omgivning.

Industrialismen utvecklades genom den gamla bruks- och faktortraditionen och utvecklingen kom därigenom att knyta an till en kontinuitet. Sverige kom aldrig att urbaniseras på det sätt som skedde ute i Europa.

Det svenska samhället industrialiserades och urbaniserades snabbt. Befolkningen flydde landsbygden, nativiteten sjönk och den kungliga överheten och de fria böndernas relativa frihet ersattes på 1930-talet av en socialdemokratisk centralmakt. Det innebar ett annat system med relativ jämlikhet där fackligt organiserade arbetare och tjänstemän stod

i centrum. Folkrörelserna fick nya krafter och ny betydelse.

Den ekonomiska och sociala utvecklingen kom igång sent i Sverige, men med hjälp av latent resurser blev den snabbt framgångsrik. Kombinationen av överhet och relativ jämlikhet skapade förutsättningar för det nya industrikapitalistiska klassamhällets mycket speciella organisering. Göran Therborn menar att denna organisering har åtminstone tre utmärkande kännetecken;

- en mycket hög grad av sammanslutningar mellan olika intresseorganisationer,
- ett enhetligt och centraliserat mönster av sådana organisationer och deras inbördes förhållanden samt
- en social-reformatorisk dynamik, parallellt med kapitalackumuleringen.

Som ett historiskt förlopp kan det moderna svenska samhällets organisering analyseras utifrån två aspekter, nämligen folkrörelsernas och partiinstitutionaliseringens organisering samt den institutionella ordningen mellan kapitalets och lönearbetets organisationer.

Folkrörelsernas roll för det moderna Sveriges politiska utveckling är enorm. Man strävade efter inrikes förändring med stark betoning på att väcka, omdana och organisera människorna och deras vardag. Folkrörelserna kom härigenom mycket snart att utvecklas till bildningsorganisationer som sedermera organiserades som separata rörelser. Med folkhögskolorna fick dessa en avgörande betydelse. Bildningsorga-

nisationerna kom att verka som kultur- och identitets-
skapare.

Folkrörelsernas bildningsverksamhet fick en snabb utbredning bland ett kunskapstörstande folk. Med tiden kom verksamheten även att stå för möjligheter till förströelse genom de Folkets Hus föreningar och folkparker som byggdes upp.

Den svenska folkrörelsen kom att bli en fast, stor, formellt organiserad sammanslutning. De människor som omfattades av den utgjorde inte någon medveten nationell enhet som ville hävda sig gentemot andra folkgrupper. De utgjorde icke-överheten i motsats till de på kontinenten framväxande nationalistiska massrörelserna och kom snarare att verka i motsatt riktning.

Arbetarrörelsen lade ner stor kraft på att driva fram en internationell solidaritet. Den kände inga nationsgränser. Den svenska identiteten av frihet och självbestämmande, utan direkt tillhörighet i nationalstaten, kom härigenom att förstärkas. Där krig samlade folk i nationalistiskt identitetssökande, samlades svenskarna i sin lokala tillhörighet. Svensken har snarare en identitet knuten till det politiska systemet, till den långa tiden av fred och demokrati och till socialstatens samboförhållande med en fri ekonomi. Med folkrörelsernas hjälp har Sverige genomgått en kulturell hegemonisering som har bidragit till den svenska identiteten.

Varför har svenskar flyttat till Gårdsten och Norra Biskopsgården?

Varierande omständigheter och villkor har legat till grund för att svenskarna flyttat till Norra Biskopsgården och Gårdsten. För arbetarfamiljer har skälen bl a varit att det finns ett stort antal hyreslägenheter där. Deras ekonomiska situation har inte medgivit någon annan form av boende och de har kunnat få stora, moderna och relativt billiga bostäder i de berörda områdena. När de får bättre ekonomi och kan köpa bostadsrätt eller villa flyttar många till andra områden.

Norra Biskopsgården är en arbetarstadsdel. Det har lockat en del svenskar tillhörande arbetarklassen. En del har haft anknytning till Hisingen genom släktingar, vänner eller arbetskamrater. Av dem som vuxit upp i området har några flyttat tillbaka och andra har stannat kvar därför att de trivts där som barn.

Att de båda områdena har arbetarklasskaraktär upplevs som positivt av många arbetare - "det bor vanliga människor där och inga klippare". Man har kunnat identifiera sig klassmässigt med sina grannar.

Många av arbetarfamiljerna har anknytning till Volvo eller andra industrier på Hisingen eller i de norra stadsdelarna. Antingen arbetar en eller båda föräldrarna på någon av dessa industrier. De goda kommunikationerna till arbetsplatserna har haft stor betydelse vid valet av bostadsområde.

Tillgången på frisk luft och friluftsliv i vacker natur har lockat några familjer att söka bostad i Gårdsten. De bor i en lugn miljö där de inte behöver oroa sig över avgaser och

Foto: Petter Johansson - Dalgången i Gårdsten

Stora strövområden i nära anslutning till bostäderna, närheten till naturen och havet, goda förbindelser till centrum, god tillgång till service - till exempel affärer, post och bank - är faktorer som lockat en del av innevärdarna i Norra Biskopsgården att flytta dit. Föreningsliv, barnomsorg, öppna förskolor och SIA-verksamhet är andra positiva kvaliteter. För en del har skälet varit att man erbjudits lägenhet i låga "mysiga hus".

De som kommit flyttande från andra delar av landet har inte alltid känt till de olika bostadsområdena i Göteborg och accepterat den lägenhet de erbjudits. I ett svårt läge på bostadsmarknaden kunde man snabbt få lägenhet i de berörda områdena. Många har sett det som en tillfällig lösning och flyttat så snart de funnit bättre alternativ.

Några av de intervjuade i Gårdsten uppgav att de i en trängd ekonomisk situation erbjudits reducerad hyra, "startbidrag" eller "vip-lägenhet" i området. De flesta av dem var unga när de fick erbjudandet och ville rå sig själva. Även de betraktade flyttningen till Gårdsten som en tillfällig lösning på sina bostadsproblem. En annan grupp hyresgäster är pensionärer som sålt sina villor för att bo bekvämt i hyreshus. Många av dem har bara stannat några år i området.

Tillgången på daghemsplatser har lockat en del familjer att flytta till de båda områdena. För vissa har kombinationen av daghemsplatser, startbidrag och stora lägenheter varit avgörande för valet av bostadsområde.

Bostadsförmedlingen och socialförvaltningen har via bostadsbolagen styrt många svenska problemfamiljer samt ensamstående mödrar och missbrukare till de berörda områdena.

De har haft svårt att bli accepterade av hyresvärdar i andra områden.

Socialarbetare i Gårdsten uppger att problemfamiljer och missbrukare under lång tid styrts till området för att man från ansvarigt håll ville pröva om de kunde sköta sig. På senare tid, och i samband med sanering, har resurssvaga hyresgäster flyttats ut. Det gäller framför allt ungar, men också barnfamiljer som vräkts och placerats i andra problemområden. Socialförvaltningen har selektivt erbjudits lägenheter i vissa områden och på vissa gator av bostadsbolagen.

Under senare år har även en del äldre människor placerats i Gårdsten i samband med sanering av deras lägenheter i centrala Göteborg. De kan ha svårt att anpassa sig till sitt nya liv i området. I Norra Biskopsgården bor en del ungdomar med kortidskontrakt i rivningsfastigheter. De bor där medans de söker annan bostad, eller därför att de saknar andra alternativ på grund av bostadsbristen.

Trivsel i en lugn, mångkulturell arbetarstadsdel - vantrivsel med den fysiska miljön

Många svenskar trivs i Gårdsten och Norra Biskopsgården. En anledning är att det bor vanliga arbetare där. De uppskattar också den mångkulturella miljön som ger dem möjlighet att lära känna människor från andra länder och kulturer. Det ger dem en vidgad insikt och ökad förståelse för invandrare och deras kulturer. De har mer kontakt med grannarna i sina nuvarande bostadsområden än där de bodde tidigare, uppger några. Detta faktum tillskriver de invandrarna som både bryr sig om varandra och sina grannar. Invandrarna hälsar på sina grannar och frågar hur de mår.

Det är svenskarna själva, och i viss mån finnar, som isolerar sig. De bryr sig inte om att söka kontakt i samma utsträckning som invandrarna gör.

Några av de intervjuade anser att det är lugnare i Gårdsten än i många andra områden och därför trivs de där. De är dock medvetna om att det finns problem och att det är skillnad på hur man upplever sitt bostadsområde beroende på var man bor. De som bor vid de lugnare gatorna uppskattar den fina sammanhållningen och att barnen känner sig trygga. En ensamstående mamma berättar:

Gårdsten är bra plats att bo på. Men Gårdsten har fått ett felaktigt rykte. Det är lugnare här än på många andra ställen. Jag skulle inte våga flytta till Bergsjön t ex. Främst för barnens skull vill jag bo kvar. Det är nästan för lugnt här. Inga bråk.

I omgivningen finns aktiviteter, ridstallar och annat. Man behöver inte åka till stan. Det var mera väsen tidigare. Jag har bott här på den lugna gården. Det har inte funnits så många tomma lägenheter i de låga husen. Nu har de rensat upp och fått ordning. Det var mer omflyttningar tidigare. Ungdomar flyttade då till höghusen, men nu bor det mer pensionärer där.

Jag önskar bara att det skulle finnas amatörteater för barn i området. De kunde ordna utrymme för ungdomarna där de själva får ta ansvar.

Bussarna borde gå åt båda hållen även efter sex. Just där vi bor finns det ingen affär - när jag skall handla måste jag till Salviagatan eller Saffransgatan.

En annan kvinna berättar:

Jag trivs. Här bor det vanliga människor; arbetare, invandrare och pensionärer. Det är bra att äldre och barn har gemenskap. Vitpepar, en djurgård i dalen har varit en viktig mötesplats. På gården har fritidsförvaltningen haft aktiviteter, man har kunnat gå dit för att dricka kaffe, och där har funnits djur, som intresserat barnen. Där finns basäng och duschar. Vi har protesterat mot att gården läggs ner. Det är osäkert hur det kommer att bli.

Här finns stora grönområden. Jag är också nöjd med skolan. Långmossa är en lugn, fin skola. Det uppstår naturligtvis enstaka problem, men problem finns det överallt. Här finns det ingen mobbning. Barnen leker med varandra. Min dotters bästa kompis är finländare.

Det enda negativa är att svenska elever som vill läsa finska inte får göra det. Min dotter ville det, men hon fick inte. Lärarna satte stopp och sade att det finns ingen möjlighet till det här.

Dagisgrupperna är delade så att de mörkare invandrarna går i en grupp, de andra i en annan. Jag tycker inte att det är bra att göra så, men de har kanske gjort så därför att det skall vara muslimsk och annan mat. Jag tycker att det är bra för min son att få växa upp med invandrare.

Det är lättare för svenskar och invandrare att förstå varandra i Gårdsten, eftersom vi kommer i kontakt med varandra här. Jag tycker det är bra här som det är nu. I mina barns klass önskar ingen flera svenskar hit. Vi måste förstå att vårt land blir mer och mer blandat.

Ytterligare en kvinna reflekterar över vad det betytt för henne att bo i Gårdsten:

För mig har livet här i Gårdsten blivit anorlunda än om jag skulle bott någon annanstans. Livet skulle säkert då blivit mera egoistiskt. Nu har jag lärt känna en tacksamhet över hur bra vi har det.

Även i Norra Biskopsgården uppgav några av de intervjuade att området är lugnt att bo i. Men liksom i Gårdsten beror det på var i området man bor hur man bedömer den sociala miljön och de sociala relationerna. Det närmaste grannskapet har stor betydelse härvidlag.

För många är den på vissa håll förslummade fysiska miljön en källa till vantrivsel. Man ser smuts och förfall i närmiljön. De boendes uppfattning om hur skötsel och service fungerar skiljer sig emellertid åt. Olika gårdar och hus har olika gott eller dåligt anseende, dels beroende på vilka hyresgäster som bor där, men också på hur den fysiska miljön sköts. Den förslummade fysiska miljön anses delvis hänga samman med befolkningssammansättningen. Den största skulden lägger man emellertid på bostadsbolagen - man anser inte att de har satsat tillräckliga resurser på att sköta den offentliga yttre miljön.

I Gårdsten är den fysiska miljön dålig, t ex husens exteriörer. Arkitektoniskt är området en planeringsmiss, menar några. Om de övre våningarna på höghusen togs bort skulle människor trivas bättre, tror man.

I Norra Biskopsgården är man missnöjda med bostadsföretagens sätt att sköta såväl lägenheter som service. Många har flyttat på grund av den dåliga skötseln och den till-

tagande förslumningen av den fysiska miljön. Det är skandal att man har tillåtit delar av området att förslummas så grovt under så lång tid, menar man. Ett exempel på sådant förfall är husen på Solvädersgatan vars fasader är klädda med grå eternitplattor med asbest. Plattorna spricker och faller ner. Entrédörrar och fönsterrutor är sönderslagna. Flera av husen har svåra mögel- och fuktskador. Avlopps- och värmesystem fungerar dåligt.

Både den egna trivseln och andras intryck av ett bostadsområde vilar till stor del på hur det sköts och hur den fysiska miljön ser ut. Den uppfattningen är gemensam för de intervjuade i bägge områdena. Det är t ex viktigt att trappuppgångarna ser prydliga och välstädade ut. Den dåligt skötta fysiska miljön avskräcker människor från att flytta till dessa områden. Det tar emot att bjuda hem vänner då den yttre fysiska miljön så tydligt signalerar förfall. Några vill inte flytta till uppgångar eller hus där det bor många invandrare och barnfamiljer, eller där det bor människor som kan vara störande eller misskötsamma.

En man som arbetat med uthyrning i området berättar:

"Jag märkte det när vi hyrde ut. Folk tittade på namnskyltarna i entrén, och fanns det många utländska namn så blev de direkt reserverade. Detta gällde särskilt de äldre paren, de som var närmare pensionsåldern. De frågade också om det fanns många barn, och hur familjerna skötte sig. Vi tittade också på dem och ibland avrådde vi någon som vi direkt förstod inte skulle klara sig här.

Trapphuset, t.ex om det är rent, och de som bor där, påverkar om folk vill flytta in. Det finns skillnader i hur trapphusen sköts. De boende sköter trapphusen olika. Det går rykten om olika trapphus, man vet direkt att där eller där bor det mindre skötsamma familjer. Andra trapphus har gott rykte."

En av de första familjerna som flyttade in i stadsdelen menar att den dåliga servicen har varit ett av huvudskälen till att svenskarna inte trivs och därför flyttar därifrån. Kvinnan i familjen berättar:

"I slutet av 70-talet började det bli tomma lägenheter här. Folk som flyttade sade att de flyttade beroende på att servicen var dålig och att avståndet till affärerna var långt. Man kunde inte åka runt med bussen på den tiden och de som inte hade bil hade svårt att handla. Jag tror att det var både svenskar och finnar som flyttade ut. Det fanns då inga andra skäl att flytta än att man hade problem med servicen."

Den restaurering av den yttre miljön som genomförts i Gårdsten och delar av Norra Biskopsgården på senare tid har betydtt mycket för trivseln. Den förbättrade service som bostadsföretagen numera erbjuder uppskattas också. I Norra Biskopsgården är man dock irriterade över att upprustningen inte skett tidigare. Poseidon har t ex inte gjort några s k tioårsrenoveringar, vilket fördyrar de renoveringar som nu görs. Bostadsbolagen bör ta sitt ansvar och genomföra en sanering som gör det möjligt för vanliga människor att bo kvar, i stället för att lyxsanera, menar de intervjuade.

Oro över de boendes samlade resurssvagheter och områdenas dåliga rykte

Den samlade resurssvagheten hos befolkningen i det egna bostadsområdet är en källa till oro och irritation för en del av de intervjuade i båda områdena; andelen svenskar med sociala problem är för stor och på senare tid har alltför många invandrare flyttat till respektive område. Andra åter menar att det är bra att områdena är mångkulturella, att det bor både invandrare och svenskar där. Antalet invand-

rare - och särskilt flyktingar - bör emellertid inte stiga ytterligare, enligt de senares förmenande.

Det är inte bara svenskar som anser att andelen flyktingfamiljer numera blivit för stor i området. Även invandrare som bott där länge - finnar, jugoslaver och turkar - har samma uppfattning och menar att flyktingar och invandrare måste tas emot i andra områden.

I Norra Biskopsgården hävdar många att de nått den yttersta toleransgränsen vad gäller antalet invandrare och flyktingar i det egna bostadsområdet. Många av de problem som finns där beror på att andelen svenska familjer med svag social bakgrund, respektive invandrare och invandrarfamiljer med dålig förankring i det svenska samhället, finns samlade där. Fler vanliga, stabila arbetarfamiljer borde flytta dit för att öka områdets samlade resurser, menar de.

I Gårdsten önskar några av de intervjuade att fler svenskar skulle flytta dit då de tror att det skulle kunna främja deras barns språkutveckling. Att det bor många invandrare i området utgör i sig inget problem. De är mera bekymrade över de många missbrukarna och svenskar med problem.

Någon större invandrarfientlighet anses inte föreligga - särskilt inte bland barnen. De är vana vid barn och vuxna från andra länder med avvikande kultur och utseende. Några menar att invandrarättheten är av godo för deras barn. De får lära sig att känna solidaritet och respekt för varandra och varandras kulturer.

Det finns också de som anser att andelen människor med problem är obetydlig, men att det är dessa som syns och märks. De bråkar om lägenheter, byter dem etc.

En del oroar sig över sina barns uppväxtmiljö. Den höga invandrartätheten och det stora antalet svenskar med sociala problem påverkar den negativt, anser de.

I Norra Biskopsgården har barnen problem med normer och gränser. Att där bor så många människor med olika kulturell bakgrund och skilda normsystem skapar osäkerhet om vilka och vems normer som skall gälla. Det anser några av de intervjuade föräldrarna och lärarna. Det finns både svenska barn och invandrabarn som lever i "social misär", menar de.

Bland de svenska barnen i de båda områdena är det många som har en svår uppväxtmiljö. Deras föräldrar har inte tid och ork för dem; de har olika typer av problem, tunga arbeten eller är ensamförsörjare. Barnen lämnas i stor utsträckning ensamma. De tittar mycket på video - ofta med våldsinslag - vilket visar sig i deras lekar och förhållningssätt till varandra. De har svårt att koncentrera sig och använder mycket sparkar och slag när de bråkar. En del svenska familjer, som anser sig vara stabila och skötsamma, menar att deras barn har svårt att hitta kamrater med likartade normer och intressen. Därför funderar de då och då på att flytta.

De ensamstående mödrarnas barn löper större risk än andra att komma i dåligt sällskap, menar tjänstemän och andra boende i dessa områden. Många av de ensamstående mödrarna lever under svåra ekonomiska betingelser och har även på andra sätt bristande tillgång på stöd och resurser. I många fall är de ensamma om ansvaret för sina barns uppfostran och har lite tid för såväl barnen som sig själva. När de har en känsla av att inte räcka till är det svårt för dem att ställa krav och sätta gränser. Det anses olyckligt att så många ensamstående mödrar har anvisats lägenhet i bo-

stadsområden med en så stor andel personer med sociala problem - droger, alkohol, småkriminalitet etc. I flera avseenden är det de ensamstående svenska och finska mödrarna som har svårast att klara sig och sina familjer. Förutom resurser i form av stödpersoner, saknar de också bra förebilder för sina barn. Många lärare hävdar att de svenska ensamstående mödrarna och deras barn på flera sätt är de mest resurssvaga i de båda områdena.

Det är stora skillnader i hur olika personer upplever barnens uppväxtmiljö i de berörda områdena. En del tycker att den sociala miljön för barn och ungdomar inte är sämre i Gårdsten än i andra områden. Problemen har överdrivits, det är familjeförhållandena som är avgörande, menar de. Många ungdomar trivs men tycker att det finns för lite att göra på fritiden och att vissa resurser saknas. Det finns till exempel för få spellokaler och discoteket är för litet.

Gängbildningar har förorsakat vissa problem. Konflikter uppstår mellan de olika gängen som består av nordiska ungdomar respektive invandrarungdomar, men de är inte så allvarliga. En svensk mamma berättar.

"Det finns här lite gängbråk mellan invandrarna och andra. Det är invandrarna mot svenskar bland killarna. Invandrarkillarna bildar lätt en egen grupp. Jag känner de flesta grabbarna här. De är bästisar med någon från sin egen grupp.

På discot här uppstår det en del bråk. Min dotter får gå på disco - hon är så stor - men det är inte många i hennes klass som får det. Resten av föräldrarna är emot discot, men min dotter gillar att gå dit. Det finns väl lite alkohol där, men min dotter tycker inte att det är något som stör henne. Andra vill att man ska lägga ner discot.

En del föräldrar är rädda att deras barn lättare skall komma i kontakt med narkotika eftersom det finns missbruk hos en del ungdomar här. Föräldrarna är rädda för att det kan öka risken för att barnen skall komma i kontakt med narkotika."

Många ungdomar i Norra Biskopsgården och närliggande områden har problem. Även där förekommer en del gängbildningar. Ungdomarna drar sig till andra områden och till centrala stan där de går runt och söker bråk och ger sig på människor.

Man menar att normlösheten bland svenska ungdomar påverkar invandrarungdomarna som tar efter. Jugoslaviska och turkiska ungdomar slåss gärna, även mot varandra, enligt några ungdomsledare. Olika kampsporter, inte minst sådana där sparkar ingår, är populära.

I Jättesten finns en välbesökt rockverkstad. I närliggande områden finns också fritidsgårdar, men många anser att det finns för lite utrymme och för få verksamheter för ungdomar i området. Många av de tidigare satsningarna på kulturverksamhet och skapande aktiviteter har upphört. Kulturen ansågs mindre viktig. Utbudet på aktiviteter för ungdomar har härigenom minskat.

Det stora antalet missbrukare i Gårdsten med tillhörande flöde av t ex narkotika, utgör en negativ aspekt av boendet där. Det skapar otrygghet hos "vanligt folk". Framför allt oroar sig föräldrarna, eftersom de är rädda att deras ungdomar skall påverkas. Det förekommer mer narkotika i Gårdsten än i andra områden. Fritidsgårdarna används som rekryteringsplatser och ungdomar i tonåren riskerar att dras in i missbruket. Tabletter initierar till annat missbruk. För-

säljarna kan stå utanför fritidsgårdarna och det är förmodligen lättare att bli erbjuden knark i Gårdsten än på annat håll. En tjänsteman uttalade sig på följande sätt:

"Är man resurssvag och har ett helvete hemma så kan det vara lätt att pröva. När man blandar ihop våra egna svaga och invandrare som har kulturkonflikter så vet föräldrarna inte hur de skall bära sig åt ibland."

Missbrukare som placerats i Gårdsten sprider missbruket där. Både svenskar och en del invandrare använder hasch. Amfetamin används i alla åldrar, från tonåringar till 40-åringar.

I Norra Biskopsgården är de boende inte lika oroade över missbrukarnas inverkan på den sociala miljön. Man känner till att det bor en del svenska missbrukare i området, men upplever inte att missbruket är utspritt. Vilken uppfattning man har därvidlag beror emellertid på var i området man bor. De som bor i närheten av Solvädersgatan känner större oro för att barnen och ungdomarna skall komma i kontakt med missbruk och missbrukare.

I båda områdena känner sig de boende besvärade av de grannar som lever ett annorlunda och avvikande liv i deras närmiljö, "i det lilla granskapet". De känner sig otrygga när grannarna missbrukar och är uppe hela nätterna. De avvikandes livsstil skapar problem för dem som vill ha det lugnt. En del är t ex rädda för att gå till tvättstugan där de riskerar att möta missbrukare.

Att andelen resurssvaga svenskar är för stor i de berörda områdena är en utbredd uppfattning bland de intervjuade. Man menar då människor med olika typer av sociala problem.

En del är missbrukare i behov av olika samhällsinsatser. Andra har låga inkomster, låg utbildning, är långtidssjuk-skrivna eller arbetslösa. Därtill kommer arbetare, svenskar och invandrare, som har tunga arbeten i industrin eller städarbeten - d v s arbeten som har lågt anseende i samhällets statuspyramid. Invandrarna har dessutom låg status som medlemmar i minoritetsgrupper. Sammantaget medverkar det till att ge områdena dåligt anseende. Dessutom har tidningarna, ofta överdrivet, skrivit om förekommande problem vilket ytterligare försämrar områdenas rykte.

Det kan vara svårt för dem som bor i de berörda områdena att identifiera sig med den bild tidningarna ger av dessa och med det dåliga anseende och rykte de förknippas med. En kvinna berättar:

"Det har varit - och är fortfarande - en god sammanhållning bland många svenskar här. Många bor kvar här av det skälet. Men Gårdsten fick dålig rykte för cirka tio år sedan. Tidningarna skrev ner stadsdelen. Detta påverkade folk socialt och några kanske flyttade för det. Massmedia skriver negativt om det som händer i Gårdsten. Vi som bor här tycker inte att det är så negativt som tidningarna vill göra gällande, men vi bor i en lugnare del av området."

Många tycker att Gårdsten och Norra Biskopsgården har ett mycket sämre anseende än områdena förtjänar och att tidningarnas negativa skrivelser har bidragit till detta. Det har också bidragit till att man flyttat därifrån. Gårdstensborna upplever att de förknippas med problem som tidningarna "blåst upp och överdrivit". Även de som trivs och bor i lugna områden tycker att det är jobbigt att behöva försvara att de bor där. De berättar att deras bekanta ifrågasätter varför de bor i området och att människor som

bor på annat håll har svårt att tro dem när de hävdar att det är lugnt och trivsamt.

En del föräldrar är oroliga över de blandade svenska skolklasserna. De befärrar att det skall skapa splittring och att undervisningen får en sämre kvalitet. Några anser att så är fallet eftersom det krävs speciella resurser för de många olika invandrargrupperna. Man ororor sig för att barnen inte skall lära sig lika bra svenska som barn i andra områden. I Gårdsten talar en del föräldrar om att inrätta egna svenska skolklasser för att få en lugnare skolmiljö. Andra är nöjda med skolan och tycker att den fungerar bra.

En kvinna berättar:

"Jag upplevde först att det kan bli svårt med klasserna - splittring och kvalitetssänkning men det är inte så jobbigt. Några talar om att svenskarna kunde ha egna klasser och då kunde det bli lugnare, men jag tycker nu att det är tomt prat."

I Norra Biskopsgården är de svenska familjerna inte lika oroliga över barnens språk. Deras oro handlar mera om en allmän resurssvagheter i skolmiljön och om en normlöshet beroende på att många har annorlunda kulturell bakgrund eller sociala problem.

Många familjer med förskolebarn flyttar när barnen kommer i skolåldern. De vill bo i resursstarkare områden.

Lite kontakt med grannar

På fritiden umgås man med sina arbetskamrater och släktingar samt med gamla vänner. En del har bra och positiva relationer med sina grannar, medan andra har lite kontakt med dem. Det är mestadels kvinnor och barn som söker och har kontakt med grannarna på gården. Man träffas på lekplatser och i öppna förskolor eller lär känna varandra därför att barnen blivit vänner och leker tillsammans. Mamorna har sällskap av varandra. Många saknar andra vuxenkontakter under den tid barnen är små och de är hemma och tar hand om dem. Kontakterna upphör ofta när de börjar förvärvsarbete igen.

Under de år barnen går i skolan umgås man en del med sina grannar därför att barnen är kamrater. När barnen leker hemma hos varandra håller föräldrarna kontakt. På det sättet har många svenskar och invandrare också lärt känna varandra.

Relativt få svenskar har spontana relationer med sina grannar. Man knackar inte på för att prata lite eller dricka kaffe. Sådana kontakter har bara de som känner varandra sedan länge.

Ensamheten drabbar ofta människor som kommer från andra delar av Sverige och som har sina gamla vänner och släktingar på långt avstånd. De har svårt att finna människor att umgås med i sina bostadsområden. För dem kan ensamheten bli förödande och många av dem vill flytta. Utanför det organiserade föreningslivet saknas lokaler, mötesplatser och arenor dit man kan gå för att träffas på kvällarna och fritiden.

Det är särskilt de äldre, de ensamstående och de frånskilda som kan bli ensamma, men även relativt unga människor som kommit flyttande från andra områden. De skulle vilja ha fler grannkontakter och sociala relationer.

Några uppger att de varken har tid eller intresse för grannkontakter. De är upptagna av andra aktiviteter eller har vänner och släktingar i andra områden som de umgås med. På fritiden umgås många med gamla vänner från skoltiden eller med vänner som de fått på sina arbetsplatser. Därutöver umgås de mest med familjen och släkten under veckosluten och vid vissa högtider. De behöver vila och avskildhet på kvällarna då de vill ha tid för sin familj. En del har fritidshus som de åker till så ofta de kan.

Några deltar i mer ordnade aktiviteter på kvällarna. Det kan röra sig om någon form av föreningsverksamhet i eller utanför området - någon form av idrottsverksamhet för att sköta konditionen eller olika kurser för att förkovra sig och träffa människor med liknande intressen.

Vad svenskar tycker om invandrare

Diskrimineringsutredningen visar att en stor majoritet av svenska folket har fått en positivare inställning till invandrare, medan en liten minoritet har trappat upp sin främlingsfientliga verksamhet (Westin 1984). Utredningen visar också att det vanligtvis är svenskar som har lite kontakt med invandrare som är motståndare till en fortsatt invandring och som har en negativ värdering av invandrare. De känner oftare än andra fruktan och motvilja inför dem och anser att de etniska relationerna är dåliga. Många av dessa människor har dålig självkänsla och känner en stark svensk etnisk identifikation.

I jämförelse med de högre samhällsklasserna har arbetarklassen färre kontakter och vänskapsrelationer med invandrare, enligt diskrimineringsutredningen. Man kan förmoda att de förstnämndas kontakter bygger på frivillighet och att de invandrare det rör sig om mestadels är högutbildade - amerikaner, engelsmän eller tyskar. Människor ur de högre samhällsklasserna kommer sällan i kontakt med arbetskraftsinvandrare eller flyktingar. Diskrimineringsutredningen och andra undersökningar visar också att nära personliga kontakter mellan svenskar och invandrare bidrar till att öka förståelsen dem emellan.

De svenskar som har mest kontakt med arbetskraftsinvandrare och flyktingar är arbetare som ofrivilligt kommit i kontakt med dem i sina bostadsområdena och på arbetsplatserna. I jämförelse med andra grupper har de fler invandrare som grannar och arbetskamrater. De svenskar som bor i invandrantäta områden har emellertid mindre umgänge och släktskap med invandrare än svenskar i andra områden, med undantag för de som bor i mycket invandrarglesa områden. De är emellertid inte mindre toleranta mot invandrare.

Många av de som bor och arbetar i Gårdsten anser att det finns mindre rasism och främlingsfientlighet där än på andra håll. Närheten till invandrare har bidragit till att öka förståelsen för dem och man har därigenom fått möjlighet att bearbeta sina känslor och attityder visavi dem. Det är emellertid uppenbart att det finns en irritation över den ökande andelen invandrare i området.

De intervjuade i Gårdsten anser att det finns relativt lite av rasism och främlingsfientlighet i området, men att den som förekommer är något mer framträdande hos resurssvaga människor. Andra visar ett påtagligt ointresse för invand-

rare. Man lever vid sidan av varandra utan några omfattande kontakter, men också utan några större konflikter. En fritidsledare berättar:

"De äldre svenskarna är mera rasistiska än de yngre, de resurssvagare svenskarna pratar illa om invandrare bakom ryggen på dem, de är mera otrygga i sin egen situation."

I Norra Biskopsgården finns en starkare irritation och motvilja mot invandrare, framförallt mot turkar. Otrygga svenska familjer skyller gärna förefintliga problem på dem. De är irriterade över den stora andelen turkar och flyktingar, men det förekommer inga stora vardagskonflikter mellan de båda grupperna. Många anser att det inte finns någon invandrarfientlighet att tala om. Andra menar att den kulturella toleransen i området var stor tills för några år sedan, men att den avtagit på grund av att det numera bor för många flyktingar och invandrare där. Vissa svenskar har fått en ökad kulturell tolerans. Vardagsnärligheten gör att de ser invandrare som medmänniskor. Man bjuder dock inte hem dem. En sådan yttre tolerans i vardagen kallar Billy Ehn "samlevnadsfrid" (Ehn, 1981).

Invandrare är "som alla andra" anser en del av de intervjuade i Gårdsten. De berättar att deras inställning till dem blivit positivare efter hand. Det är deras egna erfarenheter som fått dem att ändra inställning till såväl invandrare som till området. Det stora bekymret är hur de skall få vänner och bekanta från andra områden att förstå att invandrarna inte utgör något problem.

Invandrarna utgör numera ett naturligt inslag i de båda områdena, hävdar en del av de intervjuade. "Muhammed har fått ett ansikte. Han är inte längre något abstrakt". Många kän-

ner också klassgemenskap med de invandrare som är arbetare, men har svårare att känna gemenskap med vissa flyktinggrupper som man anser föraktar kroppsarbete.

De som kommer från andra delar av Sverige kan känna gemenskap med invandrare därför att de själva upplever sig som sådana. Andra känner solidaritet med vissa invandrargrupper på grund av deras svåra livssituation i egenskap av flyktingar. De kan även sympatisera med deras politiska kamp.

Att bo i ett invandrartätt område ger möjlighet till möten med invandrare. I bostadsområdena och på de offentliga inrättningarna i anslutning till dessa, t ex skola, förskola, affärer, föreningslokaler, men också på gårdar och i tvättstugor, finns arenor där kontakter kan knytas mellan medlemmar av olika etniska grupper - men där även konflikter kan uppstå och möten utebli.

Svenskarnas irritation över invandrare handlar ofta om kulturkonflikter. Invandrarna betar sig annorlunda i vissa avseenden. Man kan reta sig på deras sätt att behandla sina barn och tycka att de har dålig uppsikt över dem då de tillåts vara ute sent på kvällarna. Deras kvinno- och mansroller är också utsatta för kritik.

En annan källa till irritation är invandrarnas annorlunda sätt att sköta de gemensamma utrymmena. De tar inte tillräcklig hänsyn till de normer som gäller, menar man. Framför allt är det utomnordiska invandrare som inte vill acceptera de normer och bestämmelser som gäller, trots att de informerats om dem.

Det är viktigt att människor får möjlighet att lära känna varandra. Om man upplever gemenskap tar man större hänsyn till det gemensamma livet i området, framhöll några. Bris-

ten på kontakter mellan svenskar och invandrare kan vara en orsak till att invandrarna inte känner till och respekterar gällande normer. Ingen missköter de gemensamma utrymmena med flit eller parkerar sin bil hur som helst om man känner sina grannar. Eftersom det påverkar hela omgivningen är det viktigt att människor - svenskar och invandrare - lär känna varandra. Sådana synpunkter framförde några av de intervjuade.

Det finns de som menar att invandrarna bidrar till att göra respektive område mera stabilt eftersom de oftast är resursstarkare än svenskarna - de får exempelvis stöd av familj och släktingar som hjälper till med barnpassning och liknande och många av dem har flera sociala nätverk i området.

Några anser att invandrarna skall bo i området på svenskar-
nas villkor och rätta sig efter svenska regler. Dessa före-
språkare menar att det är fel att tillåta stora koncentra-
tioner av vissa grupper i en del bostadsområden i stället
för att sprida dem så att alla skulle bli tvungna att tala
svenska.

* * *

I Norra Biskopsgården är det många som irriterar sig över att turkarna är så rikt representerade i området. Man anser att de isolerar sig och inte förefaller ha samma behov av sociala relationer med svenskar som andra invandrare. De har landsmän i närheten att umgås med. Man tycker att de dominerar på olika sätt och retar sig på att de inte respekterar enkla ordningsregler - de går på gräsmattor och i rabatter och använder inte de uppsatta papperskorgarna när de slänger sitt skräp. De passar inte sina tider i tvättstugorna och parkerar sina bilar lite hur som helst. In-

vandrare skall leva på svenska villkor och rätta sig efter svenska regler, menar man.

Bostadsbolagens servicepersonal uppger att de har gått igenom gällande regler med turkarna, men att detta inte har hjälpt. De svenska grannarna uppfattar det som att turkarna inte vill anpassa sig till gemensamma regler; de vill leva efter sina egna normer och isolerar sig i sin egen grupp och kultur.

På grund av deras religiösa/kulturella bakgrund är turkarna den grupp som avviker mest i området. På högstadiet förekommer etniska grupperingar och många turkiska ungdomar har inga nära kontakter med jämnåriga svenskar. Turkarna har en märklig inställning till svenskar, menar flera av de intervjuade. De ser bara det negativa hos dem och svensk kultur, vilket man befärar skall leda till etniska motsättningar i framtiden.

Turkiska ungdomar - särskilt pojkar - är en källa till irritation i föreningslivet. Man tycker att deras sätt att umgås avviker från andra ungdomars. När de deltar i olika verksamheter tar de med sig turkiska pojkar från andra områden. De kommer i grupp och dominerar verksamheten, vilket gör att andra ungdomar kan bli rädda för att delta.

Man retar sig på att det bara är pojkarna bland de turkiska ungdomarna som deltar i olika ungdomsverksamheter. Svenska flickor deltar ofta, men de turkiska får inte göra det för sina familjer. Man irriterar sig också på de turkiska pojkarnas kvinnosyn - i föreningslivet förväntar de sig att kvinnorna skall passa upp dem.

Skolpersonal på högstadiet ogillar också att turkiska pojkar uppträder i grupp. En del lärare uppfattar dem som hot-

fulla. Att de turkiska flickorna är hårt hållna och inte får delta i olika aktiviteter i skolan och i området i övrigt, ses inte heller med blida ögon. En lärare uppger:

"Just nu har vi lite rastproblem - hot på rasterna. Turkar har annan livsinställning, en annan uppfostran, en annan syn på könen. Man måste få en position som individ om man ska bli accepterad som lärare eller fritidsledare."

Bland lärarna tycker man att de turkiska barnen isolerar sig för mycket från andra barn. Det får bli till följd att de inte lär sig svenska ordentligt och inte lyckas särskilt bra i skolan. En lärare berättar:

"Det är negativt att en grupp blir så stor att den inte behöver svenskar och inte strävar efter att lära sig ordentlig svenska. Turkarna kommer att hänga efter i jobben om de inte lär sig bättre svenska.

De har inga studietraditioner. De fordrar att barnen skall bidra genom jobb, men studier kräver både tid och arbete. Turkar tror att skolan har varit dålig. Vad kan man göra? Vi måste visa att studier lönar sig, eftersom de turkiska föräldrarna måste kunna visa på framgång. Barnen har alla förutsättningar att bli t.ex läkare - vad gäller begåvning - men de har svårt att hitta motivation till en sådan utbildning. De ser inte vitsen med detta. De tycker att de kan tjäna pengar ändå, de lever i en tradition där att det går att tjäna pengar på pizza.

Det finns en dubbelhet, i kollektivet utbildas de till bandet på Volvo och samtidigt förväntar man sig att barnen skall lyckas. Man måste få föräldrarna att förstå att barnen måste kämpa med studierna om de skall kunna få andra jobb."

Vad de turkiska barnens dåliga skolresultat beträffar är det svårt att se vad som beror på segregation respektive tradition, menar lärarna. Om de bodde i mindre segregerade områden skulle de lära sig bättre svenska, tror en del. En av lärarna får komma till tals:

"Nu börjar emellertid turkiska föräldrar se att turkiska barn har svårare att använda svenskan som språkligt verktyg. De får inte samma chans att lära svenska som andra. Vissa föräldrar börjar se att barnen behöver möta mer svenskar ute om de skall få samma möjligheter. Antalet turkar i området är för stort. Modellen med de sammansatta klasserna fungerar inte här därför att det finns för få svenska barn.

Segregation gör att modellen inte fungerar. Vi försöker diskutera med den turkiska gruppens representanter. Tiden kanske verkar åt rätt håll. Men turkarna är ingen homogen grupp, det finns spänningar inom gruppen."

De turkiska barnen är på många sätt de mest resursstarka; de får ta ansvar i familjen, de får stöd hemma och av sina släktingar och kan därmed känna större trygghet än andra barn, hävdar en del lärare.

Turkarnas vanor skapar oro och irritation och de väcker laddade känslor. En del svenskar är avundsjuka eller hyser ett visst förakt för deras seder, t.ex matvanorna som ställer speciella krav på skolmaten. Vidare tycker man inte att de visar tillräcklig hänsyn när de samlas i stora grupper och springer i trapporna när de skall besöka varandra. Även deras klädsel, särskilt kvinnornas, retar man sig på. Man tar avstånd från deras muslimska traditioner som vissa svenskar är rädda för.

Det finns också de som tycker att turkarna utgör ett positivt inslag, t.ex när de sitter tillsammans på gårdarna om somrarna. Det borde svenskarna ta efter menar en fritidsledare:

"Det är positivt att de tar hand om varandra, svenskarna har redan glömt hur man gör detta. Det är vi svenskar som isolerar oss här i området. Vi har mycket att lära av turkar och andra invandrare"

* * *

De intervjuade svenskarna ger en varierande bild av sina finska grannar. Många känner en kulturell närhet till dem i motsats till andra invandrargrupper med betydligt mer avvikande kulturell bakgrund. Hur man ser på dem skiljer sig dock åt beroende på var man bor - i Norra Biskopsgården utgör de en relativt liten grupp, medan nästan hälften av alla invandrare i Gårdsten är finnar.

I Gårdsten ser man inte finnar som invandrare på samma sätt som andra; de är mera som svenskar, de är nordbor och har ett likartat sätt att leva. I takt med att andra invandrargrupper flyttat till området har de fått högre status. Man tycker att de är bra; de arbetar hårt på Volvo, är inte rädda för att säga vad de tycker och vågar ställa krav. En del tycker att de ställer för stora krav. En kvinna berättar:

"Svenskarna diskuterar varför finnarna skall ha egna klasser, vi har inga svenska klasser. Samtidigt är det nog så att just det faktum att finnar har egna klasser i området medför att de svenska klasserna blir mindre splittade, eftersom det nu finns ett mindre antal finska barn där.

Först hade vi dåliga relationer med finnarna. De är mer inbundna. Finnarna här umgås mycket med varandra. De familjer som är blandfamiljer umgås med varandra, och finska och svenska barn umgås med varandra."

Även i Norra Biskopsgården anser man att finnarna är som svenskar. De är skötsamma och stillsamma, deras kultur och normer liknar de svenska. Enligt en av de intervjuade liknar finnar och svenskar varandra även på det sättet att båda isolerar sig från andra och är rädda för att göra bort sig. Finnarna har anpassat sig bra, menar man, och de ses inte som en tydlig etnisk grupp. De umgås med svenskar och isolerar sig inte. Även de finska ungdomarna smälter väl in. Det finns dock en liten grupp finska missbrukare i området som man betraktar negativt.

Några finska barn i Norra Biskopsgården går i finska klasser i Jätttestensskolan, men isolerar sig inte från andra barn. En lärare berättar:

"I Jätttestensskolan har finnar och svenskar inga problem - inga spänningar - med varandra, trots att finnarna har annat språk och i vissa avseenden andra normer. Lärarna arbetar aktivt för att barnen skall lära känna varandra.

I Jätttestensskolan bygger man på den rika förekomsten av svenska barn. Det handlar inte om att utplåna etnisk identitet utan att ge barnen en mångkulturell identitet. Jätttestensskolan är ett bra exempel på hur man kan integrera invandrarbarn i den svenska skolan."

I Gårdsten tycker en del svenskar och svenska lärare att barnen som går i de finska klasserna lär sig sämre svenska

och därigenom isoleras från andra barn. Även finnarna som grupp isolerar sig mer än tidigare, menar man. De har inte behov av att umgås med svenskar på fritiden, eftersom den finska verksamheten i området är rätt omfattande.

En del av de intervjuade uttalar en viss bitterhet över att finnarna har kommit att utgöra en så stor grupp i Gårdsten. De har lyckats skaffa betydande resurser för egen del. Några menar att de får för mycket service. Man tycker att det är märkligt att de arbetar på samma arbetsplatser, att de samåker dit, bor i samma område och enbart umgås med varandra på fritiden. Man har till och med svårt att acceptera att de talar finska med varandra. En svensk gårdstensbo berättar:

"Finnarna här håller ihop med varandra. Vi jobbade här för att få fler grannskapsrelationer, men det var svårt. Finnarna jobbar tillsammans på bandet och talar finska med varandra. Sedan bor de nära varandra och umgås bara med varandra.

De har för mycket service här. Jag har märkt att de som är i medelåldern talar sämre och sämre svenska. De umgås bara med landsmän. Jag tycker nog att kommer man till ett annat land så måste man lära språket. Ett städbolag jag känner till har 99 procent finnar, folk där pratar bara finska. De tar bara finsk arbetskraft och vill helst jobba för finska firmor här.

Barnen pratar mera finska nu. Varför vill de inte prata svenska?"

Det finns också en uttalad bitterhet över de utslagna finnarna i området. En man berättar.

"Det finns ett snack här om finndjävlar, varför ska de få förtidspension så lätt? Folk pratar om att när de blir sjuka kan de inte få pension, men dessa finska fyllegubbar får det. Det finska A-laget syns så tydligt. Dessa oskötsamma udda typer syns. De andra skötsamma finnarna syns inte.

Men finnarna här har problem. Många nervärderar sig. De skäms för andra finnar. De skäms för de utslagna finnarna, de som gapar och skriker i bussarna och på torget. De finnar som har egna bilar ser dem inte.

De utslagna vill inte ha vård. Polisen här säger att "nu ska vi åka till Karelska Näset". Det är bakom Angeredes torg. Där håller ofta de utslagna till. Många av dem bor i lägenheter som socialen har köpt.

Många finnar flyttar runt. De flyttar till Angered och till Lövgärdet, men de kommer tillbaka hit igen. Även svenskarna kan göra så. Några kommer tillbaka till samma gata."

* * *

I båda områdena är man irriterade på iranierna. Man retar sig på deras attityd och på deras krav på resurser. Man är kritiska till att de studerar och vill ha bra arbeten. En del svenskar och finnar ur arbetarklassen upplever att iranierna har en nedsättande attityd mot arbetare och kroppsarbete. Vanligtvis handlar det om kulturella skillnader, men också om klasskillnader och en osäkerhet huruvida de är riktiga flyktingar eller ej. En kvinna i Gårdsten hade följande synpunkter:

"Området har blivit förändrat sedan det kom så många flyktingar hit. Många av dem är svåra. Iranier och irakier är svåra. Många anser att iranierna är ekonomiska flyktingar.

De har blivit uppassade, och de kör med sina ungar. De sätter barnen mot varandra. De iranska barnen har ett beteende som kan irriteras. De har svårt att vara med andra. De bestämmer över andra. Iranierna är nog svårast.

Iranierna vill få kontakt, de söker kontakt med svenskar, men de har en sådan märklig attityd - de är lite översittare. Det är de manliga iranierna - de vill att man ska ta hänsyn till dem. Kvinnorna är inte sådana, de är mycket trevligare. De är öppnare och finner sig i situationen. Iranska män i allmänhet är jobbiga, även pojkarna. Det är konflikter mellan olika normsystem. Muslimerna har annorlunda normer, det är svårt att umgås med dem. De iranska och svenska barnen däremot, umgås och leker med varandra.

De spansktalande här protesterar inte så mycket. De är politiska flyktingar. Men alla iranier är ekonomiska flyktingar. Khomeini tog deras rikedomar. De är de rika, de som kommer hit."

I Biskopsgården tycker man att iranier, framför allt de yngre männen, ställer för höga krav; "de vill ha allt". Vissa flyktinggrupper har det för lätt, de får för mycket resurser i form av lägenheter, kläder och studiehjälp. Den åsikten framfördes av svenskar i båda områdena som kritiserar flyktingpolitiken och menar att den måste förändras. Flyktingarna bör få kämpa mera för sin tillvaro när de kommer till Sverige. Det är fel att de inte behöver arbeta, systemet är för slapt, hävdar man. En man från Gårdsten får komma till tals:

"Folk här i området har reagerat över flyktingar när de snabbt haft råd att köpa hus på "gräddhyllan". Det fanns t.ex en familj som var libaneser eller något sådant - jag kommer inte säkert ihåg vilka. De kom i två bussar direkt från Alvesta. Snart kom stora Ikea-

bussar med mycket möbler. De kastade ut pappkartonger genom fönstret - rakt på gatan. Invandrarverket köpte lägenheten åt dem. Tanten som sålde lägenheten fick 32 000 kronor för lägenheten fast priset var bara 30 000. Folk blev irriterade över att man slösar med skattepengarna. Folk har fördomar. En svensk familj som lever i misär får inte allt. Genom att man ger allt till en flyktingfamilj skapar man hat mot invandrare. Då blir det rasproblem, man dömer alla över en kam.

Det är lätt för folk att få fördomar för utlänningar. Jag hör det i hela stan. Det finns ett rashat, vi ha några rasister här också. Men nu när det är bostadsbrist och när de utslitna får gå i industrin blir det lätt att folk får fördomar för invandrare."

Några av de intervjuade i Norra Biskopsgården anser att iranierna inte utgör något större problem. Det är synd att de som är högtutbildade skall behöva bo där, menar man, i synnerhet som de inte vill det själva. Man tror också att iranierna kommer att flytta därifrån, de söker sig redan från området. De vill köpa hus eller bo i större, lyxigare lägenheter. De vill ha och söker kontakt med svenskar.

De är ambitiösa och uppmuntrar sina barn att studera. Lärarna anser att de iranska barnen är mycket duktiga i skolan. De är studiemotiverade. Föräldrarna ägnar dem mycket tid medans de själva väntar på att få arbete, går kurser eller studerar. De ställer emellertid höga krav på att barnen skall lyckas i skolan - för höga enligt vissas förmenande. En lärare berättar:

"Iranier ställer stora krav och de har stora förväntningar på livet i Sverige. För dem är bostad viktigt som status. De vill inte bo här, de vill ha finare lägenheter. De köper dyra stereopaketer och piano. De vill snabbt ha mycket. De har levt extremt hemma. De har

haft flera bilar och egna hus. De vet knappt att de är flyktingar och de tror att de kan få allt. De tillhör medelklassen som har haft det bra hemma."

* * *

Svenskarnas inställning till chilénare är positivare än till andra flyktingar och invandrargrupper. De anses vara riktiga flyktingar och redan från början kände många stor sympati för dem. Man ordnade olika aktiviteter för att göra dem kända i respektive bostadsområde och de visade själva tidigt prov på sin egen kultur, bland annat genom att spela chilensk musik.

När de kom till Sverige och Gårdsten möttes de av en gynnsammare situation än många andra invandrare och flyktingar. Massmedia var positivt inställda till dem och folk i allmänhet kände bättre till deras skäl att vistas här än andra flyktinggruppers. De hade en solidaritetsrörelse att relatera till, genom vilken de tidigt fick kontakt med svenskar. De kunde i högre utsträckning än andra grupper känna sig välkomna till Sverige och Gårdsten; svenskarna kunde identifiera sig med dem. En viss kulturell dragningskraft uppstod mellan de båda folkgrupperna.

Trots att de chilenska familjerna i Gårdsten har varit väl accepterade har deras umgänge med svenskarna varit begränsat. Deras svenska grannar visste varför de vistades här och hade, särskilt i början, en positiv inställning till dem. En kvinna berättar:

"Chilénare och andra latinamerikaner är riktiga flyktigar. Spansktalande och svenskar har bra relationer här i Gårdsten. De gör allt för att tillfredställa oss svenskar."

Chilenarnas flyktingstatus har emellertid förändrats efterhand och allt fler betraktar dem numera som vanliga invandrare. Bland svenskarna finns en del avund över att chilenarna har fått studera och skaffa sig utbildning. Man irriterar sig på dem som grupp; de har stora fester som pågår till långt in på nätterna, deras ungdomar hänger i trapporna osv. En kvinna berättar:

"I tvättstugan finns det en del problem med chilenarna. En del har ont av det. Chilenare är gästvänliga, många av vännerna bor hos dem och svenskarna kan ha ont av det. Vi har en gammal tant här i huset, hon klagar inte över det. Andra tycker däremot att det är jobbigt. En del tycker också att det jämt är skitigt, de tycker att chilenare kan slarva med barnen. Folk klagar över att de chilenska barnen sitter i trappan. De har glömt hur det var att vara ung och sitta i trappan. Folk reagerar överdrivet. Men jag tycker inte heller om att man röker i trappan.

Vi umgås en del med varandra här på gårdarna, många invandrare är så tysta. De märks inte. Barnen umgås med varandra. Det finns ingen rasism här."

Resursavundsjuka och oförståelse för invandrarnas anpassning till livet i Sverige

Svenskar kan ha svårt att förstå invandrares olika sätt att anpassa sig till livet i Sverige och bostadsområdet; att de vill behålla en del av sin kultur och få möjlighet att integrera sig istället för att assimileras. Man har svårt att förstå att de finska klasserna kan vara trygghetsskapande för de finska barnen eller att de kan vara kulturellt viktiga för dem. I Gårdsten är en del svenskar avundsjuka på finnarna för de resurser de lyckats skaffa sig där.

Vad resurser beträffar riktar sig irritationen i Biskopsgården mot de turkiska invandrarna. De bör inte få ytterligare resurser, menar man. Det skulle kunna leda till att ännu fler turkar flyttar till området, vilket i sin tur skulle kunna medföra att de isolerar sig ännu mer från det svenska samhället och svenskarna. Om de får bygga en moské i området skulle det ses som en provokation, menar en av de kritiska rösterna.

Att det råder brist på lokaler i området är en annan källa till konflikt eftersom det är svårt att fördela de få som finns på ett "rättvist" sätt. Turkarna har länge försökt få bättre lokaler för sina föreningsverksamheter.

Resursavundsjuka mot flyktingar bottnar ofta i att man tycker att de får för mycket "gratis", inte minst att de får studera. En kvinna berättar:

"Jag tycker att vissa invandrargrupper har det för lätt. De får lägenhet och studiehjälp. De borde få kämpa lite. Men det handlar också om flyktingpolitik. Det är inte rätt att de måste leva i ovisshet om de får stanna eller inte. De skall inte få komma till Sverige och sedan utvisas. De utnyttjar ofta barnen i spelet. Vi bör ha en annorlunda flyktingpolitik.

Det är fel att de inte får arbeta! Systemet är slappt. Låt dem jobba åtminstone halvtid. Sydamerikanerna här städar; iranierna vill bara studera eller ha bra jobb. Andra invandrare, som t.ex finnarna, står bara på bandet. Men folk vågar inte prata om detta så öppet; att det är fel att invandrarna kan få så mycket. Vi svenskar får inte ett skit. Så pratas det bland ungdomarna, men inte så ofta bland de vuxna."

Misstro och maktlöshet inför bostadsföretag och politiker

Bostadsbolagens och politikernas sätt att behandla de boende skapar en viss misstro mot politikerna, anser de intervjuade familjerna i båda områdena.

I Gårdsten har bostadsbolagen bedrivit ett projekt där man använt en s k "arbetsbok". De boende har utfrågats om hur de vill ha det i olika avseenden, men tycker inte att bolagen tagit någon större hänsyn till deras synpunkter.

Många upplever att de inte har något inflytande över utvecklingen i sina bostadsområden. De känner vanmakt då de inte kan påverka den dåliga skötseln av områdena, inte kan få reparerat eller bestämma över den inre miljön. De känner även vanmakt inför befolkningsutvecklingen - att så många människor med sociala problem placerats i deras bostadsområden och att så många flyktingar styrts dit.

Bostadsbolagens planerade lyxlägenheter och deras sätt att behandla hyresgästerna är en annan källa till oro. Bostadsbolagen och politikerna bryr sig egentligen inte om hur de boende vill ha det, menar man. Många befarar att de inte skall ha råd att bo kvar efter en dyrbar renovering. Renoveringarna bör genomföras så att vanliga människor har råd att bo kvar respektive flytta till området, hävdar dessa kritiska röster.

De boendes intryck är att varken politiker eller bostadsbolagens tjänstemän lyssnar på dem. De skyller ifrån sig allt ansvar; politikerna hävdar att makten finns hos tjänstemännen i bostadsbolagen och att de själva inte kan göra särskilt mycket åt det. Bostadsbolagen skyller på politikerna och lyssnar inte på de boende. De sistnämnda

anser att bostadsbolagens tjänstemän har stor makt, men att de använder den efter egna intressen och syften; de kan besluta om ombyggnader och skötsel - politikerna har överlämnat makten till dem. Några menar att politikerna säkert vill vara demokratiska, men att det är svårt för dem och medborgarna att komma varandra så nära att en fungerande demokrati blir möjlig. Politikerna fungerar inte längre som kontakter mellan medborgare och olika intressenter.

De boende tycker att de själva bör ha makt i sina bostadsområden; de har kunskaper om respektive område och anser sig därmed vara "experter". De vill ha boendeinflytande och boendedemokrati men är inte säkra på att andra orkar och är intresserade av att delta i en sådan verksamhet. Dessutom finns det olika intressenter och aktörer som inte vill lämna ifrån sig makten och kontrollen. Kontaktkommittéer och hyresgästföreningar har mycket makt i de båda områdena men kan inte använda den, menar man.

Många är kritiska till hur bostadsbolagen - särskilt Poseidon - behandlar problemfamiljerna. Man rensar ut utan att bry sig om de drabbade. Man flyttar dem till något annat problemområde i stället för att verka för att de sprids till flera olika områden. En kvinna berättar.

"Det är bättre här nu än för 7-8 år sedan. När det var tomt här, då var det svårt. Det är bättre på vår gata nu sedan missbrukarna är bortkörda av Poseidon. De missbrukare som blev vräkta har fått lägenheter hos Bostadsbolaget i området. De som vräks är missbrukare och socialfall.

Vi som bor här märker att Posidon inte tänker på barnen. Svenska familjer i området diskuterar detta att man även vräker barnfamiljer. Det finns många svenskar som vräkts. Det känns allmänt jobbigt men egentligen blir det bättre för de skötsamma. De svenska famil-

jerna har krävt att man tar hand om barnen i problemfamiljerna."

Först styrde bostadsbolagen de resurssvaga till Gårdsten och Biskopsgården och nu flyttar de dem till nästa problemområde utan att ta ansvar för dem, menar de intervjuade. Man tycker att dessa människor borde få en rimlig chans. I och för sig är det viktigt att antalet problemfamiljer i området inte ökar, men att reglera deras antal bör ske på annat sätt än som nu sker.

Somliga hyresgäster har fått uppfattningen att en del bostadsbolag vill vräka invandrare i samband med sanering i området. Man anser att flyktingar och invandrare istället bör erbjudas bostäder i andra områden så att deras flyttning sker på frivillig väg.

De boende ställer sig också frågande inför de allmännyttiga bostadsföretagens samarbetsorganisation (SABO), och vad de uppfattar som SABOs nuvarande policy, nämligen att flytta ut resurssvaga för att efter renovering locka resursstarka hyresgäster. På det sättet tänker sig SABOs representanter att de skall motverka segregationen och öka mångfalden i de båda bostadsområdena. De boende befarar att renoveringarna skall leda till att vanliga arbetare inte får råd att bo kvar.

De flesta av de intervjuade svenskarna vill ha en viss upprustning i sina bostadsområden. Många av husen är i dåligt skick och i behov av förbättringar, men någon lyxrenovering vill man inte veta av. Däremot är det angeläget att olika mötesplatser och arenor för de boende skapas i sammanhanget.

5. VARFÖR FLYTTAR SVENSKAR FRÅN GÅRDSTEN OCH NORRA BISKOPSGÅRDEN?

Ett av syftena med mitt forskningsprojekt har varit att besvara frågan varför svenskar flyttar från Gårdsten och Norra Biskopsgården. Vid de intervjuer jag gjort med de utflyttade själva samt med lärare i de berörda områdena och med tjänstemän i bostadsbolagen, har flera skäl angivits.

I nya bostadsområden är befolkningsutvecklingen ofta instabil, inte minst på grund av en betydande omflyttning. Vissa grundläggande faktorer påverkar dock denna utveckling. Några områden har redan från början en del tillkortakommanden, till exempel den fysiska belägenheten - det ligger dåligt till geografiskt eller har dålig luft. Det kan också röra sig om själva bebyggelsen, dess arkitektur, eller om befolkningssammansättningen och tilltagande sociala problem. De nya bostadsområdena kan också ha positiva egenskaper som gör att människor trivs och vill bo kvar.

Att utvecklingen i Gårdsten och Norra Biskopsgården redan från början kom att leda till en stor in- och utflyttning har sina skäl - bl a dålig service och skötsel. Det är viktigt att så betydande kvaliteter i boendet fungerar redan från början. Både svenskar och invandrare flyttade från Gårdsten på ett tidigt stadium på grund av missnöje med bostadsbolagens och kommunens sätt att sköta dessa frågor, uppger några av de kvarboende.

Området var inte färdigbyggt när hyresgästerna började flytta in - service och skötsel släpade efter. Det var till exempel svårt att göra inköp då bussarna endast gick i en riktning. Också i Norra Biskopsgården klagade man tidigt över den dåliga skötseln. Hissarna reparerades inte och området tilläts förslummas även på andra sätt.

Situationen i Gårdsten uppmärksammades tidigt på ett negativt sätt i massmedia, vilket kom att påverka utflyttningen därifrån. Den stora omsättningen av hyresgäster försvårade möjligheterna att skapa sociala kontaktnät. Eftersom många inte hade för avsikt att bo kvar i området försökte de inte heller etablera några kontakter där, vilket kom att motverka stabiliteten i området. Relationerna mellan de till Sverige nyanlända finländarna och de svenska barnfamiljerna var inte alltid goda. Även detta medverkade till svårigheterna att bygga upp den sociala stabiliteten.

När bättre alternativ dök upp på bostadsmarknaden flyttade många av de resursstarkare svenskarna. Det dåliga underhållet av respektive bostadsområde och den försämrade sociala miljön var bidragande skäl. Svenskar med sämre resurser samt invandrare fick överta de lediga bostäderna.

Jag har intervjuat svenskar som flyttat från de båda områdena under perioden 1987-1989. Många av dem har försäkrat att deras flyttning inte haft något samband med befolkningssammansättningen i respektive bostadsområde. De flyttade därför att de vill ha större eller mindre lägenhet och det hade de inte kunnat få i området. Någon hade flyttat ihop med sin pojkvän. Andra hade flyttat därför att de tyckte att lägenheterna i Gårdsten var för dyra, de ville ha närmare till arbetet eller de ville bo i eget hus eller bostadsrätt. Några hade fått arbete på annan ort eller ville inte bo i en storstad eller dess utkanter. De sistnämnda hade ofta släktingar på den ort de flyttade till. Flera av de intervjuade uppgav att de hade trivts bra och att de hade upplevt invandrartätheten som något positivt. Att bo i ett invandrartätt område hade gett dem en positivare bild av invandrare än de haft innan.

En familj hade flyttat därför att de ärvt ett hus i ett annat område. Deras barn som vuxit upp i Gårdsten och var vana att umgås med invandrarungdomar hade i början haft svårt att anpassa sig, inte minst på grund av den negativa värdering av invandrare som ungdomarna på orten gav uttryck för. I det nya området bodde få invandrare.

Andra utflyttade uppgav att följande omständigheter i bostadsområdet och dess befolkningsammansättning haft stor betydelse för deras beslut att flytta därifrån:

- Den slitna miljön, bristen på underhåll och service samt förslumningstendenser och osäkerhet om framtida hyror och renoveringar (Norra Biskopsgården). Dålig service och skötsel.

Bristande tillgång på teknisk service i omgivningen; t ex renhållning, fungerande hissar och allmän ordning.

- Höga hyror och tråkig eller dålig yttre fysisk miljö i form av ensidig och tråkig planering; dålig luft (Norra Biskopsgården). Den långa raden med enformiga höghus och det kilometerlånga gångstråket upplevs speciellt negativt (Gårdsten).
- Irritation över befolkningsammansättningen: Den stora andelen invandrare, framför allt den stora andelen flyktingar som flyttat in under de senaste åren samt den stora andelen svenskar med sociala problem (båda områdena). Pensionärer som bott länge i området har flyttat därför att de upplevt att de haft svårt att känna igen sig och känna sig trygga (Norra Biskopsgården).

- Oro över barnens skolgång, skolans resurser och undervisningens kvalitet.

Här handlar det om grundläggande jämställdhet och viktiga villkor vad gäller livskvalitet, som får stor betydelse långt in i framtiden. Om svenskarna inte kan övertygas om att undervisningen i de invandrartäta områdena har lika hög kvalitet som i andra områden, hjälper det inte att invandrartätheten kan ge andra positiva effekter, som till exempel att barnen lär sig mångkulturell förståelse och tolerans.

- Områdets låga status och dåliga rykte.

Man har tröttnat på att behöva försvarar sitt boende i området och att bli sammankopplade med de problem som anses föreligga där.

Att så många av de svenska grannarna har problem av missbruks- eller annan karaktär gör människor osäkra på om det är bra för deras barn att växa upp i området. Man flyttar därför att man tycker att den sociala miljön är negativ - det finns för många svenska familjer med problem, många ensamstående mammor, hög kriminalitet och narkotika. Föräldrarna är oroliga för att deras barn och ungdomar skall få svårt att finna lämpliga vänner.

Invandrarnas annorlunda kultur och normer kan ta sig sådana uttryck att en del svenskar tar avstånd från dem; de känner en osäkerhet och irritation som påverkar dem att flytta.

Den stora andelen turkar; deras beteende - att festa på nätterna, att inte umgås med andra än släktingar och landsmän, springet i trapporna, deras sätt att parkera sina bi-

lar på gårdarna i stället för på parkeringsplatserna och att de inte tar hänsyn till andras tvättider retar de svenska grannarna. Det är dock endast personer som bott i närheten av turkar som angivit detta skäl till flyttning (Norra Biskopsgården).

Det stora antalet flyktingar i båda områdena har påverkat svenskarna i deras beslut att flytta. Det är inte flyktingarna som sådana man är emot, utan koncentrationen av dem.

Den höga invandrartätheten i kombination med den stora andelen svenskar med problem medverkar till svenskarnas benägenhet att flytta. Mina intervjuer gav dock inga belägg för att det stora antalet invandrare eller förekomsten av vissa invandrargrupper var det enda skälet till sådana beslut. Däremot kan det vara ett skäl till att vissa svenskar inte vill flytta dit. Lägenhetsuthyrare berättar att presumtiva hyresgäster tvekar när de ser de många utländska namnen på skyltarna i trappuppgångarna. Många hyser en motvilja till att bosätta sig i invandrartäta områden. Denna ovilja bygger i mångt och mycket på det dåliga rykte och anseende som områdena är behäftade med.

Vid mina intervjuer med lärare i Gårdsten fick jag inte heller några belägg för att människor i någon större utsträckning flyttar på grund av invandrare eller invandrartäthet. Svenska föräldrar anger sällan sådana skäl till att flytta, menar de. En lärare som har arbetat länge i området berättar:

"Jag har aldrig hört att svenskarna skulle flytta beroende på invandrarna. Under alla dessa år vet jag bara en mamma som sade att hon skall flytta därför att hon inte kunde få särskilda resurser åt sin son - men hon är

den enda. Under alla dessa år har jag inte hört det i något föräldrasamtal.

De säger aldrig heller att de flyttar för att de är oroliga beroende på hemspråksundervisningen eller att språket är sämre i Gårdsten än annorstädes.

Det kan vara så att en procent av de som flyttar från området gör det beroende på invandrare eller invandrabarnen - inte flera. Ett skäl till flyttning är alltså att det är rörigt här överlag och ett andra skäl är att folk köper hus eller insatslägenheter. Jag har haft många utflyttningar, men de beror på sociala faktorer inom familjen. Här finns en mycket stor genomströmning. De resurssvaga flyttar för att få omväxling i sina liv. Det har varit lätt att låna pengar. Folk köper villor, även sådana som inte har råd. Efter 3-4 år kommer många tillbaka. De klarar inte ekonomin. Detta händer därför att man lånar ut pengar så dumt."

Lärarna i Norra Biskopsgården tror däremot att en del svenskar flyttar på grund av den stora andelen invandrare. Många flyttar året innan barnen börjar skolan då de befarar att skolmiljön skall vara dålig med tanke på den stora invandrarstätheten och den stora andelen resurssvaga svenskar. Att svenskar flyttar upplevs starkare eftersom de är så få - men även invandrare flyttar.

Enligt tjänstemän vid de kommunala bostadsbolagen i Göteborg är de vanligaste orsakerna till att man flyttar från de berörda områdena följande:

- man vill ha en större eller mindre lägenhet,
- man flyttar till annan ort,

- man flyttar ihop med någon,
- man flyttar till villa eller bostadsrätt.

Några tjänstemän menar att det förekommer att svenskar flyttar från de mest invandrartäta områdena därför att de på olika sätt besväras av invandrare.

I en rapport från Göteborgs Stads Bostadsbolag uppger man att de främsta skälen till att människor flyttar är att de vill ha en större lägenhet (29%) samt att de vill flytta till eget hus (15%). När det gäller Gårdsten uppger 24 procent av de tillfrågade att de flyttat därför att de ville ha större lägenhet. Lika många flyttade av annan, icke specificerad orsak. Fjorton procent uppgav att de inte trivdes i området. För Norra Biskopsgården gäller att 24 procent flyttade därför att de ville bo i eget hus och 23 procent av annan orsak. Tjugotvå procent ville ha större lägenhet (Tobisson och Henning 1988).

I en annan rapport som handlar om utflyttade från Stenby, framkommer att en tredjedel av hushållen uppgivit hyresnivån som det viktigaste enskilda skälet till flyttningen, medan en knapp fjärdedel ville bo i eget hus. En tiondel flyttade på grund av lägenheternas utformning och för lika många var anledningen ändrade familjeförhållanden (Dahlgren, Eriksson, Siksiö 1985).

6. HUR PÅVERKAR INVANDRARTÄTHETEN FÖRENINGSLIVET OCH FRITIDSVERKSAMHETEN?

I Gårdsten anser en del svenskar att området har ett sämre föreningsliv på grund av att så många invandrare inte deltar i de gemensamma aktiviteterna. Att finnarna inte gör det anser man vara särskilt beklagligt. De utgör en stor grupp och har egna föreningar. Det gör det svårare att driva något gemensamt. Föreningslivet i området saknar styrka och stabilitet.

En del invandrare deltar dock i olika former av föreningsverksamhet, men är inte med i den demokratiska processen, beslutprocessen. Den tar svenskarna hand om. Invandrarna kan vara med en kortare tid, men de orkar inte fortsätta så länge. De upplever det svenska föreningslivet som ytterst formellt. De kulturella skillnaderna i olika länders föreningsliv påverkar; det finns för mycket byråkrati i det svenska. Det påminner om det gamla skolsystemet, hävdar en del svenskar, och menar att det även hindrar dem själva från att delta. En man berättar:

"Det är svårt att nå invandrare i föreningslivet. Deras annorlunda kultur påverkar. Finnar vill ha sina egna finska ledare. Vi hade kurser om boenderätt och det kom några finnar. Några av dem pratade, de ville visa sig, och hålla låda, men andra vågade inte."

En föreningsaktivist berättar.

"Språket kan vara ett hinder för invandrare att delta, men det kan även bero på att de är rädda att försvenskas eller rädda för att ta på sig för många åtaganden. De är inte vana att organisera sig. Det är kanske inte heller viktigt för flyktingar att engagera sig i bollplanen här när de vet och oroar sig för att släktingar är utsatta för tortyr i hem-

landet. Föreningslivet upplevs också så annorlunda i Sverige. De upplever att beslutsprocessen är annorlunda. De upplever att det händer för lite på mötena, och att det svenska sättet att driva beslut på mötena är främmande."

En svensk fritidsledare i Gårdsten anser att svenskarna inte riktigt vill släppa in invandrarna i föreningslivet och i beslutsprocessen. Om man vill att invandrare skall vara med, måste man göra det på deras villkor, menar hon, men det är svenskarna rädda för och vill i stället assimilera dem.

Invandrare deltar i idrottslivet i de båda områdena. Där kan man vara jämlika - de deltar i verksamheten, men oftast inte i besluten.

På fritidsgårdarna har invandrarna inte riktigt funnit sina platser. Av tradition är det svenskarna som tar hand om den verksamheten. De finska ungdomarna utgör ett undantag. Finska och svenska ungdomar besöker fritidsgårdarna, medan andra invandrarungdomar ofta inte får göra det för sina föräldrar om de inte på förhand känner till vilken verksamhet de skall delta i. Enligt de intervjuade fritidsledarna är föräldrarna rädda att deras barn skall försvenskas. De tror att svenska och finska ungdomar inte har några normer att rätta sig efter och släpper därför inte gärna iväg sina barn. På fritidsgårdarna röks det och där träffar flickor och pojkar varandra. Föräldrarna har sina egna föreställningar om hur det går till. En fritidsledare berättar:

"Föräldrarna vill inte att barnen skall komma in i det svenska samhället. Samtidigt skall de lyckas - men vet inte hur. Barnen skall accepteras men inte assimileras. Detta blir till en konflikt i barnens värld. Fritidsle-

dare kan få med ungdomar i verksamheter utifrån deras egna intressen. Föräldrakontakter blir viktiga för fritidsledare och invandrarungdomar. Föräldrar kan känna sig maktlösa över hur de skall bete sig i relation till sina ungdomar. De blir osäkra på efter vilka normer de skall uppfostra sina barn. Där kan fritidsledarna hjälpa dem."

I Gårdsten tog man initiativ till en videoverksamhet där ungdomar av olika nationaliteter deltog. Fritidsledare informerades om verksamheten i skolorna. I varje klass fick ungdomarna fylla i en lista på vad de ville göra och det gav bra resultat. Samarbetet med lärarna fungerade också bra. Man initierade även cirklar i fame-dance som föll så väl ut att ungdomarna nu själva arbetar som danslärare. De svenska fritidsledarna menar att det är viktigt att ungdomar får dansa moderna danser och inte bara folkdanser som deras föräldrar föredrar.

I föreningslivet kommer ungdomar i kontakt med varandra. När t ex Fritidsförvaltningen anordnade ett läger för invandrarungdomar representerades dessa av fjorton olika nationaliteter. Kontakt minskar fördomar - en del problem kan uppstå, men man lär sig att umgås med varandra.

I de båda områdena finns fritidsledare som själva har invandrarbakgrund. De kan stå som positiva förebilder för invandrarungdomarna, bland vilka många har en positiv mångkulturell förortsidentitet. De är stolta över att bo och leva i området. Andra har problem och svårt att hitta bra förebilder och en positiv självbild. De dras till missbruk och därmed ett destruktivt levnadssätt. Det förekommer en del bråk mellan olika gäng, där ofta nordbor står mot andra invandrarungdomar.

I Biskopsgården finns ett starkt och stabilt föreningsliv och ett relativt omfattande samarbete mellan svenska- och invandrarföreningar. Invandrarbarn deltar flitigt i de svenska idrottsföreningarnas verksamhet, med undantag för de turkiska barnen. De svenska föreningarna har sett det som sin uppgift att ta till sig invandrarbarnen. Även vuxna svenskar och invandrare kommer i kontakt med varandra genom Fritidsförvaltningens olika arrangemang.

Samtidigt förekommer en viss irritation över invandrarnas deltagande i föreningslivet. De turkiska flickorna deltar nästan inte alls, medan de turkiska unga männen dominerar när de kommer i grupp. Man tycker att turkiska och jugoslaviska ungdomar visar förakt för den svenska socialpolitiken och att de har en skev bild av kvinnorollen och av fritidsledare. En fritidsledare berättar:

"De ser kvinnliga fritidsledare som slavar. De tycker att fritidsledarna ska serva dem. De kan spotta på golvet och tycka att vi ska städa upp. Det visar sig mera i ungdomar men barnen har fått det hemifrån."

Några fritidsledare tycker att de själva, i likhet med svenskar i allmänhet, har markerat sin egen kultur och sina egna normer för dåligt. Man har i allt för hög grad anpassat sig till invandrarnas normer i rädsla för att framstå som rasister. Svenskarna måste börja visa sina egna normer tydligare, menar de.

Även andra invandrargrupperns beteende kan skapa irritation. Ett exempel är kvardröjande matlukt i en fritidslokal som eritreaner fått använda. Det rör sig om kulturkonflikter. Svenskarna strävar emellertid efter att aktivera invandrarna i fritidslivet.

7. EN BRA ELLER DÅLIG SKOLA?

Hög invandrartäthet kräver särskilda resurser

I Gårdstens rektorsområde har mer än hälften av de 922 eleverna invandrar- eller flyktingbakgrund. I Sjumila rektorsområde, dit skolorna i Norra Biskopsgården och Länsmansgården hör, är cirka hälften av de 950 eleverna invandrare.

Den stora andelen invandrarelever i Norra Biskopsgården och Gårdsten ställer särskilda krav på undervisningens uppläggning. Samtidigt som elever med goda färdigheter i svenska skall få undervisning anpassad till sin nivå, måste elever som ännu inte behärskar språket få möjlighet att tillgoda sig undervisningen.

För de flyktingar och invandrare som har dåliga kunskaper i svenska vid skolstarten, har de två rektorsområdena anordnat förberedelseklasser, eller grupper, där dessa elever får undervisning under viss tid.

Läsåret 1988/89 gick 80 elever i Norra Biskopsgården i åtta olika förberedelseklasser. Under samma tid fanns det tio förberedelseklasser och -grupper i Gårdsten. Det stora elevantalet och den stora omsättningen på elever har inneburit en svår arbetsbelastning för lärarna. Bland annat har de haft ständiga nyinskolningar. Många barn har flyttat under terminen därför att deras familjer bott i tillfälliga bostäder när barnen började skolan. När familjen sedan fått permanent bostad i annat område har barnen fått byta skola. Av samma skäl har man fått nya elever när andra flyktingar flyttat in i de tillfälliga bostäder som finns i området.

För att undervisningen skall bli meningsfull för så många som möjligt måste skolorna parallellt med den ordinarie undervisningen i vissa fall organisera särskilda grupper för dem som relativt nyligen lämnat sina förberedelseklasser. Det är en resurskrävande verksamhet.

Hemspråksundervisning

I Gårdsten har alla föräldrar som så önskat fått hemspråksundervisning för sina barn, förutom i ett fåtal fall när lärare saknats. Den stora inflyttningen har lett till att ett ökande antal språkgrupper finns representerade i området - de uppgår i dag till 34 stycken. Den största språkgruppen är den finska, därefter kommer kantokinesiska, spanska och olika arabisk-, kurdisk- och persisktalande språkgrupper. För de finska barnen finns hemspråksklasser, men de kan också välja sammansatt klass i åldersintegrerat lågstadium. De spanstalande kan välja sammansatt klass i åldersintegrerad undervisning.

Målsättningen i rektorsområdet har varit att erbjuda hemspråksundervisning utan att ändra timplanerna särskilt mycket. Högstadieläroverna har erbjudits hemspråksundervisning utanför ordinarie skolschema och mellanstadieläroverna, om möjligt, på den tid som är avsatt för fria aktiviteter. De ambulerande hemspråkslärarna och bristen på lokaler har inneburit stora svårigheter i planeringen av denna verksamhet (Göteborgs skolförvaltning 1988).

I Norra Biskopsgården deltog drygt 400 elever i hemspråksundervisning på 33 olika språk under läsåret 1988/89. De största språkgrupperna, turkiska och portugiska, förekom dels i hemspråksklasser på lågstadiet, dels i sammansatta klasser på mellanstadiet med inriktning på att eleverna med

viss studiehandledning på hemspråket skulle klara vanlig klass på högstadiet (Göteborgs skolförvaltning 1989).

Stor andel elever med särskilda behov

Den sociala strukturen i de båda områdena påverkar även skolans struktur. Den i många fall tunga utslagning som förekommer i Gårdsten och Norra Biskopsgården i form av arbetslöshet, alkohol- och narkotikamissbruk samt våld drabbar barnen hårt, speciellt som det för dem ofta medför byte av vuxenkontakter. Antalet elever med särskilt behov av extra stöd är stort och gäller allt yngre barn. Ett ökande antal elever i skolorna uppvisar sådana avvikelser i fråga om utveckling och beteende att de inte utan svårigheter klarar den dagliga skolrutinen. Enligt skolan uppvisar dessa elever beteendestörningar som inte går att hänföra till en bestämd orsak - de är flera och komplexa i sin sammansättning. Ibland tar de sig uttryck i inlärnings- samt läs- och skrivsvårigheter, skoltrötthet och skolck, psykosomatiska symptom, verbal och fysisk aggressivitet, sänkt stämningsläge med allmänt depressiva drag samt svårigheter att bygga upp och behålla relationer med kamrater och lärare.

I Gårdsten har antalet elever med behov av extra stöd och stimulans varierat mellan 25-40 procent under årens lopp. De pedagogiska insatserna har inte varit tillräckliga för att lösa problemen eftersom de många gånger inte går att undervisa bort (Göteborgs Skolförvaltning 1988).

För många resursbehövande grupper

Lärare i de båda områdena anser att de resurskrävande grupperna blivit för många sedan man fått ta emot ett stort antal flyktingar under senare år. Flera skolklasser har så

många olika grupper barn med särskilda behov att resurserna och lärarnas krafter inte räcker till. Man kan inte längre ge enstaka individer de extra resurser de behöver. Några lärare tror att flyktingbarnen skulle få det bättre i områden där det inte finns så många andra barn med behov av extra resurser. Andra lärare påpekar att de svenska barnen får minskade resurser på grund av de stora insatser som krävs för invandrabarnen.

Hjälp och stimulans i den egna klassen och i skolan

I Gårdsten har elever med behov av extra stöd och stimulans i största möjliga utsträckning fått hjälp inom den egna skolklassen. På låg- och mellanstadiet har det bl a skett genom en långt driven individualisering, åldersintegrerade klasser, sociala lägerskolor och noggrann inskolning; på högstadiet genom sociala lägerskolor och försök till inskolningen i årskurs 7. (Göteborgs Skolförvaltning 1988)

I Sjumila rektorsområde anser lärarna att skolan på grund av områdets struktur har ansvar när det gäller att ge eleverna vissa erfarenheter som elever i andra stadsdelar får via hemmen. Sedan flera år bedriver man återkommande aktiviteter i syfte att ge eleverna erfarenhet av kultur, hav och friluftsliv. Man befärdar emellertid att man skall tvingas upphöra med dessa aktiviteter på grund av de höga kostnaderna.

Sjumilaskolans personal har samarbetat med föräldrar, poliser, fältassistenter och socialarbetare i stadsdelen för att försöka få ett grepp om tonåringarnas gängbildningar och fritidsaktiviteter. Man har bl a arrangerat en "kärleksvecka" för att visa kärlekens positiva sidor, samtidigt som man velat väcka ungdomarnas insikt om den höga abortfrekvensen i Göteborg. (Göteborgs Skolförvaltning 1988/89).

Lärare som resurspersoner

Lärarna i de båda områdena har stor erfarenhet av olika invandrargrupper och besitter omfattande kunskaper och resurser av godo för undervisningen i klasser med många invandrare. När nya grupper invandrare med barn anländer är lärarna de resurser som finns att tillgå. De får emellertid sällan kunskap om de nya grupperna genom informations- eller studiedagar utan måste själva skaffa sig dessa kunskaper. Det tar tid och ställer stora krav på dem. De som inte orkar säger upp sig, men de som trivs stannar ofta länge och lär sig mycket.

De flesta lärarna i de båda områdena har arbetat länge i respektive område. Många trivs med sitt arbete och tycker att det är meningsfullt och stimulerande att arbeta i en skola där det finns barn från olika länder och kulturer. De menar att flyktingbarnen kan känna sig trygga i dessa områden, bland andra invandrare, liksom i skolan där man är beredd på att de är annorlunda. Lärarna tror inte att de möts av samma förståelse i skolor som saknar invandrare. Samtidigt tycker de att det skulle vara bra för svenska barn i andra områden att träffa fler invandrarbarn. Flyktingarna och deras barn skulle också må bra av att träffa fler svenskar. I Gårdsten och Norra Biskopsgården råder brist på bra svenska förebilder.

Integration i skolklasserna

En del lärare i Gårdsten anser att deras invandrarelever är bättre integrerade i de svenska klasserna på låg- och mellanstadiet, där de är uppdelade i tre grupper, än invandrarbarn i andra invandrartäta områden. I Gårdsten sätts större resurser på dessa barn. En av grupperna utgör en hemspråksgrupp. Lärarna menar att invandrarbarnen blir mer isolerade i områden där man använder sig av andra modeller.

I Gårdsten kan de känna sig trygga i klasserna, liksom i den egna gruppen och bland andra invandrabarn.

I Norra Biskopsgården upplever lärarna inte på samma sätt att invandrabarnen integreras i de svenska klasserna. Man menar att modellen fungerar dåligt på grund av att det finns för få svenska barn i området, liksom i klasserna.

Ökad tolerans bland barnen - ökad förståelse för varandras kultur och för världen

Eftersom så många av de boende i Gårdsten och Norra Biskopsgården är invandrare, avviker invandrabarnen där inte särskilt mycket från sin omgivning. Hårfärgen spelar ingen roll - det är naturligt att man kommer från olika platser och länder.

Lärarna i Gårdsten menar att det förekommer få konflikter mellan barn tillhörande olika etniska grupper. Det är inte negativt att avvika. Det skapar tolerans. Barnen bråkar visserligen mycket men det förekommer inte mycket bråk mellan olika invandrargrupper. Man tror att intoleransen är större i andra skolor.

En positiv effekt av invandratätheten i Gårdsten är att de svenska barnen får en ökad förståelse för sin omvärld. De lär sig förstå andra kulturer och blir tolerantare mot invandrare. Det är mindre av tävlande inom klasserna eftersom det är naturligt att alla kan olika mycket om olika ting. Man får en bredare kunskap om skilda kulturer, vilket berikar både barn och lärare. Invandrabarnen är en stor tillgång i undervisningen då många av dem har anknytning till aktuella skeenden. De svenska barnen får möjlighet att utvecklas och lära sig sådant som barn i andra områden går miste om.

Även i Norra Biskopsgården har man inställningen att det är positivt för invandrabarnen att så många andra barn i området är invandrare. De behöver inte känna sig speciellt avvikande. Däremot tycker inte lärarna här att barnen i allmänhet är särskilt toleranta mot varandra. De visar dock ofta stor solidaritet mot sina egna klasskamrater. Också här är det vanligt att man använder barnens olika kulturtillhörighet som ett positivt inslag i undervisningen.

Sämre svenska för svenska barn och invandrabarn

En negativ effekt av invandratätheten i Gårdsten kan för de svenska barnens vidkommande bli att de tillägnar sig ett enklare språk än vad de annars skulle ha gjort. Några lärare menar att de "sänker" sitt språk, de måste tänka på orden och förenkla dem för att göra sig förstådda. De får inte möjlighet att arbeta extra med synonymer, då de alltid använder de enklaste orden. Lärarna menar dock att det inte finns någon "gårdstenska": "Att det skulle finnas någon gårdstenska är rena rappakaljan! Jag blir upprörd av att höra talas om det!", sade en av dem.

Med den stora andelen invandrabarn i klasserna är det svårt att arbeta med svenska språket. Så länge de utgjorde omkring 50 procent av klasserna gick det bra, men sedan deras andel ökat ytterligare har det blivit svårt att ge lika bra undervisning i detta ämne, menar lärarna. Det är t ex svårt att använda rim i undervisningen. Till och med de resurssvaga svenskarnas barn behärskar svenska språket bättre än invandrabarnen.

I Norra Biskopsgården påverkar inte invandratätheten de svenska barnens språk negativt eftersom de hör svenska på annat håll, enligt lärarna där. Däremot får det effekter

för invandrarbarnen eftersom de så sällan hör svenska utanför skolan.

Brist på bra förebilder för invandrarbarn

Att så många svenska familjer i de båda områdena har omfattande problem leder inte sällan till att deras barn har svårt att lita på människor. De är rädda för nya relationer och håller distans. Det kan därför vara vanskligt för såväl svenska- som invandrarbarn att hitta positiva svenska förebilder i de berörda områdena. De träffar allt för sällan vanliga, trygga svenska familjer och barn. De lär inte känna de förhärskande svenska normerna utan ser för mycket av den normlöshet som råder bland de resurssvaga svenskarna, hävdar deras lärare. De poängterar emellertid att det finns många ensamstående mödrar som har en enastående styrka. De kämpar så gott de kan utifrån sina förutsättningar. De för en kamp som kan göra dem starka.

Att barnen ofta lämnas ensamma - föräldrarna har inte tid eller ork att ägna sig åt dem - speglar av sig i deras oro.

Låg skolprestation och aggressiva skolbarn

Jämfört med andra områden i Göteborg är skolprestationerna i de båda områdena låga. Det förekommer mycket ilska, bråk och slagsmål bland barnen. Även små barn är aggressiva. Enligt lärarna har den tendensen ökat betydligt sedan kanal-TV och video introducerades. Barnen använder karateslag när de slåss. De omfattande problemen i form av fylleri och narkotika, föräldrarnas oförmåga att ägna sig åt barnen och det myckna TV-tittandet har resulterat i att barnen är mycket oroligare än tidigare. För bara sex år sedan var det möjligt att bedriva helt andra aktiviteter med dem än

i dag. Det är svårt för skolpersonalen att ge kunskap och trygghet åt så många olika typer av grupper.

8. DE SVENSKA BESLUTSFATTARNAS BILD AV ETNISK SEGREGATION

Angeläget att motverka segregationen

Den etniska och sociala segregationen är en viktig och aktuell socialpolitisk fråga för den politiska ledningen i Göteborgs kommun, uppger några av de intervjuade politiker-
na. Bostadssegregation och bostadsfrågor diskuteras ofta i såväl socialnämnden som i kommunstyrelsen. Det är angeläget att motverka att kommunens medborgarna delas in i olika kategorier och bostadsområden beroende på ekonomisk, social, kulturell eller nationell bakgrund, menar de. Likaså är det viktigt att åstadkomma en bostadsförsörjning som motverkar den nuvarande kraftiga segregationen i kommunen, som dessutom har ökat på senare år.

I kommunfullmäktige har man fattat beslut om att en alltför stor koncentration av en viss etnisk grupp i en stadsdel skall undvikas. Bostadsförmedlingens tjänstemän har i vissa fall tolkat beslutet så att när kvoten för en viss grupp i ett bestämt område har uppfyllts, placerar man invandrare och resurssvaga svenskar i andra områden istället. Tills för några år sedan var det vanligt att agera så, uppger en politiker. När man nekade en invandrarfamilj bostad i ett område på grund av att kvoten för deras etniska grupp redan var fylld, innebar det i allmänhet att det blev svårt för dem att få bostad överhuvudtaget. Under en period då det fanns gott om lediga bostäder kunde man i viss mån sprida invandrarna och även motivera målsättningen med detta agerande. I dag är det svårare då rörligheten på bostads-
marknaden är begränsad.

Lokalt inflytande - kultur och bra service skall göra områdena attraktiva för alla

Några politiker menar att det är viktigt att utveckla både de befintliga segregerade områdena och nya bostadsområden så att de blir jämbördiga med andra områden. Härigenom hoppas man uppnå att människor skall vilja flytta till dessa områden och även bo kvar där.

Såväl kommersiell som kulturell och annan service skall erbjudas i stadsdelarna som bör göras attraktiva för alla. Stadsdelsnämnderna bör ge de boende bättre möjlighet till lokalt inflytande. De bör få mera att säga till om i frågor som rör deras boende och boendeområden. De bör även erbjudas olika upplåtelseformer och boendialternativ i sina bostadsområden. Det gamla bostadsbeståndet bör rustas upp och i samband därmed måste man se till att vanliga människor kan bo kvar efter renoveringarna. Sådana åtgärder hoppas man skall leda till att människor av olika kategorier skall vilja bo i samma stadsdelar. Man bör sträva efter att kunna erbjuda bra bostäder med arbetsplatser och god service i nära anslutning till dessa.

En politiker tror att göteborgarnas utflyttning till grannkommunerna beror på "segregation och problem förorsakade av kulturkrockar". Ytterligare en anledning skulle vara att det inte byggs tillräckligt många villor och andra attraktiva bostäder i Göteborg.

Ombyggnad av bostäder samt kontroll av hyresgäster för att motverka segregation

Det allmännyttiga bostadsbolaget Poseidon har redan rustat upp en del lägenheter i de områden som byggdes inom ramen för det s k miljonprogrammet. Företrädare för Poseidon

menar emellertid att det på sikt kommer att bli omöjligt att genomföra ombyggnader om inte regeringen beviljar lån med låg ränta. Om renoveringar inte kan genomföras i de områden som står på tur, kommer segregationen i Göteborg att öka ytterligare. Ännu fler svenskar kommer att flytta från de redan segregerade områdena. Hittills har regeringen, genom påverkan av kommunen, beviljat Poseidon dispens för lån med låga räntor. Bolaget har därmed fått möjlighet att till en rimlig kostnad genomföra ombyggnader i miljonprogrammets bostadsområden.

Några politiker riktar stark kritik mot Poseidon och menar att dess företrädare för en hänsynslös bostadspolitik. Från att tidigare ha praktiserat en solidarisk bostadspolitik har de övergått till en mycket "högerinriktad syn" på människor - de väljer ut vissa hyresgäster och vräker andra. När en åtstramning av hyresgästernas betalningsplikt infördes, gavs de svaga ingen tid att ordna upp sin situation. Bolaget har blivit allt mer sofistikerat i sitt sätt att göra sig av med svaga hyresgäster. En politiker hävdar att Poseidon vill sprida de svaga hyresgästerna till olika bostadsbolag och hellre låter de egna lägenheterna stå tomma än tar emot invandrarfamiljer. Härigenom vill de minska segregationen och andelen invandrare i vissa områden. Bolaget praktiserar en policy som går ut på att minska invandrarandelen i flera områden. Man tar inte emot invandrare och man vill minska deras antal i samband med sanering. I policyn ingår ett ekonomiskt tänkande som uteslutande gäller det egna bolaget och inte den totala kommunala ekonomin.

Många politiker menar att situationen för resurssvaga svenskar och invandrare på bostadsmarknaden i Göteborg är svårare än någonsin. De stora allmännyttiga bostadsföretagen och SABO vill sanera i sina bostadsområden och varje

bostadsbolag för diskussioner om hur det egna bostadsbeståndet skall fördelas.

Några politiker hävdar att man bör fatta ett gemensamt beslut om hur man skall arbeta för att fördela bostäder till de svaga grupperna och hur man skall kunna motverka ytterligare segregation. Man bör motverka segregation på frivillig väg genom att t ex erbjuda de invandrare som så önskar bostäder i andra områden, menar de. De stora kommunala bostadsbolagen har lägenheter i hela Göteborg och kan delvis påverka situationen genom att erbjuda invandrare bostäder i andra stadsdelar.

Små möjligheter att påverka

Politikerna i Göteborg har och har haft olika idéer om hur man skall förfara med allmännyttans bostäder. Moderaterna har föreslagit att de skall säljas ut och socialdemokraterna att de skall delas in i mindre förvaltningsområden. Politikerna har små reella möjligheter att påverka bostadsbolagen. De politiker som sitter i bostadsföretagens styrelser blir matade med information. I praktiken är det ledningsgruppen och tjänstemännen i dessa företag som bestämmer över utvecklingen. De "silar" sin information till politikerna. En del politiker menar att de inte kan motverka segregationen, utan bara uttrycka önskemål om en sådan utveckling.

Några politiker ser det som sin uppgift att försöka påverka bostadsbolagen, vars intressen ofta uteslutande handlar om pengar. I viss mån kan politikerna påverka fördelningen av bostäder via bostadsförmedlingen, genom att föreslå regler för hur detta skall gå till. Det föreligger emellertid en viss intressegemenskap mellan tjänstemän vid bostadsbolagen och bostadsförmedlingen, vilket informellt påverkar styr-

ningen av hyresgäster, menar dessa politiker. Tjänstemännen anpassar sig till varandras önskemål. Ett sätt att motverka segregation skulle vara att blanda människor redan från början när man bygger nytt, om detta var ekonomiskt möjligt.

Någon menar att det är en snäv grupp politiker i nära anslutning till kommunalrådet som bestämmer om stadens bostadsfrågor. Byggnadsnämnden och fastighetsnämnden är de tongivande och deras företrädare tillfrågas av kommunstyrelsen. Man lyssnar mera på dem än på andra politiker som tar upp frågor i fullmäktige. Politikernas bild av segregationen har förändrats - tidigare gällde det enbart att fylla de tomma lägenheterna, men numera tänker man på hur de svaga hyresgästerna skall fördelas och hur man skall förfara för att segregationen inte skall öka.

Man bör sluta oroa sig över den etniska segregationen i Göteborg och tillåta vissa områden att vara och förbli segregerade, hävdar en politiker. Invandrarnas segregerade boende är kanske den bästa lösningen för alla, inte minst för svenskarna. Hon menar dock att både politikerna och bostadsbolagen är rädda för att ta en öppen diskussion i denna fråga, även om många av dem har liknande tankar. Man bör dock inte låta segregationen bli för omfattande och inte blanda invandrare och resurssvaga svenskar i samma områden.

Svenskarna har låg toleransgräns för etnisk segregation

I vissa områden i Göteborg - bl a Gårdsten och Norra Biskopsgården - har man nått gränsen för hur många invandrare och resurssvaga svenskar man kan ta emot. Det hävdar några av de intervjuade politikerna som registrerat sådana signaler från de boende. Människors tolerans för etnisk segrega-

tion är lägre i Sverige än i t ex England. Det har i och för sig att göra med vilka grupper som bor segregerade. Enligt politikerna har svenskarna svårast att acceptera en stor koncentration av muslimer eftersom de upplevs som mer hotande och främmande än andra grupper. Till stor del är det situationen i Iran och muslimernas annorlunda kvinnosyn som ligger bakom denna rädsla. Den negativa inställningen till muslimer i Göteborg är en sen företeelse. Många svenskar irriterar sig på det stora antalet iranska unga män i staden, menar de. Man retar sig på deras attityd och uppträdande, inte minst mot tjänstemän; de är överlägsna och krävande och det finns även uppgifter om att vissa av dem har satt i system att missbruka olika bidrag. De betalar inte sin hyra trots att de får bostadsbidrag och litar på att de i egenskap av flyktingar inte skall bli vräkta. Några söker socialbidrag trots att de har studiehjälp. Dessa omständigheter ligger bakom den negativa inställning som svenskar har till iranier och muslimer, tror politiker-
na. Även om det bara är ett fåtal som utmärker sig, skadar de hela gruppen och ger den dåligt rykte.

Många svenskar är missnöjda med den invandrapolitik som bedrivs och har fantasiföreställningar om flyktingarnas förmåner i Sverige. De flesta flyktingar vill emellertid arbeta och inte leva på bidrag.

Det är obehagligt att se den negativa attityd mot turkar som vuxit fram i Biskopsgården på senare tid och som tagit sig uttryck i att man startat en kampanj för att driva ut dem ur stadsdelen. En av de politiker som framförde denna ståndpunkt beklagar att hennes partikamrater uppträtt "så fullständigt idiotiskt" när de uttalat sig negativt om turkar i den lokala stadsdelsnämnden. Hon menar att dessa lokalpolitiker inte representerar partiet utan enbart sig själva när de framför sina åsikter att turkar och invandra-
re skall bort från Biskopsgården. Hon menar att turkarna i

stadsdelen är skötsamma människor. Majoriteten av dem vill bo kvar och bör också få göra det, medan de som vill flytta till andra områden bör erbjudas den möjligheten.

Svenskarna visar i dag en mera öppen invandrarfientlighet än tidigare, enligt vissa politiker. Man tror dock att de svenskar som bor i hyresbostäder har en positivare inställning till invandrare än de som bor i villor, eftersom de förstnämnda haft möjlighet att komma i kontakt med dem.

Den etniska segregationen bör motverkas på frivillig väg. De invandrare som så önskar bör erbjudas bostäder i icke invandrartäta områden. Man bör avsätta större resurser till de invandrartäta områdena, bl a i form av kultur- och fritidsverksamheter. Man bör se till att det finns platser och verksamheter där människor kan träffas och komma i kontakt med varandra. Vidare bör olika folkrörelser agera mera aktivt för att skapa kontakter mellan svenskar och invandrare i de båda områdena. Flera av de intervjuade politikerna delade ovanstående uppfattning.

Behov av förnyelse

Enligt en representant för SABO behöver upprustningar göras både i Gårdsten och Norra Biskopsgården. SABO vill genomföra inventeringar och försöka hitta modeller för hur förnyelsen skall kunna ske så att de som bor i respektive område skall ha råd att bo kvar. Denna upprustning skall ske på hyresgästernas villkor, enligt SABO-representanten.

Även på Stadsbyggnadskontoret tycker man att det behövs förnyelse i de bägge områdena. I rapporten "Förnyelse av miljonprogrammet" (Stadsbyggnadskontoret, 1990), konstateras att det finns ett stort behov av att såväl fysiskt som socialt förbättra de områden som ingick i miljonprogrammet.

Det gäller även de s k eternithusområdena från slutet av 50- och början av 60-talet, till vilka Norra Biskopsgården hör. Man föreslår att ett utvecklingsprogram omfattande till- och ombyggnad av Bostadsbolagens lägenheter i bl a Gårdsten skall utarbetas. Programmet bör också omfatta åtgärder som olika fastighetsägare i Biskopsgården bör vidta.

Stadsdelsnämnderna bör få en central roll i sammanhanget. I samarbete med berörda parter skall de utarbeta en helhetsbild av förnyelsebehoven och ge inriktningen för de åtgärder som skall vidtas i kommande bostadsförsörjningsprogram. Man föreslår att kommunen skall reservera tre miljoner kronor i investeringsplanen för åtgärder i de aktuella områdena.

För att kunna förverkliga en sådan förbättring krävs en helhetssyn. Det måste finnas ett underlag med ett socialt perspektiv som omfattar kunskap om hur de boende har det. Det behövs även ett tekniskt perspektiv som visar vad som behöver åtgärdas samt ett ekonomiskt som redovisar kostnaderna och hur dessa skall täckas. Underlaget för en sådan helhetssyn bör göras i samverkan mellan kommunen, hyresgästerna och bostadsföretaget. De egentliga problemen i dessa områden och hur de skall kunna åtgärdas bör diskuteras i en öppen dialog. Det handlar om sociala problem, bristande underhåll, byggsador, ensidighet mm.

Göteborg har den segregation man velat ha

En representant för ett bostadsbolag menar att kommunens bostadsbolag har fått ta ett större ansvar för de svaga grupperna på grund av att de har större tillgång på lägenheter än de privata bostadsbolagen. De har även fått bidrag för att ta emot dessa grupper.

Idag erbjuds invandrare och flyktingar företrädesvis lägenheter i de norra stadsdelarna där rörligheten är störst - mer än 20 procent. I centrala Göteborg är den endast 5-10 procent och en stor del av bostäderna där fördelas genom direktbyten.

Flyktingar kan inte få bostäder i centrala Göteborg på grund av att enskilda fall har förtur där. Förtursfallen prioriteras före flyktingarna och de få lägenheter som blir lediga går till dem. Marknaden är otillräcklig och flyktingarnas bostadsfråga kan inte lösas i första hand, men den måste klaras upp utan rasism.

I de segregerade områdena är rörligheten stor, bl a på grund av att de människor som inte har så välordnade liv gärna flyttar - det blir ett sätt för dem att få omväxling.

Inför hotet om markindelning och på grund av att de är med i bostadsanvisningsgruppen, har även de privata värdarna börjat ta emot fler flyktingar. De verkar emellertid fortfarande anse att deras privata integritet ställs på spel om de tvingas ta emot dessa grupper.

Vår talesman menar att bostadsföretagen har kunnat göra en del för att motverka segregationen. De har kunnat sprida invandrare och flyktingar. De har diskuterat med de boende i olika områden där det funnits motstånd mot invandrare för att förmå dem att ta emot sådana grupper. Man har byggt daghem och givit resurser till lokaler så att de stora invandrargrupperna skall kunna bygga upp egna verksamheter i områdena. I enlighet med de invandrapolitiska målen har man gjort det möjligt för dem att integrera sig till livet i Sverige på ett sätt de själva önskar - t ex genom att bygga egna organisationer. Man har inställningen att de stora invandrargrupperna skall få stöd och resurser för att

bo förhållandevis segregerat. Detta gäller främst finnar i Gårdsten och turkar i Norra Biskopsgården. Beslut i invandrarpolitiska frågor har dock ofta tagits utan att man först tittat på befintliga resurser.

Om det behövs går bostadsbolagen aktivt in och bryter utvecklingen för att påverka tendensen till segregation för vissa grupper. Hittills har sammansättningen av invandrare inte varit alltför ensidig i bostadsområdena, anser man, men det gäller att inte fylla på med samma etniska grupper.

Enligt tjänstemannen har Göteborg den segregation man velat ha. Skolan och dess resurser påverkar invandrades benägenhet att bo segregerat. Om man vill påverka den etniska segregationen bör man sprida invandrarklasserna till olika områden och skapa resurser för invandrarundervisning på flera håll. Tjänstemannen är inte särskilt oroad över att de stora grupperna av arbetskraftsinvandrare bor segregerat, men upplever flyktingarnas boende som problematiskt. Det finns en vilja att motverka dagens tendens att ge flyktingar bostäder i redan segregerade områden, men samtidigt känner man en vanmakt inför att inte kunna påverka detta i praktiken.

Andra stadsdelar måste börja ta emot flyktingar och invandrare som vill bo i andra områden än de invandrartäta. De som bor kvar i sådana områden måste få resurser och hjälp till bra livsvillkor i sina bostadsområden.

En annan tjänsteman, som arbetar med flyktingars bostäder, menar att det enbart är politikerna som kan förändra dagens bostadssituation. Det kan ske genom att man stoppar flyktingmottagningen tills bostadssituationen förbättrats och den svåra bostadsbristen för flyktingar lösts. Politikerna skulle kunna tvinga hyresvärdar i alla områden att ta emot

flyktingar. Bostadsmarknaden är en sjuk marknad som styrs av pengar och där finns ingen rättvisa, fortsätter hon. Flyktingarna bör betrakta sin första bostad i Göteborg som något att starta med och som de skall nöja sig med under några år tills de själva kan söka sig till andra områden och göra bostadskarriär.

SLUTDISKUSSION

"Trots bostads- och arbetsförhållandena, trots rotlösheten, framhärda massorna, den nödvändiga anonyma arbetsstyrkan, att fortsätta att bestå av individer. Och inunder var och en av dessa bevarade personligheter finns det något som liknar ett hem.

Det "ställföreträdande" hemmet har ingenting med någon byggnad att göra. Taket över huvudet, de fyra väggarna, har så att säga blivit sekulariserade: helt fristående från det som finns bevarat i hjärtat och som är heligt. En sådan sekularisering följer naturligt på vissa ekonomiska och sociala betingelser: utarrendering, fattigdom, överbefolkning, stadsplanering, markspekulation. Men ytterst orsakas den av bristande valfrihet. Utan att ha föregåtts av en följd av val kan ingen bostad sägas utgöra ett hem...

För de vanlottade står hemmet inte för ett hus, utan för en sedvänja eller en följd av sedvänjor. Var och en har sina egna. Dessa sedvänjor är valda och inte påtvingade, och hur övergående de än må vara i sig själva erbjuder de, genom blotta faktumet, ett mera beständigt skydd än något nattkvarter. Hemmet består inte längre av en bostad utan av ett pågående livs undanskymda lopp... (John Berger i "Och likt fotografier, min älskade, våra ansikten snabbt förbleknar." 1989)

Efterkrigstidens invandring till Göteborg började som import av arbetskraft vid sidan av flyktinginvandringen i direkt anslutning till andra världskriget. I dag rör det sig mestadels om flyktinginvandring. Invandringen har inneburit stora förändringar för många svenskar, men även för det svenska samhället. Den har inte bara betytt att Sverige fått ny arbetskraft eller att flyktingar fått asyl, utan även att människor som har olika kultur, språk, traditioner och religioner, har kommit att leva och bo bland svenskar.

Det som utmärker de två områden jag studerat i sammanhanget är att dess befolkning förutom många olika invandrargrupper också består av en stor andel svenska arbetare och svenskar med sociala problem. Alla dessa grupper har i flera avseenden sämre resurser än människor i andra områden, t ex vad gäller pengar och konsumtionsresurser, men även prestige, makt och möjligheter att välja boendeområde. Resurser har också att göra med jämlika möjligheter till arbete, utbildning och annan samhällsservice.

De som bor i de studerade områdena är relativt sett oftare arbetslösa, har lägre medelinkomst och sämre hälsa. De deltar mera sällan än andra grupper i politiska val.

Flera är enförälderhushåll, som ofta är mer utsatta än andra för olika påfrestningar - t ex dålig ekonomi och ensamt ansvar för hem och barn. Där bor fränskilda och för-tidspensionärer som kan vara en riskgrupp för alkoholmissbruk eller ha behov av individ- och familjeomsorg.

Många trivs med att bo i de berörda områdena, andra är missnöjda. Vad som påverkar deras trivsel är var i området de bor, hur de har tagits emot, deras egna förväntningar på bostadsområdet och vad de har med sig i fråga om klass- och kulturell bakgrund, liksom erfarenheterna från tidigare boende. Trivseln påverkas också av bostadsområdenas status och tillgängliga resurser, t ex i form av skola och föreningsliv. Den är även avhängig av de sociala relationerna i bostadsområdet samt möjligheterna att kunna identifiera sig med andra människor där, dvs i vilken utsträckning de kan uttrycka sin sociala och kulturella identitet.

Många människor har själva valt att bo i de två områdena därför att de uppskattar respektive områdes goda sidor. Andra bor där på grund av att de inte har kunnat få lägenhet

någon annanstans, eftersom de befinner sig långt ner på samhällets rangskala. Till de sistnämnda hör många invandrare, liksom svenskar med olika typer av sociala problem, t ex alkoholister.

Människor som bor eller arbetar i dessa områden kan tycka att det numera bor för många människor där som i olika avseenden är resurssvaga. Detta gör områdena tunga att bo eller arbeta i. Många ser kombinationen av en stor andel invandrare samt svenskar med sociala problem som särskilt olycklig.

I de studerade områdena, liksom i många andra, lever svenskar och invandrare i en viss "samlevnadsfrid" utan några större öppna konflikter. Det finns emellertid etniska konflikter under ytan och även risk för etnisk diskriminering.

De etniska relationerna är ofta problematiska. Konflikter uppstår när individer eller grupper i konkurrens om begränsade resurser söker uppnå samma fördelar i samhället, till exempel i form av positiv kulturell identitet, social ställning och prestige eller pengar och andra materiella tillgångar. Konflikterna kan handla om motstridiga mål eller om vilka medel man kan använda för att uppnå vissa syften.

Turkarna i Norra Biskopsgården, som är sunnimuslimer och arbetskraftsinvandrare, önskar leva där i enlighet med sin egen kultur. De har en önskan om att deras barn skall hålla fast vid deras gamla traditioner och det islamiska sättet att leva. Turkarnas önskan att behålla sin kultur - dit även islam hör - och föra den vidare, har stöd i den officiella svenska invandrapolitiken, men däremot inte alltid hos de lokala politikerna och tjänstemännen, och inte heller bland de svenskar som bor där. Turkarnas planerade

moskébygge i Biskopsgården har avvisats av de lokala politikerna med hänvisning till att moskén skulle kunna locka fler muslimer till området, öka den etniska segregationen och stämpla stadsdelen som en invandrarstadsdel. Svenskarna menar att man inte kan öka antalet invandrare i området och samtidigt klara av de problem som finns i skolan. De menar även att en moské i området - förutom att den skulle öka turkarnas isolering från svenskar - skulle öka det religiösa trycket på områdets muslimer i riktning mot ett mer fundamentalistiskt håll.

Turkarna ser motståndet mot moskébygget som ett tecken på att de inte är kulturellt och religiöst accepterade. Moskén är ett centrum för det andliga livet. Där hålls fredagsbönen och där kan barnen undervisas i Islam i koranskolorna. Moskén är för muslimerna en viktig samlingsplats som kan bryta mångas isolering. Därför är frågan om en moské viktig och högt prioriterad.

När det slutliga beslutet om moskébygget skulle tas sade den lokala stadsdelsnämnden nej. De fick god draghjälp av bland annat hyresgästföreningen i området. Stadsdelsnämnden var emellertid inte enig. Två ledamöter reserverade sig och en av dem ansåg att "det är rena rama rasismen" som ligger bakom motståndet mot moskén. Det finns inga invandrare med i Stadsdelsnämnden i detta invandrartäta område.

Muslimerna har emellertid fått rejält stöd från många andra håll för sitt moskébygge, bland annat från många politiker i andra områden, från kristna socialdemokrater och en del svenska präster, medan andra präster har varit motståndare.

Efter alla turer kring moskébygget i Biskopsgården samt mot bakgrund av det motstånd som även har dykt upp mot den nya plats som anvisats på annat håll på Hisingen, måste man

ställa sig frågan om motståndet mot moskébygget är så stort just därför att det handlar om muslimernas religiösa byggnad?

Även de konflikter som uppstår mellan olika svenska tjänstemän och iranier handlar om etniska konflikter och intressemotsättningar - men är kanske även ett uttryck för rädslan för islam och muslimer, som många anser har ökat på senare tid.

Iraniers möte med de svenska myndigheterna väcker starka känslor hos många. De upplevs som krävande och besvärliga klienter av många svenska tjänstemän. De senare är inte vana vid att invandrare ställer så höga krav. De upplever att iranierna vill bli särbehandlade. De menar att iranierna skall nöja sig med att börja med enklare bostäder och arbeta sig upp, så som andra invandrargrupper har gjort. Detta är delvis en klassfråga. De flesta iranier i Sverige tillhör medelklassen och svenska tjänstemän är inte vana vid klienter som kan ställa krav.

För iranierna är boendet särskilt viktigt på grund av att de vanligen inte kan få någon status och prestige i samhället genom arbete som står i relation till deras utbildning. Det är därför viktigt för dem att få bostad i områden med hög prestige.

Iraniernas möte med olika svenska tjänstemän har ofta inneburit en besvikelse för dem. De anser att tjänstemännen har diskriminerat dem och hindrat dem från att få lägenheter i bättre områden. Iranier är också den invandrargrupp som trivs sämst i de två områdena.

De upplever att boendet i dessa områden hindrar dem från att komma in i samhället, att få kontakt med svenskar och

att anpassa sig till livet i Sverige på det sätt de själva önskar. De vill snabbt få kontakt med den svenska medelklassen och efterlikna den. De är besvikna över att tvingas bo i ett lågstatusområde, vilket innebär att de hamnar längst ner på den sociala rangskalan. De upplever även att myndigheterna har lurat dem. De menar att de fått löfte om att få byta till en bättre bostad efter en viss tid, men tiden går utan att något händer.

Iranierarna är flyktingar och stadsbor som ofta har haft det materiellt bra i sitt hemland. De har tillhört en intellektuell medelklass och de har lämnat sitt hemland i förhoppningen att hitta den demokrati som de saknade i hemlandet. De har därför ofta haft höga förväntningar på den svenska demokratin, som de senare har blivit besvikna på, eftersom de anser att de inte har fått samma möjligheter och rättigheter som svenskarna. De upplever därför ofta att de har förlorat på invandringen.

En stor grupp finner trivs bra i Gårdsten där de lever som aktiva medlemmar i det svenska samhället - som sverigefinnar. De har goda sociala relationer med såväl svenskar som finnar. Andra finnar ser sitt boende i området som mer tillfälligt, och de umgås mestadels med sina landsmän. En tredje grupp lever i utanförskap med missbruk och andra sociala problem.

För de finska arbetskraftsinvandrarerna, som ofta är städerskor eller bilarbetare, är de finska skolklasserna och att det bor landsmän i området, viktiga skäl till att de trivs. De menar att det är viktigt att deras barn får gå i de finska skolklasserna där de kan få stöd för en positiv finsk kulturell identitet. Det är emellertid inte självklart att de finska klasserna skall få finnas kvar. De

hotas bland annat av att de finska förskolegrupperna i området läggs ner; kampen för dem pågår ständigt.

För chilensarna betyder boendet i en mångkulturell miljö framför allt att de har möjlighet att själva bestämma i vilken grad de vill anpassa sig till livet i Sverige och svenskarna, liksom till sina egna landsmän. De upplever att de i en sådan miljö har större frihet att själva ta ställning till efter vilka normer de skall uppfostra sina barn eller vilka de själva skall leva efter. De upplever att boendet i Gårdsten ger dem skydd mot assimilation och försvenskning. De slipper det assimilationstryck som de tycker finns i de svenska medelklassområdena, samtidigt som de slipper bo isolerade i sin egen etniska grupp, vilket kunde bli resultatet om de bodde i samma område som många landsmän.

Chilenare, som tillhör medelklassen, är inte beroende av andra människor i området för sin sociala samvaro. De menar att det är positivt och bra för deras barn att växa upp och gå i skola i området där de får stöd för sin kulturella identitet och samtidigt kommer i kontakt med andra invandrarbarn och med svenska barn. Chilenare är fortfarande populära bland svenskar i Sverige. De togs väl emot och fick hög status som politiska flyktingar när de kom till området. De väckte både solidaritet och sympati. Svenskarna kände väl till deras situation och de fick en annan politisk status här än till exempel de iranska flyktingarna.

Boendet i de invandrartäta områdena handlar för invandrarernas del mycket om rätten att slippa bli assimilerade. Det är inget fel i att bli assimilerad om man själv väljer att bli det. Assimilering på grund av brist på resurser är emellertid en tvångsassimilering. Människor ges inga egentliga valmöjligheter.

Enligt min mening är de lokala svenska tjänstemännen och politikerna ofta ett större assimilationshot mot invandrargrupper än vanliga svenskar i bostadsområdet. De förra kan påverka de resurser som har stor betydelse för invandrargruppernas överlevnad och välbefinnande men de har ofta förvånansvärt lite kunskap och förståelse för den svenska invandrapolitiken och särskilt för invandrarnas rätt att behålla och få stöd för sin egen kulturella identitet. Decentraliseringen av den kommunala beslutsprocessen till stadsdelsnämnder kan dessutom innebära en fara för att lokala särintressen prioriteras framför intresset att ge konkreta lösningar till övergripande invandrapolitiska frågor - jämlikhet, valfrihet och samverkan.

REFERENSER

- Andersson, C (1986) Om turkar. Statens invandrarverk.
- Berg, F och Vikander, S (1988) "SV2 i finsk hemspråksklass på lågstadiet - delprojekt 1". Bilaga E:1 i Rönquist, A-L: Pedagogisk utvecklingsverksamhet för finskspråkiga elever - PUFF. Rapport för verksamheten 1987/88, Göteborgs skolförvaltning, Grundskoleavdelningen.
- Bergman, E och Svedin, B (1982) Vittnesmål, Invandrarnas syn på diskriminering i Sverige. Liber, Stockholm.
- Bild, L (1988) Om Chilenare, Statens invandrarverk.
- De Geer, E (1980) Finländare i Göteborg. Rapport i anslutning till utställningen "Finsk Sisu" i Göteborg 17/5-2/11 1980. Svenska samarbetskommittén i Väst-sverige och Göteborgs Historiska museum.
- De Geer, E (1989) Göteborgs invandrageografi. De utländska medborgarnas regionala fördelning. Uppsala Multi-ethnic Papers 16. Centrum för multietnisk forskning, Uppsala Universitet.
- Daun, Å (1989) Svensk mentalitet. Rabén & Sjögren, Stockholm.
- Ehn, B (1981) Arbetets flytande gränser. Prisma
- Göteborgs Socialförvaltning (1985) Områdesbeskrivning Hisingen, Norra Biskopsgården, Länsmansgården, Svartedalen.
- Göteborgs Stadsbyggnadskontor (1989) Program för fortsatt markanvändning. Solvädersgatan, Norra Biskopsgården.
- Göteborgs Stadsbyggnadskontor (1990) Förnyelse i miljonprogrammet. Rapport, Stadsbyggnadskontoret informerar 4:1990
- Göteborgs Stadskansli (1989) STORM. Storstadsmiljö och kommunal ekonomi i Göteborg. Bilaga till TU 1989 05 29. Rnr 411/89.
- Göteborgs Stadskansli (1988) Folkmängden i Göteborgs delområden år 1988.
- Göteborgs skolförvaltning (1989) Sjumilaområdet 1989. Verksamhetsberättelse 1988/89

- Göteborgs Skolförvaltning (1988) Verksamhetsplan 1988-92.
Gårdstens Rektorsområde.
- Hessle, S (1986) "Dålig ekonomi och osynliga fäder. Om
finska invandrarfamiljer i Göteborg". Delegationen
för social forskning: Omhändertagande av invandrar-
barnen i Sverige. Stockholm.
- Horna, H (1988) "Latinamerikaner" i Rundblom (red): Det
mångkulturella Sverige.
- Hujanen, T (1989) "Pressens Sverige-bild och utvandringen
till Sverige" i Finland-Sverige. Bilden och verk-
ligheten. Rapport Nr 12 Deifo.
- Jaakkola, M (1983) Sverigefinnarnas etniska organisationer.
Expertgruppen för invandrarforskning. Rapport nr
22. Stockholm.
- Jaakkola, M (1989) Den etniska mobiliseringen av Sverige-
finnarna. Centrum för invandrarforskning.
Stockholm.
- Jaakkola, M (1984) Siirtolaiselämää. Tutkimus ruotsinsuoma-
laisista siirtolaisyhteisönä, Vammala.
- Koivukangas, O (red) (1980) Invandringen från Finland till
Sverige genom tiderna. Migrationsinstitutet, Åbo
- Kuusela, K (1983) Den sårade ängeln - Om göteborgsfinnar-
nas kulturella situation. C-uppsats. Sociologiska
Institutionen, Göteborgs Universitet.
- Kuusela, K (1988) Etnisk bostadssegregation i Göteborg. Del
I: Lägesbeskrivning. Forskningsrapport Nr 94.
Sociologiska institutionen vid Göteborgs
Universitet.
- Kuutman, A (1986) Om kurder. Statens invandrarverk, Norr-
köping.
- Laine, K (1987) Svenskhet som strategi. Timbro. Stockholm
- Laine-Sveiby, K (1989) "Ombytta roller?" i Finland-Sverige.
Bilden och verkligheten. Rapport nr 12. Deifo.
- Laxen, K (1989) "Vid behov" i Finland-Sverige. Bilden och
verkligheten. Rapport nr 12. Deifo.
- Leiniö, T-L (1984) Inte lika, men jämlika? Om finländska
invandrares levnadsförhållanden enligt levnadsnivå-
undersökningarna 1968, 1974, 1981. SOFI, Stockholm.

- Lundberg, S (1989) Flyktingskap. Latinamerikansk exil i Sverige och Västeuropa, Lund.
- Sander, Å (1988) Projektet Invandrade muslimers möte med det svenska samhället, KIM-rapport Nr 11. Filosofiska meddelanden. Gröna serien Nr. 31.
- Savolainen, M (1987) "Jag skäms inte för att jag är finne" i Lithman, Y. (red): Nybyggarna i Sverige. Invandring och andrageneration. Carlsson Bokförlag, Stockholm.
- Seppälä, E (1990) Lukuvuoden 1989/90 toimintakertomus. Angeredin suomalainen koti- ja kouluyhdistys, Göteborg.
- Socialhögskolan i Göteborg (1976) Gårdstensprojektet. Tvåbetygsuppsats
- Statens Invandrarverk (1987) I väntan på frihet.
- Tasiran, H (1989) Invandrade kvinnor från Turkiet i Göteborg och i London. Uppsats för ett doktorandseminarium. Pågående avhandlingsarbete vid sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Tema Invandrare 1984. Levnadsförhållanden, Rapport nr 38, SCB, Örebro.
- Therborn, G.: "Hur det hela började. När och varför det moderna Sverige blev som det blev" i Himmelstrand och Svensson (red): Sverige, vardag och struktur. Norstedts, Stockholm.
- Turunc, C (1990) "Framtidsbild för en etnisk grupp" i Day, D. och Ko's-Dienes, D.: Kulturkontakt och internationell migration - möjliga framtidsbilder. Papers in antropological linguistics 23, KIM-rapport 12.
- Utas, B (1988) Det mångkulturella Sverige. En handbok om etniska grupper och minoriteter. Centrum för multi-etnisk forskning vid Uppsala universitet. Ingvar Svanberg och Harald Rundblom (red) Stockholm.
- Wallin, K och Alexandersson, A (1975) En kartläggning och behovsinventering i stadsdelen Gårdsten. Göteborgs socialförvaltning.
- Westin, C (1984) Majoritet om minoritet. Liber förlag, Stockholm.

Tab 2 Hushåll, förvärvsarbetslösa, arbetstillfällena, inkomster och socialbidrag

FOLK- MÄNGD Ålder		1975	1980	1989	Män	Kv	S.a	%
0-2	311	266	121	79	200	4.9	77	2.7
3-6	338	342	115	121	236	5.7	34	2.3
7-9	264	195	81	174	4.2	kvinnor	43	3.1
10-12	307	177	83	74	157	3.8		
13-15	308	226	71	69	140	3.4	Utländska medb	30
							Pers i arbetsm.	3.0
16-18	331	280	70	73	143	3.5	politiska ålg	45
19-24	740	748	259	314	573	13.9		1.6
25-44	1733	1542	762	659	1391	33.8		
45-64	962	901	384	377	761	18.5	BOSTÄDER 1989	Ant
65-69	71	81	60	67	127	3.1		%
70-74	42	43	48	57	105	2.5	Samtliga	2045
75-79	20	30	19	43	62	1.5	därv småhus	-
80-84	10	11	9	19	28	0.7	-1 rok	84
85-89	3	2	4	18	22	0.5	2 rok	759
90-	2	2	-	2	2	-	3 rok	850
Samtl	5442	4846	2098	2023	4121	100.0	4 rok	312
							5+ rok	40
							-1940	-
							1941-1950	-
							1951-1960	2045
							1961-1970	100.0
							1971-1980	-
							1981-1985	-
							1986-	-
							Moderna	2045
							Ej gifta män/kvinnor med	1897
							1 barn 0-17 år	137
							2+ barn 0-17 år	75
							S:a 'barnfamiljer'	558
							Enskild pers	148
							Övr ägare	7.2
							VISSA INDEXTAL (GBG=100)	
							Finland	110
							Övr Norden	97
							Jugoslavien	5.9
							Övr Europa	12.0
							Turkiet	336
							Iran	27.6
							Övr Asien	183
							Latinamerika	11.2
							Barn 0-2 år	127.5
							Barn 3-6 år	140.6
							Barn 7-15 år	137.4
							Ålderspensionärer	65-år
							Utländska medborgare	44.2
							Arbetslösa	408.5
								129.7

Tab 1 Befolkning, utländska medborgare, barnfamiljer, arbetslösa och bostäder

FOLK- MÄNGD Ålder		1975	1980	1989	Män	Kv	S.a	%
0-2	311	266	121	79	200	4.9	77	2.7
3-6	338	342	115	121	236	5.7	34	2.3
7-9	264	195	81	174	4.2	kvinnor	43	3.1
10-12	307	177	83	74	157	3.8		
13-15	308	226	71	69	140	3.4	Utländska medb	30
							Pers i arbetsm.	3.0
16-18	331	280	70	73	143	3.5	politiska ålg	45
19-24	740	748	259	314	573	13.9		1.6
25-44	1733	1542	762	659	1391	33.8		
45-64	962	901	384	377	761	18.5	BOSTÄDER 1989	Ant
65-69	71	81	60	67	127	3.1		%
70-74	42	43	48	57	105	2.5	Samtliga	2045
75-79	20	30	19	43	62	1.5	därv småhus	-
80-84	10	11	9	19	28	0.7	-1 rok	84
85-89	3	2	4	18	22	0.5	2 rok	759
90-	2	2	-	2	2	-	3 rok	850
Samtl	5442	4846	2098	2023	4121	100.0	4 rok	312
							5+ rok	40
							-1940	-
							1941-1950	-
							1951-1960	2045
							1961-1970	100.0
							1971-1980	-
							1981-1985	-
							1986-	-
							Moderna	2045
							Ej gifta män/kvinnor med	1897
							1 barn 0-17 år	137
							2+ barn 0-17 år	75
							S:a 'barnfamiljer'	558
							Enskild pers	148
							Övr ägare	7.2
							VISSA INDEXTAL (GBG=100)	
							Finland	110
							Övr Norden	97
							Jugoslavien	5.9
							Övr Europa	12.0
							Turkiet	336
							Iran	27.6
							Övr Asien	183
							Latinamerika	11.2
							Barn 0-2 år	127.5
							Barn 3-6 år	140.6
							Barn 7-15 år	137.4
							Ålderspensionärer	65-år
							Utländska medborgare	44.2
							Arbetslösa	408.5
								129.7

R60 : 1991

ISBN 91-540-5394-3

Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

Art.nr: 6811060

Abonnemangsgrupp:
X. Samhällsplanering

Distribution:
Svensk Byggtjänst
171 88 Solna

Cirkapris: 80 kr exkl moms